

UNIVERSITEIT GENT
FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN
VAKGROEP POLITIEKE WETENSCHAPPEN

De jihadistische rekrutering in Europa

Rutger De Reu

SCRIPTIE TOT HET BEHALEN VAN DE GRAAD VAN
LICENTIAAT IN DE POLITIEKE WETENSCHAPPEN

Promotor: Prof. Dr. Coolsaet

Commissarissen: Prof. Dr. Zemni
Dr. Parker

ACADEMIEJAAR 2004-2005

UNIVERSITEIT GENT
FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN
VAKGROEP POLITIEKE WETENSCHAPPEN

De jihadistische rekrutering in Europa

Rutger De Reu

Inhoudstabel

Inhoudstabel.....	3
Voorwoord.....	1
Inleiding.....	4
A. Probleemstelling en uitwerking van de onderzoeksvraag	4
B. Methodologische toelichting en afbakening van het onderzoeksdomein.....	7
C. Status Questionis.....	11
1 De radicale islamistische ideologie.....	14
1.1 Situering van de Europese vorm van radicaal islamisme binnen de islam.....	14
1.2 Het ontstaan van de radicale ideologie.....	18
1.2.1 Ibn Taymiyya	19
1.2.2 Mohammed ibn Abdul al-Wahhab.....	22
1.2.3 Sayyid Abu al-Ala Maududi.....	23
1.2.4 Sayyid Qutb.....	25
1.2.5 Mohammed Abd al-Salam Faraj.....	28
1.2.6 Abdullah Azzam.....	30
1.2.7 Omar Abdel Rahman.....	33
1.2.8 Al-Qaeda, Osama bin Laden en Ayman al Zawahiri.....	36
1.3 Het hedendaagse radicale islamisme in Europa.....	42
1.3.1 Invloed van al-Qaeda op het hedendaagse radicale islamisme in Europa.....	42
1.3.2 De aanwezigheid en specificiteit van het radicaal islamisme in Europa.....	47
2 Voedingsbodems voor radicalisering.....	52
2.1 Inleiding.....	52
2.2 Problemen met integratie en de invloed op radicalisering.....	54
2.2.1 Moslims in Europa.....	54
2.2.2 Visies op integratie en integratieproblemen	60
2.2.3 Problemen bij de studie van integratieprocessen bij moslims.....	63
2.2.4 Problemen bij integratie van moslims.....	64
2.2.4.1 Schoolproblemen, problemen op de arbeidsmarkt en op de werkvloer.....	65
2.2.4.1.1 Schoolproblemen.....	65
2.2.4.1.2 Problemen op de arbeidsmarkt en op de werkvloer.....	70
2.2.4.2 Concentratie van migranten in bepaalde stadswijken.....	75
2.2.4.3 Discriminatie, xenofobie en islamofobie in Europa.....	78
2.2.5 Invloed van integratieproblemen op de radicalisering van moslims.....	81
2.3 De identiteitsvorming op basis van de islam.....	83

2.3.1 Inleiding.....	83
2.3.2 Identiteit en identiteitsvorming	84
2.3.3 Invloed van de Europese context op de identiteitsvorming.....	87
2.3.3.1 Herislamisering.....	87
2.3.3.2 Zoektocht naar een nieuwe vorm van islam.....	90
2.3.4 De radicaal islamistische invulling van de identiteit en het effect op radicalisering	92
2.4 Voedingsbodems bij bekeerlingen.....	98
2.4.1 Inleiding.....	98
2.4.2 Redenen voor bekering als mogelijke voedingsbodem voor radicalisering.....	99
2.4.2.1 Bekering omwille van de sociale dimensie en lokale solidariteitsbanden.....	99
2.4.2.2 Bekering omwille van een ideologisch engagement.....	102
2.4.2.3 Bekering met het oog op radicalisering.....	105
3 Contacten met het radicale islamisme.....	107
3.1 Inleiding.....	107
3.2 Contacten in en rond de moskee.....	108
3.3 Contacten in penitentiaire instellingen.....	113
3.4 Contacten via het internet.....	116
Slotbeschouwing.....	121
Bijlage.....	127
Bijlage 1.....	128
Bijlage 2.....	130
Bibliografie.....	134
Boeken.....	134
Rapporten, nota's en verslagen.....	136
Wetenschappelijke artikels.....	140
Persberichten en opiniestukken.....	142
Internetbronnen.....	147
Geraadpleegde bronnen waar niet naar verwezen werd.....	149

Voorwoord

De laatste jaren kunnen we het islamistisch terrorisme nauwelijks uit de actualiteit wegdenken. Verscheidene mediakanalen berichten veelvuldig over de gruwel en de ellende van terroristische aanslagen, of beschrijven de netwerken die vermoedelijk achter deze aanslagen zitten. Uit deze berichtgeving blijkt dat Europa zowel doelwit als kweekvijver van deze vorm van terrorisme is geworden. We moeten stilaan leren leven met de gedachte dat er binnen onze samenleving een aantal personen aanwezig zijn die bereid zijn grote offers te brengen met het doel de Europese samenleving ernstige schade toe te brengen.

Vele zaken vragen daarbij om een antwoord. Wat bezielt deze moslims om hun leven volledig in het teken te stellen van een extreme ideologie die gebaseerd is op hun religie? Wat drijft hen zover om zich te verdiepen in dergelijk radicaal discours? Hoe komen deze islamieten in contact met de radicale denkbeelden die de aanslagen legitimeren? Deze en vele andere vragen wekten mijn interesse op om meer te weten te komen over de personen die achter de gruwelijke terreurdaden zitten en over diegenen die dezelfde denkbeelden aangenomen hebben en misschien wachten op een geschikt moment om in de toekomst toe te slaan. Deze scriptie is dan ook een zoektocht naar de achtergrond en de drijfveren van deze Europese radicale islamisten.

Een scriptie schrijft men niet zonder het toekijkend wetenschappelijk oog van anderen. In dit verband dank ik mijn promotor, Professor Dr. Rik Coolsaet en Teun Van de Voorde, assistente aan de vakgroep politieke wetenschappen, voor de opbouwende kritiek bij het lezen van gedeelten van mijn scriptie.

Maar ook inspiratie, werkkraft en toewijding hebben voedingsbronnen nodig. Mijn naaste omgeving kwam hieraan op een begrijpende en liefdevolle manier tegemoet. Ik wil mijn scriptie dan ook laten voorafgaan door oprechte woorden van dank aan iedereen die me gedurende het voorbije academiejaar moed ingesproken heeft.

Mijn ouders en zus kan ik niet voldoende danken voor hun steun, aanmoedigingen en directe hulp bij informaticaproblemen bij het intikken van mijn werk.

Even genegen is mijn erkentelijkheid voor de liefde en de troost van Kim die me ten gepaste tijd wist op te beuren en te ontspannen.

Dank ook aan familieleden en vrienden voor hun welgemeende interesse en medeleven in de voorbije drukke maanden.

Hartelijk dank ten slotte aan de heer Marc Gevaert, gewezen journalist bij Radio 1 en secretaris van de administrateur-generaal van de VRT, voor het alerte nalezen en corrigeren van deze scriptie. Resterende onjuistheden neem ik uiteraard voor mijn rekening.

Rutger De Reu

Deinze, juli 2005

“To understand terrorism one ought to investigate its roots rather than deal with its outward manifestations”

Walter Laqueur, 2003

Inleiding

A. Probleemstelling en uitwerking van de onderzoeksvraag

Sinds elf september 2001 zijn de begrippen 'moslimterrorisme', 'al-Qaeda' en 'fundamentalisme' niet meer uit de media weg te denken. De manier waarop twee vliegtuigen de Twin Towers neerhaalden en een ander de Verenigde Staten in hun militaire hart, het Pentagon, trof, was zo overweldigend dat het een zeer grote indruk heeft achtergelaten bij de publieke opinie, zowel in de Verenigde Staten als in de rest van de wereld. De vier gekaapte vliegtuigen die in de ochtend van de elfde september samen met de nietsvermoedende passagiers het luchtruim kozen, hebben de wereld opgeschrikt. Mensen werden angstig en de wereld leek niet meer zo veilig als voorheen. Dit had een resem maatregelen tot gevolg. Overall ter wereld kwamen verscherpte veiligheidsmaatregelen om de angst van de burgers tegemoet te komen, verscheidene personen werden terecht of onterecht opgepakt, terroristen zouden in luchthavens nooit meer door de mazen van het net glippen en de 'war on terror' vierde hoogtij.

Ook Europa werd geconfronteerd met islamistische terreuracties. Op 11 maart 2004, precies 911 dagen nadat grote broer Amerika werd geraakt, was ook Europa aan de beurt. Bommen verwoestten vier treinen in Madrid, met 191 doden tot gevolg.¹ Hoewel de aanslagen kleiner waren dan in de Verenigde Staten, qua aantal slachtoffers althans, was de impact voor Europa zeer groot. Naarmate het onderzoek vorderde, kwam het choquerende besef dat in Europa niet enkel radicale jonge moslims werden gerekruteerd voor de aanslagen (iets wat al duidelijk werd bij het onderzoek van elf september), maar dat Europa ook doelwit was geworden van de radicale islamisten. Europa moest wennen aan het idee dat bepaalde personen die leefden in dit voorspoedig continent zich zodanig afzetten tegen de samenleving waarin ze vertoefden dat ze bereid waren deze samenleving te treffen door het plegen van dergelijke gruweldaden. Helaas werd dit idee bevestigd door een aantal vrijdelde aanslagen, een moordpartij in Nederland, en aanvallen op het openbaar vervoer in Londen.²

¹ VAN DORSSELAER, Isa, Madrid een jaar na de bommen. Het grote vergeten. In: De Standaard, 11 mrt. 2005, p.14.

² Op 14 juli 2005 klasseerde de Britse regering, na een week politieel onderzoek, de aanslagen van 7 juli 2005 bij 30 andere aanslagen die worden toegeschreven aan al-Qaeda of aan terroristen die zich lieten

Het is binnen die geschetste context dat deze scriptie zich ontwikkeld heeft. Ik heb mijn onderzoek gefocust op die groep jonge Europese moslims die radicale islamistische standpunten verdedigen, en waarvan een aantal onder hen dit op een gewelddadige wijze tot uiting brachten, zoals de realiteit ons heeft geleerd. Dit werkstuk heeft tot doel een verklaring te bieden op de vraag waarom een aantal jonge moslims in Europa zich laten rekruteren door jihadistische bewegingen. Meer bepaald onderzoeken we waarom deze jongeren zich concentreren op de radicale islamistische ideologie en deze ideologie tot de hunne maken, binnen de context van de Europese samenleving.

Concreet betekent dit dat ik me zal richten op de vraag waarom er bij een aantal Europese jonge moslims een proces van radicalisering kan ontstaan, waarbij ze ervoor kiezen de radicale islamistische denkbeelden aan te nemen. Om binnen deze onderzoeksvraag de term 'radicalisering' te definiëren, verkies ik terug te koppelen naar de term 'radicalisme' zoals die door de Nederlandse Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) wordt geformuleerd. De AIVD vat radicalisme op als "het (actief) nastreven en/of ondersteunen van diep ingrijpende veranderingen in de samenleving, die een gevaar kunnen opleveren voor (het voortbestaan van) de democratische rechtsorde (doel), eventueel met het hanteren van ondemocratische methodes (middel), die afbreuk kunnen doen aan het functioneren van de democratische rechtsorde (effect)."³ In het kader van mijn onderzoeksvraag kan radicalisering van jonge moslims dus worden gezien als "de (groeiende) bereidheid zelf dergelijke veranderingen (eventueel op ondemocratische wijze) na te streven en/of te ondersteunen, dan wel anderen daartoe aan te zetten."⁴ De fundamentele voor deze radicalisering zoekt men, in het geval van de radicale islamisten, in het radicaal islamistische discours.

Een aantal zaken moet bij de verklaring van naderbij worden onderzocht, namelijk de inhoud en het ontstaan van de islamistische ideologie waarop onze doelgroep zich baseert, de voedingsbodems waardoor bepaalde jongeren mogelijk besluiten

inspireren door al-Qaeda. Het artikel is te vinden op de officiële site van de Britse regering: (anon.), International terrorism: significant attacks associated with Al Qaida. Gepubliceerd op 14 jul. 2005 op <http://www.number-10.gov.uk/output/Page7930.asp>, afgehaald op 14 jul. 2005.

³ AIVD, Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radicale islam tegen de democratische rechtsorde. Den Haag, AIVD, 23 dec. 2004, p.15. Gepubliceerd op 23 dec. 2004 op <http://www.aivd.nl/contents/pages/10835/notavandawatotjihad.pdf>, afgehaald op 1 mrt. 2005.

⁴ Ibid.

de islamistische ideologie te omarmen en de plaatsen waar islamistische jongeren in contact kunnen komen met het radicale islamistische discours.

Allereerst wordt in deze scriptie het discours van het radicale islamisme onderzocht. Er wordt getracht deze ideologie duidelijk te definiëren en te onderscheiden van andere interpretaties van de islam. Toch ligt de klemtoon van dit hoofdstuk vooral op de ontstaansgeschiedenis van deze ideologie, waarbij ik poog aan de hand van een beschrijving van de historische hoofdfiguren en hun visie op basisbegrippen van het radicale islamisme de ontwikkeling van deze interpretatievorm van de islam te verklaren en deze theorie vanuit deze historische analyse beter te kaderen in zijn huidige verschijningsvorm. Tot slot wordt ook het bestaan en de specificiteit van het hedendaagse radicale islamisme in Europa belicht, waarbij ook de rol van al-Qaeda in Europa van naderbij wordt bekeken.

In het tweede hoofdstuk zal een verklaring gezocht worden voor de aantrekkingskracht die de radicaal islamistische ideologie kan hebben op een aantal moslimjongeren. Er wordt nagegaan welke de potentiële voedingsbodems zijn die jongeren kunnen stimuleren om te radicaliseren en te geloven in de radicaal islamistische interpretatie van de islam. In de zoektocht naar deze onmisbare factoren voor radicalisering wordt een onderscheid gemaakt tussen de voedingsbodems bij jongeren met een achtergrond hebben in de moslimcultuur en de bekeerlingen, jongeren met een westerse en vaak christelijke achtergrond.

Bij de eerste groep wordt onderzocht wat de invloed is van de integratie in Europa, of beter, het gebrek aan integratie, op de radicalisering. Zaken als schoolproblemen, problemen in verband met arbeid, woonomstandigheden en discriminatie worden in dit verband van naderbij bekeken. Voorts worden processen van identiteitsvorming en herislamisering in verband gebracht met radicalisering.

Bij de bekeerlingen gaan we na wat de redenen zijn voor de bekering en onderzoeken we of deze redenen niet als voedingsbodem voor de radicalisering kunnen worden gezien.

Tot slot wordt in het derde, en laatste hoofdstuk nagegaan waar jonge moslims in contact kunnen komen met de radicale islamistische ideologie. We bekijken

daarbij of moskeeën, gevangenissen en het internet kunnen gezien worden als plaatsen waar die radicalisering plaatsvindt.

B. Methodologische toelichting en afbakening van het onderzoeksdomein

Terwijl deze scriptie zich de voorbije maanden ontwikkelde, ben ik tot het besef gekomen dat het schrijven van een eindverhandeling meer inhoudt dan informatie opzoeken, gegevens verwerken en typen. Misschien is het belangrijkste bij het schrijven van een scriptie wel keuzes maken. Nadenken over wat jezelf een passende onderzoeksvraag vindt, beslissen wat relevant is voor je werk, selecteren van bronnen,... Steevast houdt het in dat je jezelf verplicht keuzes te maken. Op die manier zou je kunnen stellen dat de keuzes die ik maakte over de inhoud van deze scriptie evenveel vertelt over wat in de scriptie is behandeld als over wat er niet is in behandeld. Vanzelfsprekend vind ikzelf hetgeen in dit werk staat weloverwogen en essentieel voor het beantwoorden van de door mij gekozen onderzoeksvraag, maar dit verklaart nog niet waarom ik andere zaken niet in deze scriptie heb opgenomen, of waarom ik net die onderzoeksvraag koos in relatie met de titel van mijn scriptie.

Hoewel mijn scriptie de titel 'De jihadistische rekrutering in Europa' meekreeg, zal het de aandachtige lezer reeds zijn opgevallen dat mijn onderzoeksvraag niet volledig overeenstemt met deze titel.

Wanneer we de jihadistische rekrutering in Europa willen behandelen, wordt er ons, onder andere door de Nederlandse minister van Binnenlandse Zaken, Johan Remkes, op gewezen dat deze rekrutering voor de jihad slechts kan plaatsvinden wanneer er zich twee processen voordoen: radicalisering van moslimjongeren en de daadwerkelijke rekrutering van deze jongeren door islamistische ronselaars.⁵ Onder daadwerkelijke rekrutering verstaat de Nederlandse Inlichtingendienst (AIVD) "het in beeld brengen (zoeken en ontdekken van potentiële rekruten) en vervolgens controleren en manipuleren van personen om een geïnternaliseerde radicaal politiek-islamitische (of ook: islamistische) overtuiging bij deze personen te bewerkstelligen, met als uiteindelijk doel om deze personen op enigerlei wijze te

⁵ AIVD, Notitie Remkes over jihadrekruten in Nederland. Den Haag, AIVD, 10 mrt 2004, pp.2-3.

Gepubliceerd op 10 mrt. 2004 op

http://www.aivd.nl/actueel_publicaties/andere_publicaties/notitie_remkes_over, afgehaald op 1 mrt. 2005.

doen participeren in de jihad.”⁶ Maar tegelijkertijd stellen ze ook dat voor een rekruteur een potentiële rekrut aanspreekt, deze jongere waarschijnlijk reeds kennis heeft genomen van of zelfs sympathie heeft voor het islamistisch gedachtegoed.⁷ Rekrutering kan dus mogelijk volgen op radicalisering, maar tegelijkertijd zijn radicalisering en rekrutering twee processen die mogelijk in elkaar overvloeien.

Ik heb ervoor gekozen om me in deze scriptie vooral te concentreren op het eerste proces, de radicalisering.⁸ Dit is een weloverwogen keuze die ik heb gemaakt, en die ontstaan is omwille van een aantal redenen.

Ten eerste was ik van mening dat het proces van radicalisering zelfs binnen de vakliteratuur vaak te vaag en te summier is behandeld. Er wordt in vele werken wel verwezen naar voedingsbodems voor radicalisering of contacten met het radicale islamistische discours, maar te weinig wordt het radicaliseringsproces duidelijk en in zijn geheel besproken. Het leek me een mooie uitdaging om een poging te ondernemen dit stiefmoederlijk behandelde onderwerp te onderzoeken.

Bovendien stuitte ik op een aantal problemen bij het onderzoek naar de daadwerkelijke rekrutering. Ten eerste is men bij onderzoek naar de rekrutering verplicht om zich te baseren op de bestaande informatie over islamistische terroristen. Deze informatie is moeilijk te verkrijgen. Een aantal terroristen zijn dood (denken we maar aan Abdessatar Dahmane, één van de moordenaars van de Afghaanse verzetsstrijder Massoed die vermoedelijk in België werd gerekruteerd), een aantal weigeren te spreken over hun rekrutering (onder wie Mohammed Bouyeri, de moordenaar van Theo van Gogh) en veel terreurdossiers worden nog niet vrijgegeven.⁹ Men moet dus roeien met de riemen die men heeft.

⁶ AIVD, Rekrutering in Nederland voor de jihad. Van incident naar trend. Den Haag, AIVD, dec. 2002, p.7. Gepubliceerd op 9 dec. 2002 op <http://www.aivd.nl/contents/pages/1396/Rekrutering.pdf>, afgehaald op 1 mrt. 2005.

⁷ Ibid., p.18.

⁸ Wat niet wil zeggen dat ik niks over rekrutering zal schrijven. De contacten tussen jonge moslims en de radicale islamistische ideologie, die worden behandeld in het derde hoofdstuk, worden door mij gezien als een basis voor radicalisering, terwijl de AIVD deze contacten reeds ziet als de start van het proces van rekrutering. Dit lijkt een paradox, maar door de overlapping van beide processen kan ook ik me perfect vinden in de redenering van de Nederlandse inlichtingendienst. Voor de visie van de AIVD zie: AIVD, o.c., dec. 2002, p.17-21.

⁹ Voor informatie over Abdessatar Dahmane zie: (anon.), Moordenaar Massoed bekeerde zich in Brussel tot moslim. In: De Standaard, 11 jun. 2002. Voor informatie over Bouyeri zie: JDC, Mohammed B. zwijgt en

Bovendien is het moeilijk te bepalen wanneer men exact kan spreken van een geslaagde rekrutering, een probleem dat ook door de AIVD wordt ingezien. Volgens de inlichtingendienst is het duidelijk dat het rekruteringsproces succesvol is beëindigd op het moment dat een rekrut daad stelt in het kader van ondersteuning of uitvoering van een islamistische terreurdaad. Maar kan je spreken van een geslaagde rekrutering wanneer iemand naar het buitenland reist om zich daar te trainen in de jihad? Het is moeilijk eenduidig aan te tonen wanneer een rekruteringsproces is afgerond.¹⁰ Ik ben van mening dat in het kleine aantal bekende gevallen van rekrutering van islamisten in Europa moeilijk een rode draad te vinden is, wat me deed besluiten dat in mijn geval, met de beperkte informatie die ik bezat, het haast onmogelijk was een passende en diepgaande analyse van dit fenomeen uit te werken.

Tot slot leek het me ook beter me te concentreren op één van de twee processen, en dit grondig uit te werken, in plaats van beide processen oppervlakkig te bespreken. Ik ben ervan overtuigd dat dit zowel voor de lezer als voor mezelf een meerwaarde biedt.

Bij de probleemstelling heb ik ook doelbewust gesteld dat deze scriptie een verklaring wil bieden voor het fenomeen van de radicalisering van moslimjongeren in Europa, want ook ik heb immers niet alle wijsheid in pacht. De factoren die in de volgende hoofdstukken worden weergegeven, zijn, volgens mij, cruciaal om de radicalisering van islamitische jongeren in Europa te verklaren. Ik baseer mij daarbij niet enkel op mijn eigen inzichten die ik heb verworven bij de studie van dit onderwerp, maar voel me daarbij ook gesteund door de mening van enkele deskundigen op dit terrein. Vooral de werken van Gilles Kepel, Olivier Roy en Rik Coolsaet en de onderzoeken van de AIVD hebben me bij de studie van het onderzoeksdomein een heel eind op weg gezet.

Tegelijkertijd besef ik ook dat politiek-sociale onderzoeken, waarbij ik meen deze scriptie te mogen categoriseren, behoren tot het domein van de menswetenschappen. Vanuit dit besef moet ik de lezer er dan ook op attent maken dat er ongetwijfeld een aantal mensen zijn die het fundamenteel of

licht. Eerste dag van proces tegen verdachte van moord op Theo van Gogh. In: De Standaard, 12 jul. 2005, p.11.

¹⁰ AIVD, o.c., dec. 2002, p.8.

gedeeltelijk oneens zullen zijn met de factoren die ik bestempel als cruciaal om de radicalisering van deze jongeren te verklaren, omdat ze menen dat ook andere factoren hier een rol in spelen.

Zo is de internationale context niet als voedingsbodem voor radicalisering opgenomen in deze scriptie. Nochtans wijzen een aantal bronnen, zoals de Nederlandse publicist Mohammed Benzakour en de Nederlandse Inlichtingendienst, erop dat het Palestijns-Israëliësch conflict en de aanwezigheid van westerse troepen in Afghanistan en Irak een zeer belangrijk element zijn in de radicalisering van Europese moslims.¹¹

Ook in een aantal verklaringen van bin Laden of in de opeisingen van de aanslagen in Madrid en meer recent in Londen wordt de ongunstige situatie van moslims in Palestina, Irak of Afghanistan aangehaald als legitimatie voor de terreurdaden tegen het Westen, dat verantwoordelijk wordt gesteld voor deze toestand.¹²

Toch heb ik ervoor geopteerd de internationale context niet te behandelen als voedingsbodem voor radicalisering van jonge moslims in Europa, omdat ik van mening ben dat de internationale context niet enkel door islamisten in Europa wordt aangegrepen ter verklaring van processen van radicalisering en rekrutering. De ongunstige toestand van de moslims wordt wereldwijd door radicale islamisten opgevoerd als legitimatie voor de terreurdaden. Het is dus zeker geen louter Europees verschijnsel. Het onderzoek naar de voedingsbodems van radicalisering bij jonge Europese moslims wens ik echter te beperken tot die cruciale lokale dynamieken die kunnen verklaren waarom jongeren radicaliseren binnen de specifieke Europese omgeving. Ik beschouw het teruggrijpen naar de internationale context dan ook als een mondiaal fenomeen, dat wellicht wel belang heeft, of zelfs doorslaggevend is, maar dat eerder als een indirecte factor gezien moet worden ten opzichte van de essentiële Europese factoren, die deze scriptie wenst te behandelen.

¹¹ BENZAKOUR, Mohammed, Wij zijn niet allemaal New Yorkers. In: AARTS, Paul, KEULEN, Jan, (red.), Islam, de woede en het Westen. Uitgeverij Bulaaq, Amsterdam, 2001, pp.20-23; AIVD, o.c., 10 mrt 2004, pp.2-3.

¹² Citaten van bin Laden zie: BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, The age of sacred terror. Random House, New York, 2002, pp.148-150; opeising van aanslagen in Madrid zie: (anon.), Extract: 'Al-Qaeda' warns of more attacks. Gepubliceerd op 18 mrt. 2004 op <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3523804.stm>, afgehaald op 13 jul. 2005; opeising aanslagen in Londen: (anon.), Statement claiming London attacks. Gepubliceerd op 7 jul. 2005 op <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4660391.stm>, afgehaald op 13 jul. 2005.

Ik zal de internationale context en de invloed die hij heeft op de radicalisering van moslims, ook in Europa, daarom beschouwen als een basispremissie van waaruit ik vertrek, als een achtergrond waarin lokale dynamieken zich afspelen.

Ik concentreer me dus op specifieke Europese dynamieken, die verklaren waarom de situatie van moslims in Irak, Palestina of Afghanistan door Europese jongeren wordt aangewend en kan leiden tot een radicalisering.

Ook psychologische kenmerken bij die moslims die radicaliseren komen in deze scriptie niet aan bod. Ik erken dat deze kenmerken zeker als een voedingsbodem voor radicalisering kunnen worden gezien. De ene persoon is meer gevoelig voor extreme denkbeelden dan de andere. Bovendien zijn psychologisch zwakkere personen vaker het doelwit van rekrutering, omdat ze makkelijker te radicaliseren zijn.¹³ Toch worden psychologische kenmerken niet behandeld in deze scriptie, omdat een psychologische analyse van geradicaliseerde moslims niet past binnen een politiek-sociaal onderzoek.

C. Status Questionis

Zoals reeds aangehaald, komt een scriptie niet zomaar tot stand. Vele uren lezen en verwerken gaan het eigenlijke schrijven vooraf. Tijdens die periode tracht je zoveel mogelijk te weten te komen over het onderzoeksdomein, waarbij je dankbaar gebruik maakt van een aantal werken van experts en rapporten van overheden of niet-gouvernementele organisaties die helpen inzichten te verwerven en te staven. Dit alles koppel je terug aan de realiteit door middel van een aantal casussen, waarvan je het feitenmateriaal uitpluist in dag- en weekbladen en betrouwbare internetsites.

Ook bij deze scriptie was dit niet anders. Op het eerste zicht leek de informatie over islamistisch terrorisme maar voor het rapen te liggen. Toch zijn er bij het voeren van een literatuurstudie binnen het gekozen onderzoeksdomein een aantal problemen aan het licht gekomen.

¹³ TARQUINI, Antonella Between 30,000 and 50,000 French converted to Islam. ANSA English Media Service, Paris, 7 Oct. 2003.

Bij het onderzoek naar de radicaal islamistische theorie zou men zich gemakshalve kunnen baseren op één van de vele internetsites die de voorvaderen van de radicale ideologie beschrijven. Helaas gaat het vaak om websites die niet wetenschappelijk onderbouwd zijn en vaak zwakke, of uit de context gerukte interpretaties weergeven van de woorden en daden van de ideologen. Daarom was het noodzakelijk bijzonder kritisch te zijn bij het gebruik van internetbronnen. Een buitengewoon interessant alternatief voor de zwakke internetbronnen was het boek 'The age of sacred terror' van Daniel Benjamin en Steven Simon, terrorisme experts van respectievelijk CSIS (Center for Strategic and International Studies) en RAND Corporation. In dit boek wordt een zeer uitgebreid overzicht weergegeven van de ontstaansgeschiedenis van de radicale islamistische leer. Ook het werk van Moaddel en Talattof, dat een vergelijking biedt tussen modernistische en fundamentalistische interpretaties van de islam, maakte veel duidelijk. Tot slot mag ook de inbreng van Walter Laqueur, expert inzake politiek geweld bij CSIS, niet vergeten worden. In zijn boek 'No end to war: terrorism in the twenty-first century' heeft hij het, naast andere vormen van terrorisme ook over het ontstaan en de invulling van het islamistische terrorisme.

Hoewel de radicalisering van jonge Europese moslims razend actueel is, denken we maar aan het debat rond de 'homegrown terrorists' na de aanslagen in Londen, zijn de analyses van de voedingsbodems voor radicalisering eerder beperkt.¹⁴ Bronnen van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst waren hierin een welkome uitzondering. De AIVD concentreert zich bij het onderzoek naar islamistisch terrorisme vooral op processen van radicalisering van Nederlandse jonge moslims. Toch kan hun algemene beschrijving van het proces van radicalisering ook relevant worden geacht voor het onderzoek naar radicalisering van moslimjongeren in Europa, omdat zij geen verklaringsfactoren zien die specifiek aan de Nederlandse samenleving zijn gebonden. De factoren die zij als verklaring voor radicalisering aanreiken, zijn het gevolg van tendensen die ook elders in Europa zichtbaar zijn.

Verder worden ook in de werken van Kepel, Coolsaet en Roy elementen ter verklaring van de radicalisering aangereikt.

¹⁴ Voor het debat rond de homegrown terrorists zie onder andere : (anon.), Homegrown terrorists. In: The New York Times, 18 Jul. 2005.

Wegens dit tekort aan brede en diepgaande analyses over moslimjongeren zag ik me dan ook genoodzaakt om bij de beschrijving van voedingsbodems die verband houden met integratieproblematiek meer algemene informatie te hanteren. Onderzoeken over deelaspecten van integratie van allochtonen en minderheden werden onder meer aangereikt in rapporten van het European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, dat gebonden is aan de Europese Unie, van de International Organization for Migration, dat nauw samenwerkt met de Verenigde Naties, van de International Labour Organisation en van de International Helsinki Federation for Human Rights, een non-gouvernementele organisatie met expertise inzake mensenrechten en discriminatie. Voor diepere inzichten en verklaringen die betrekking hebben op de integratieproblematiek zal ik me onder meer baseren op de Nederlandse criminoloog Huub Angenent, Jørgen Nielsen, professor islamologie aan de Universiteit van Birmingham en David Masci, onderzoeker aan het PEW Forum on Religion & Public Life.

Bij het schrijven van het laatste hoofdstuk van deze scriptie, de contacten met de radicale ideologie, stelde zich een groot probleem in de vorm van een gebrekkige analyse van het fenomeen in de voorhanden zijnde literatuur. Het algemene kader kan worden afgeleid uit documenten van het AIVD, terwijl de invulling ervan voornamelijk gebaseerd moest worden op artikelen uit kranten en weekbladen, omwille van een tekort aan andere bronnen. Een verklaring voor dit gebrek kan, volgens mij, vooral worden gezocht in het actuele karakter van de thematiek. De gekende feiten over islamistisch terrorisme in Europa zijn zo recent, dat een degelijke gepubliceerde analyse nog niet voor handen is. Toch wil ik de lezer wijzen op 'L'islam dans les prisons', een boek van de Franse socioloog Farhad Khosrokhavar, dat in 2004 is verschenen en een mooi beeld geeft van het leven van moslims in penitentiaire instellingen.

1 De radicale islamistische ideologie

1.1 Situering van de Europese vorm van radicaal islamisme binnen de islam

Vaak wordt in dagbladen, populaire of wetenschappelijke publicaties verteld dat er in het Westen een conflict is tussen dé islam en onze beschaving, waardoor dan ook alle moslims of allochtonen van Arabische afkomst als potentiële verdachten beschouwd worden. De realiteit is -zoals zo vaak - complexer en genuanceerder.

Phillippe Diepvents, onderzoeker aan het IPIS, stelt dat het fout is om te spreken over dé islam, als een monolithisch geheel, als dé godsdienst die door alle moslims ter wereld zou worden beleefd. “De islam wordt voorgesteld als hechte eenheid, terwijl het dat noch op ideologisch/religieus, noch op politiek vlak ook werkelijk is. Er is geen sprake van één religieuze leider, die op dogmatische wijze de interpretaties van de koran kan vastleggen. Ook de individuele moslim past maar zelden in de ideaaltypische rol die voor hem wordt bedacht. Bovendien is de islam, net als ongeveer elke andere religie, reeds vaak geïnterpreteerd en toegepast in zeer verschillende contexten: socialistisch in Libië, nationalistisch in Pakistan, fundamentalistisch in Iran, en ga zo maar door. Elk van deze interpretaties claimt bovendien de ‘ware’ of ‘beste’ te zijn. Het is interessant op te merken hoe vaak in westerse ogen, ‘islamitisch’ gelijk wordt gesteld met fundamentalistisch.

Ook op politiek vlak is de eenheid vaak ver te zoeken. Schoolvoorbeeld is het Middenoosten, waar de Arabische staten zich veelal laten leiden door eigenbelang en onderlinge twist, ondanks veel retoriek over gemeenschappelijke doeleinden. Landen als Irak en Libanon zien in een conflict tussen Israël en Syrië liever een Syrische nederlaag dan een overwinning.

De voorstelling van de islam als een monolithisch blok is bijgevolg onterecht. Ondanks vele gemeenschappelijke elementen kan men islamitische staten niet op één hoop gooien. Het zou even onlogisch zijn om bij het bestuderen van communistische landen geen onderscheid te maken tussen China, Noord-Korea, Cuba en Cambodja.”¹⁵

¹⁵ DIEPVENTS, Phillippe, IPIS-dossier 131. Bang van Bin Laden. IPIS vzw, Antwerpen, 2001, p.7.

Deze scriptie zal zich specifiek richten op de jihadistische radicale islamistische ideologie in Europa, wat ook inhoudt dat hier een sterke afbakening noodzakelijk is.

Onder de term islamisme of radicaal islamisme verstaan we “het politieke streven om, desnoods met uiterste middelen, een samenleving tot stand te brengen die een zo zuiver mogelijke afspiegeling is van hetgeen men meent dat gesteld wordt in de oorspronkelijke bronnen van de islam.”¹⁶ Een aantal auteurs opteert ervoor om de term islamisme niet te gebruiken en spreken liever van neofundamentalisme, islamitisch fundamentalisme of de radicale islam.

Het radicale islamisme dat door sommige Europese groeperingen wordt gehanteerd is het resultaat van een lange voorgeschiedenis van interpretaties van de islam.

De International Crisis Group stelt dat de islamistische groeperingen in Europa vrijwel allen behoren tot de soennitische strekking van de islam.¹⁷ Om dit te begrijpen moet teruggekeerd worden naar de zevende eeuw, in de periode net na de dood van de profeet Mohammed. Na het overlijden van de derde kalief (d.i. de religieuze leider, en dus opvolger van Mohammed) ontstaat een conflict over de opvolging. Uiteindelijk mondt dit uit in een splitsing van de moslimgemeenschap, waarbij, naast enkele kleinere groepen, twee grote strekkingen ontstaan: de sjiïeten en de soennieten.¹⁸

Binnen de soennitische islambeleving is de radicale islamistische leer, volgens Christopher Henzel, beïnvloed door drie takken van de soennitische stroming: het salafisme, het wahhabisme en de Zuid-Aziatische tak rond Sayyid Abu al-Ala Maududi.¹⁹

¹⁶ AIVD, o.c., 23 dec. 2004, p.7.

¹⁷ INTERNATIONAL CRISIS GROUP, Understanding Islamism. International Crisis Group, Middle East/North Africa Report No 37, 2 Mar. 2005, p.i. Gepubliceerd op http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/egypt_north_africa/37_understanding_islamism.pdf, afgehaald op 19 mei 2005.

¹⁸ CATHERINE, Lucas, Islam voor ongelovigen. Uitgeverij EPO, Berchem, 1997, pp.47-48.

¹⁹ HENZEL, Christopher, The origins of al Qaeda's ideology: implications for US strategy. In: Parameters, Spring 2005, p.74.

Het salafisme is ontstaan eind 19de begin 20ste eeuw als hervormingsbeweging binnen de islam, maar is gaandeweg steeds meer geëvolueerd in conservatieve en zelf ultra-orthodoxe richting.²⁰ De term 'Salafi' verwijst naar de eerste generatie gelovigen, die leefden in de eerste eeuwen na de dood van Mohammed, en waarvan wordt aangenomen dat ze een zuiver leven hebben geleden, volgens de principes die de islam voorschrijft.²¹ Walter Laqueur beschrijft de salafisten als volgt: "Ze predikten dat iedereen de koran zo strikt mogelijk moest naleven; dat Allah de enige ware God was, de enige God aan wie moest worden gehoorzaamd, en die moest worden aanbeden; dat iedereen moest geloven in Mohammed als enige en unieke profeet. Maar deze basisovertuigingen waren dezelfde als de overtuigingen van elke moslim. Wat echt nieuw was, was de overtuiging van de salafisten dat zij de islam waren, en niet één van de vele interpretaties van de islam; dat de staat en de gemeenschap moesten gebaseerd zijn op de principes van de religieuze wetgeving, de shariawet, en niet op seculiere wetten; en dat dit alles mag tot stand komen op basis van geweld.

Ook nieuw was de sterke nadruk op de jihad (de heilige oorlog), hoewel de exacte inhoud van deze term niet altijd even duidelijk was. Veel fundamentalisten geloven ook dat het noodzakelijk is het kalifaat (de eenheid tussen politiek en religieus bestuur) te herstellen, omdat dit sinds de opsplitsing van het Ottomaanse Rijk, na de Eerste Wereldoorlog, was verloren gegaan."²²

Het salafisme is in de loop der jaren sterk geïnspireerd door de leer van ibn Taymiyya, die leefde in de veertiende eeuw.²³

De tweede inspiratiebron, het wahhabisme is nog steeds de officiële staatsgodsdienst van Saudi-Arabië. Herman De Ley, van het Centrum voor Islam in Europa, omschrijft het wahhabisme als een 18de eeuwse revival beweging die gesticht is door Mohammed ibn Abdul al-Wahhab en die als doel heeft de islam te zuiveren van alle vormen van 'bijgeloof'.²⁴

²⁰ AIVD, o.c., 23 dec. 2004, p.26.

²¹ INTERNATIONAL CRISIS GROUP, o.c., p.9.

²² LAQUEUR, Walter, No end to war: terrorism in the twenty-first century. New York/ London, Continuum, 2003, p.31.

²³ (anon.), Interview with Xavier Raufer. Frontline, 13 Oct. 2003. Gepubliceerd op <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/interviews/raufer.html>, afgehaald op 5 jul. 2005.

²⁴ DE LEY, Herman, Moslims in de Europese, i.c. Belgische, lekenstaat. Gepubliceerd op http://www.flwi.ugent.be/cie/RUG/deley30_2.htm, afgehaald op 2 mei 2005.

Tot slot heeft ook de leer van Sayyid Abu al-Ala Maududi het radicaal islamistisch discours beïnvloed. Maududi was een Indische journalist die in zijn werken vooral pleitte voor de zuivere islambeleving, los van alle westerse invloeden.²⁵

Een aantal ideeën van deze drie vormen van interpretatie van de islam werden samengebracht en aangevuld door personen als Sayyid Qutb, Mohammed Abd al-Salam Faraj en Abdullah Azzam. Hun leer werd dan weer overgenomen door figuren als Osama bin Laden, Ayman al Zawahiri en Omar Abdel Rahman, die dit radicaal islamisme gebruikten (en nog steeds gebruiken) als ideologische basis voor terreurdaden.

Zoals de titel van mijn scriptie doet vermoeden, beperkt deze studie van het radicale islamisme zich qua lokaliteit tot Europa.

Door lokale dynamieken en lokale interpretaties is er in Europa immers een 'Europese' vorm van radicaal islamisme ontstaan, die niet zozeer theologisch afwijkt van de islamistische interpretatie van de islam zoals die wordt beleefd in de moslimwereld²⁶, maar zich kenmerkt door het besef dat ze actief is in een vijandige, want westerse omgeving.²⁷

De Nederlandse Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) stelt dat men anno 2004 de radicale islamistische organisaties in Europa qua doelstellingen grosso modo kan indelen in drie soorten groepen.

Een eerste soort groepen concentreert zich op de dawa, het verkondigen van het radicaal islamisme. De nadruk bij hen ligt vooral op het 'herislamiseren' van de moslims, door middel van prediking en bekering.

De tweede soort organisaties leggen zich toe op de jihad (de gewapende strijd) tegen het Westen.

Tot slot zijn er nog groeperingen die zich zowel beroepen op de dawa als op de jihad, en dus vaak eerst overgaan tot bekering, om dan later de bekeerde personen in te zetten in de gewapende strijd tegen het Westen.²⁸

²⁵ MAUDUDI, A.A., De boodschap van de islam. Uitgeverij Het Laatste Kwartier, Den Haag, 1987, p.9.

²⁶ Met de term 'moslimwereld' worden in de literatuur de landen bedoeld waar het merendeel van de bevolking behoort tot één van de takken van het islamitische geloof.

²⁷ AIVD, o.c., 10 mrt 2004, p.1.

²⁸ AIVD, o.c., 23 dec. 2004, pp.7-8.

Mijn interesse gaat vooral uit naar de tweede en derde soort groeperingen, omdat deze vooral de 'leveranciers' zijn van terroristen. Maar ook hier is er enige nuance nodig. Het is immers vaak zo dat deze verschillende groeperingen in een los netwerk vertoeven en er onderlinge verbanden en contacten zijn tussen de verschillende dawa- en jihadistische organisaties. Het is dus mogelijk dat een bekeerling via een dawa-organisatie, alsnog in een gewapende strijd actief wordt, na contacten met jihadistische radicale netwerken of organisaties.

Maar om een beter begrip te krijgen van de Europese vorm van het islamisme, zal het toch nodig zijn om dieper in te gaan op de basiskenmerken van de radicale islamistische ideologie die leeft in de moslimwereld (waarvan bin Laden en al-Qaeda worden gezien als de meest bekende vertegenwoordigers). De Europese vorm van deze ideologie is er, zoals gezegd, immers een afgeleide van. Daarom zal in het volgende onderdeel de geschiedenis van de radicale islamistische ideologie worden behandeld. Omdat een totaal overzicht van de 'voorvaders' van het islamisme ons te ver zou leiden, is dit gedeelte dan ook beperkt gebleven tot de beschrijving van de belangrijkste figuren binnen de vorming van de ideologie zoals die vandaag bestaat en zoals ze hierboven reeds kort zijn geschetst.²⁹ Bovendien worden slechts die ideeën weergegeven die hun weerslag vinden in het hedendaagse discours van de radicale islamisten.

In het derde en laatste onderdeel van dit hoofdstuk wordt de specificiteit van de islamistische stromingen, zoals die vandaag de dag in Europa actief zijn, beschreven. Ik ben er mij terdege van bewust dat een zeer grote omzichtigheid zal genoodzaakt zijn en wil dan ook duidelijk stellen dat het hier slechts om de hoofdlijnen van de ideologie gaat, omdat dit de enige manier is die mij toelaat de resem verschillende radicale islamistische organisaties enigszins te veralgemenen en hun basisprincipes te distilleren, zodat we een beeld krijgen van wat die radicale ideologie in Europa inhoudt.

1.2 Het ontstaan van de radicale ideologie

²⁹ Voor meer informatie over de geschiedenis van de radicale islamistische ideologie verwijs ik graag verder naar BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, *The age of sacred terror*. Random House, New York, 2002, 490p.

1.2.1 Ibn Taymiyya ³⁰

Taqi al-Din ibn Taymiyya is de oudste bron van inspiratie en rechtvaardiging voor het islamisme. Hij is geboren in 1263 in Harran, in het huidige Turkije, dicht bij de Syrische grens. Op dat moment lag Harran aan de grens van de Arabische beschaving.

De regio rond Harran werd in die tijd gecontroleerd door de Mamloeken, moslims die in Egypte de macht hadden overgenomen.³¹ Deze regio werd in de dertiende eeuw constant geteisterd door invallen van de Mongolen (of Tartaren, zoals ze ook wel werden genoemd) die op dat moment reeds het huidige Irak en Iran in hun bezit hadden.

Het was in die tijdsgeest dat ibn Taymiyya, op de vlucht voor de Mongoolse dreiging, op twintigjarige leeftijd reeds prediker werd in de Umayyad Moskee in Damascus, waar hij zijn religieuze scholing onderging en zijn eigen religieuze ideologie ontwikkelde.³²

Ibn Taymiyya pleitte voor een terugkeer naar het ware geloof, waarbij men de tradities, gebruiken en interpretaties die waren ontstaan door de jaren heen, naast zich neer moest leggen om zich opnieuw te focussen op de twee basisbronnen van de islam, de koran en de hadith. Dit zijn de enige twee bronnen die het denken en handelen van de profeet Mohammed correct beschrijven en zich dus niet baseren op interpretaties die over vele generaties waren ontstaan. Enkel zo kon men de band met de beginselen van het geloof opnieuw aanhalen en komen tot een zuivere beleving van de islam.³³

“In zijn theologie stelt ibn Taymiyya ook de term ‘takfir’ opnieuw centraal. ‘Takfir’ is een klassieke moslimse theologenterm, die ‘tot ‘kafir’, tot heiden bestempelen’

³⁰ Bij de vertaling van Arabische namen van personen of begrippen naar het Engels of het Nederlands ontstaan er vaak verschillen, naargelang men eerder letterlijk vertaalt of opteert voor een vertaling die dichter bij de westerse klanken aanleunt. Ik heb ervoor geopteerd die schrijfwijze te gebruiken die het meest frequent voorkwam in mijn literatuurstudie.

³¹ PAVLIN, James, Ibn Taymiyya, Taqi al-Din (1263-1328). Gepubliceerd op <http://www.muslimphilosophy.com/ip/rep/H039.htm>, afgehaald op 14 mrt. 2005.

³² BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.45.

³³ JANSEN, J.J.G., Inleiding tot de islam. Dick Coutinho, Muiderberg/Nederland, 1987, p.121; BENJAMIN, Daniel, SIMON, o.c., p.45.

betekent.”³⁴ Deze term zal later in de evolutie van het radicaal islamisme nog meermaals worden overgenomen, ondermeer door Osama bin Laden, die veelvuldig gebruikmaakt van de ideeën van ibn Taymiyya.

Terwijl velen in zijn omgeving nog droomden van het kalifaat, een wereld waar enkel het moslimgeloof heerst en waarin er slechts één God, één profeet, één schrift, één volk en één leider was, besepte ibn Taymiyya dat deze droom nooit zou worden bereikt en dat de verdeling van het islamrijk onherroepelijk was. Hij pleitte voor een moderne versie van een islamistische heerschappij waarbij er een soort contract kwam tussen de heerser en zijn volk en waarbij het volk zich onderdanig opstelde tegenover de heerser. Daar tegenover stond de plicht van de heerser om te regeren op rechtvaardige wijze, volgens wetten die zijn afgeleid van de koran. Daarom ook stelde hij de shariawetten centraal.

Ibn Taymiyya besepte dat de tijd voorbij was dat de geestelijken over de seculiere wereld konden heersen. Daarom zou een sultan heerser zijn, maar de religieuze legitimiteit van de heerser zou worden verleend door de oelema (een raad van islamitische clerici). De oelema werd geacht de sultan bij te staan en richtlijnen te geven voor zijn handelen. Hieruit blijkt duidelijk dat geloof niet ondergeschikt is aan de seculiere politiek, maar dat er een zeker religieus toezicht is op het wereldlijke bestuur, iets wat volgens ibn Taymiyya vroeger te vaak uit het oog werd verloren.³⁵

Ibn Taymiyya had ook een belangrijke invloed op de ontwikkeling van de interpretatie van het begrip ‘jihad’ zoals dit vandaag de dag wordt gebruikt door de islamistische groeperingen. In die tijd omvatte de term ‘jihad’ twee verschillende vormen. Ten eerste had je de ‘offensieve’ jihad, die de collectieve plicht van de gemeenschap was en enkel kon na toestemming van de leider. Het hield in dat men ongelovigen van buiten de grenzen tot het geloof bracht, desnoods met geweld en via een leger. Het doel van deze jihad was het gebied waar de islam werd beleefd uit te breiden.

³⁴ JANSEN, Johannes J.G., De radicaal-islamitische ideologie: Van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden, Oratie Universiteit van Utrecht, 3 februari 2004. Gepubliceerd op <http://www.arabistjansen.nl/tekstoratie.doc>, afgehaald op 14 mrt. 2005, p.2.

³⁵ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.46-48.

De tweede vorm was de 'defensieve' jihad, die werd gevoerd wanneer het moslimgebied werd bedreigd, en waarbij iedere man, vanuit zijn individuele plicht, moest strijden om de ontrouw en de ongelovigen te verdrijven.³⁶

Ibn Taymiyya benadrukte het belang van de jihad, die volgens hem door de moslims te weinig werd beklemtoond, door te verwijzen naar de koran:

"En bestrijdt op Gods weg hen die jullie bestrijden, maar begaat geen overtredingen; God bemint de overtreders niet. Doodt hen waar jullie hen aantreffen en verdrijft hen waarvandaan zij jullie verdreven hebben. Verzoeking is erger dan te doden. Strijdt niet tegen hen bij de heilige moskee, zolang zij daarin niet tegen jullie strijden. Als zij tegen jullie strijden, strijdt dan tegen hen; zo is de vergelding voor de ongelovigen."³⁷ (Sura 2: 190-191)

Om de zuiverheid van de islam terug centraal te stellen in de maatschappij, was het herstel van de jihad, de heilige oorlog, noodzakelijk. Hij plaatste zelfs de jihad op het zelfde niveau als de vijf pijlers van de islam.³⁸ Deze jihad moest volgens Ibn Taymiyya niet enkel tegen de externe vijanden van het geloof worden gevoerd, maar ook tegen de interne vijanden die de gemeenschap van gelovigen, de oemma, probeerden te verdelen door de zuivere islam niet te belijden.³⁹ Zijn jihad richtte zich dus ook tegen moslims die volgens hem geen ware moslims waren, omdat ze de ware islam niet nastreefden.

Ibn Taymiyya heeft een zeer grote invloed gehad op de evolutie van de salafistische ideologie en op het hedendaagse radicaal islamisme. Zo wordt het idee dat men als ware moslim een jihad mag ondernemen tegen moslims die niet leven volgens de letterlijke interpretatie van de islam leven door een deel van de islamisten overgenomen.⁴⁰ Onder meer de beweging Takfir Wal Hjira, die Mohammed Bouyeri, de moordenaar van de Nederlandse cineast Theo van Gogh zou geïnspireerd hebben, drijft de strijd tegen ongelovigen en afvallige moslims tot het extreme. In deze context kan de scheldtirade tegen het Nederlandse kamerlid Hirsi Ali, een ex-moslimes, die op de borst van van Gogh werd achtergelaten dan

³⁶ Ibid., p.49.

³⁷ LEEMHUIS, Fred (vert.), De koran. Uitgeverij Fibula/Unieboek, Houten, 1989, Sura 2: 190-191, p.28.

³⁸ De vijf pijlers van de islam zijn: bidden, de pelgrimstocht naar Mekka, het geven van aalmoezen, trouw zweren aan het geloof (er is maar één God en Mohammed is zijn profeet) en de ramadan (het vasten).

³⁹ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.48-50.

⁴⁰ HENZEL, Christopher, o.c., p.71.

ook verklaard worden vanuit de ideeën van ibn Taymiyya.⁴¹ Janssen, arabist aan de universiteit van Utrecht, stelt zelf dat ibn Taymiyya mag beschouwd worden als “de vader van de moderne Moslimse radicalen en extremisten”.⁴²

1.2.2 Mohammed ibn Abdul al-Wahhab

De visie van al-Wahhab is deels geïnspireerd op de visie van ibn Taymiyya, maar de politiek religieuze impact van al-Wahhab is groter dan die van ibn Taymiyya.⁴³

Al-Wahhab leefde van 1703 tot 1792 op het Arabische schiereiland, waar hij zich sterk verzette tegen de vernieuwingen die plaatsgrepen binnen de islam. Hij pleitte, net als ibn Taymiyya, voor een ‘back-to-the-basics’ religie, waarbij men enkel zijn geloof mag baseren op de koran en de hadith. Volkse gewoontes zoals het bezoeken van tombes, het offeren van voedsel voor de doden en de verering van heiligen worden door al-Wahhab verworpen.⁴⁴

De maatschappij waarin hij leefde, kenmerkte hij als barbaars, omdat het geloof er niet strikt genoeg werd beleefd en omdat de heersende wetten niet werden afgeleid van de koran en de hadith, en dus volgens hem volkomen illegaal waren en een duidelijk voorbeeld van afvalligheid waren.⁴⁵

Door zijn herhaalde oproepen voor een terugkeer naar de zuivere islam die werd beleden ten tijde van de profeet, zijn aanvallen op de toenmalige religieuze en politieke leiders en zijn oproepen om strenge straffen uit te spreken bij overtredingen van het ware geloof (steniging, foltering,...) werd hij als een gevaar voor de samenleving gezien. Men verplichtte hem zijn geboorteprovincie Najd te verlaten in 1740.

Hij trok rond in de regio, waarbij hij in verschillende steden (ondermeer Basra en Damascus) zijn religieuze overtuigingen verkondigde. Hierdoor kreeg hij steeds meer medestanders, wat zijn drang om zijn doel te bereiken steeds groter maakte.

⁴¹ (anon.), Salafisme voedingsbodem voor extremistische moslims. In: De Telegraaf, 22 feb. 2005.

⁴² JANSEN, J.J.G., o.c., p.122.

⁴³ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.52.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

Hij wou overal op het Arabische schiereiland de islam herstellen in zijn primitieve zuiverheid.

Wanneer hij zich in 1744 in Deriyya vestigde, slaagde hij erin een pact te sluiten met de plaatselijke emir, Mohammed ibn Saud. Saud beseftte immers dat al-Wahhab's geloofsverspreiding, en de daaraan gekoppelde jihad tegen iedereen die geen aanhanger was van de zuivere islam, een dekmantel kon zijn voor zijn eigen militaire ambities. Al-Wahhab zorgde immers voor de theologische rechtvaardiging van alles wat ibn Saud wou uitvoeren. Het resultaat was een permanente jihad die zich vertaalde in een plundering van andere moslimnederzettingen en steden, de indoctrinatie van de eigen bevolking en uiteindelijk de machtsovername over naburige stammen om zo het Arabische schiereiland te herenigen.⁴⁶ Deze combinatie van religieus fanatisme en militaire wreedheid zou uiteindelijk in 1932 leiden tot de stichting van de Saudische dynastie, die vandaag de dag nog steeds Saudi-Arabië leidt.

De aanhangers van al-Wahhab slaagden erin om zich na zijn dood te groeperen en het wahhabisme te stichten, wat nu nog steeds één van de meest puriteinse takken is van de islam. Het wahhabisme heeft sterke gelijkenissen met het salafisme, en wordt tegenwoordig wel vaker als synoniem gebruikt. Zo zijn er volgens Nico Landman, Arabist en islamoloog aan de universiteit van Utrecht een aantal groeperingen die zichzelf als salafistisch voorstellen, maar die in feite wahhabistisch zijn. Het gemeenschappelijk kenmerk tussen beide stromingen is volgens de professor "de compromisloze, rechtlijnige uitleg van de islamitische bronnen."⁴⁷

1.2.3 Sayyid Abu al-Ala Maududi

Maududi was een Indische journalist die leefde van 1903 tot 1979. Hij pleitte voor een moslimsamenleving die gezuiverd was van alle westerse invloeden en corrupte moslimtradities.

⁴⁶ ALI, Tariq, *The Clash of Fundamentalisms. Crusades, Jihads and Modernity*. Verso, London/New York, 2002, pp.74-75.

⁴⁷ (anon.), Salafisme voedingsbodem voor extremistische moslims. In: *De Telegraaf*, 22 feb. 2005.

De basis van zijn betoog ontwikkelde hij in de strijd voor de onafhankelijkheid van India. Hij was sterke voorstander van een Britse terugtrekking, maar de creatie van een onafhankelijk India ging gepaard met de opkomst van de Hindoes. Zowel de Britse overheersing, als een te grote machtsbasis voor de Hindoes stond volgens hem de zelfrealisatie van een islamitische staat in de weg.⁴⁸ Het was immers enkel door de installatie van de authentieke islam in de samenleving –en niet door Indisch nationalisme -dat er oplossingen zouden komen voor de sociale problemen van de moslims.⁴⁹ Het was dus niet zo vreemd dat hij in 1947 vluchtte naar Pakistan, toen dit land als onafhankelijke moslimstaat werd uitgeroepen.

Zoals reeds gezegd ijverde Maududi voor de islamitische staat, die hij duidelijk onderscheidde van de moslimstaat. Deze laatste staatsvorm wordt geleid door moslims, maar op basis van menselijke wetten, terwijl een islamitische staat geleid wordt op basis van Gods plan, dus via wetten die worden afgeleid van de heilige boeken. De legitimiteit van de moslimleiders is afhankelijk van hun persoonlijke trouw en toewijding aan de heilige boeken.⁵⁰ Hieraan gekoppeld gaf hij de term jihad een nieuwe dimensie, die hij kenbaar maakte in de publicatie van het essay 'Jihad fi sabil Allah'. Hij weigerde de jihad enkel te zien als een verdedigingsoorlog en vond dat de jihad ook in actieve zin mocht worden opgevat, als een strijd voor de oprichting van een islamitische staat.⁵¹

In zijn ideologie gebruikte Maududi ook de term 'jahiliyya', die door vele andere ideologen -zoals Sayyid Qutb- zal worden overgenomen. Met 'jahiliyya' bedoelde Maududi alle buitenlandse ideeën en overtuigingen die de islam en het leiderschap van God negeren. Hij vergeleek de staatsstructuren waar de leiders zich niet door God lieten inspireren, waar de mens dus boven God stond, met de Arabische wereld voor de zevende eeuw, toen het islamitische geloof nog niet bestond. De seculiere regimes, ook diegene in de moslimlanden, werden dus gezien als onderontwikkeld, want ze beseften niet dat God, en God alleen, de absolute soevereiniteit had.⁵²

⁴⁸ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.60.

⁴⁹ MOADDEL, Mansoor, TALATTOF, Kamran, (Eds.), *Modernist and fundamentalist debates in Islam. A reader*. Palgrave Macmillan, New York, 2002, p.18.

⁵⁰ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.60.

⁵¹ CATHERINE, Lucas, o.c., p.202.

⁵² BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.64.

In zijn boek, met de vertaalde Engelse titel 'West versus Islam', beschreef Maududi dat de geschiedenis een opeenvolging is van grootmachten. Maar de grootmachten worden op het toppunt van macht steeds te hoogmoedig, waardoor ze zich niet meer schikken naar de wil van Allah. Allah straft deze goddeloosheid af, waardoor elke 'jahili' grootmacht zijn macht verliest. Dit staat ook het Westen te wachten.⁵³

Zoals reeds aangehaald zijn de ideeën van Maududi vooral via Sayyid Qutb, die sterk door Maududi was beïnvloed, in de radicaal islamistische gedachtegoed ingeburgerd.⁵⁴

1.2.4 Sayyid Qutb

In 1928 richtte Hassan al-Banna het Moslimbroederschap op in Egypte als reactie tegen de seculiere hervormingen van Mustafa Kemal in Turkije. De ideologische basis van het Moslimbroederschap werd gebaseerd op het salafisme. In een tijdspanne van enkele jaren groeide het Moslimbroederschap uit tot één van de grootste moslimorganisatie ter wereld, die actief was op het vlak van onderwijs en politiek, op sociaal vlak en op militair, terroristisch vlak. Het bereikte een aanzienlijk deel van de moslimbevolking door de oprichting van religieus onderwijs, de bouw van moskeeën, de organisatie van sociale activiteiten (ondermeer sport- en jeugdclubs), ...⁵⁵

Het Moslimbroederschap groeide in de jaren dertig en veertig uit tot een organisatie die vertakkingen had tot ver buiten de grenzen van Egypte. Het hoofddoel bleef echter de zuivere islam aan de macht te brengen in Egypte, wat resulteerde in aanvallen op Britse en joodse ondernemingen vanaf 1948 en aanslagen op de politieke leiders van het land (ondermeer op Nasser).

Sayyid Qutb was een Egyptische leraar die, na een verblijf in de Verenigde Staten, in de jaren vijftig lid werd van het Moslimbroederschap. In een vrij korte tijd werd

⁵³ MAUDUDI, Sayyid Abul A'la, Self-destructiveness of Western Civilization. In: MOADDEL, Mansoor, TALATTOF, Kamran, (Eds.), o.c., pp.325-331.

⁵⁴ HENZEL, Christopher, o.c., p.74.

⁵⁵ LAQUEUR, Walter, o.c., p.31.

hij één van de invloedrijkste leiders van de beweging, met een zeer radicale visie.⁵⁶

Qutb putte zijn visie onder meer uit de denkbeelden van ibn Taymiyya want zijn ideologie “bood moslimfundamentalisten de rechtvaardiging om islamitische heersers besmet en verwesterst (sic.) te verklaren, en derhalve ongeschikt om te heersen en rijp om te worden afgezet. Sayyid Qutb nam ibn Taymiyya’s doctrine over om zijn strijd tegen het seculiere regime van Nasser te rechtvaardigen.”⁵⁷

Tijdens zijn verblijf in een Egyptische gevangenis in 1962 schreef hij het boek ‘Milestones’, wat een basiswerk is van de huidige radicale islamistische ideologie.⁵⁸ Daarin beschreef hij onder andere dat de islambeleving moet gebaseerd zijn op twee basispremissen. Ten eerste heeft elke moslim de plicht om perfecte dienstbaarheid te tonen aan God, en aan God alleen. Dit is verwoord in de koranregel “There is no God except God”. De tweede premisse betreft de details om deze dienstbaarheid en de correcte wijze van handelen te ontdekken. Dit kan enkel afgeleid worden uit de kennis die de moslims hebben van de boodschapper van God, de profeet Mohammed.⁵⁹ Men mag zich dus enkel baseren op de eerste bronnen van het geloof, de koran en de hadith. Uit deze teksten moeten de goddelijke wetten worden afgeleid, en deze wetten omkaderen het volledige menselijke leven. Dit bevat dus de controle over gedachten en denkvisies, de basisprincipes van staatkunde, ethische en culturele principes, handelswetten en regelingen in verband met kennis en kunst. De goddelijke wettelijke code moet dus elk aspect van het menselijke leven bepalen. Bovendien heeft geen enkele moslim de autoriteit om een andere bron dan de goddelijke bronnen te gebruiken als richtlijn bij zaken die betrekking hebben op geloof, het leven, rituelen, moraliteiten en waarden, politiek en vertegenwoordiging, economische principes of verklaringen over de menselijke geschiedenis.⁶⁰

⁵⁶ Ibid., p.33.

⁵⁷ CORBIN, Jane, Al-Qaeda: het terreurnetwerk van Osama Bin Laden. Manteau, Antwerpen, 2002, p.22.

⁵⁸ De originele Arabische titel van ‘Milestones’ is ‘Ma’alim fi’l Tariq’.

⁵⁹ QUTB, Sayyid, Islam as the foundation of knowledge. In: MOADDEL, Mansoor, TALATTOF, Kamran, (Eds.), o.c., p.197.

⁶⁰ Ibid., pp.198-199.

De enige ware moslims waren de moslims van de eerste generatie na de dood van de profeet Mohammed, omdat ze nog zuiver waren. De onzuiverheden in de islambeweging ontstonden al bij de tweede generatie gelovigen, die zich lieten inspireren door andere culturen en tradities.⁶¹

Een terugkeer naar de zuivere islam, zoals die werd beleefd door de eerste moslims, was op twee manieren mogelijk. Op een overtuigende wijze kon men via prediking en bekering ervoor zorgen dat steeds meer mensen de ware islam ontdekten, zodat het radicaal islamisme meer aanhangers zou hebben. De tweede manier was veel dwingender: Qutb wou via een echte gewelddadige jihad de organisaties en autoriteiten van het jahilisysteem verdrijven, omdat zij de gelovigen aanzetten tot het verwerpen van de ware islam.⁶² Het is duidelijk dat in dergelijke denkbeelden de invloed van Maududi sterk aanwezig is.

De jihad kon dus volgens Qutb, in navolging van ibn Taymiyya, zowel gebruikt worden tegen niet-moslims als tegen moslims die niet het ware geloof aanhielden. In het Westen zag Sayyid Qutb de grote externe vijand, omdat ze het toonbeeld zijn van jahilliya, doordat de westerse consumptiemaatschappij en de westerse zeden de grootste bedreiging en verleiding zijn voor de moslims. Volgens Emilio Platti keerde hij zich ook tegen de hele kapitalistische wereldorde, “die hij beschouwde als een internationaal georganiseerde woeker, een onderdrukking gebaseerd op de ‘godvergetelheid’ –een zogeheten djâhili-maatschappij (sic.)- en een illegitieme orde waartegen moslims ten strijde moeten trekken om de islamdominantie te verzekeren, die volgens hem gelijkstaat met ‘de bevrijding van de mens’. Alleen de islamitische rechtsorde, die van God komt, is legitiem; door ze na te volgen kunnen de mensen verlost worden van elke dienstbaarheid aan andere instanties.”⁶³

Verder ageerde Qutb ook sterk tegen de joden. Hij was van mening dat de joden al van bij het ontstaan van de islam tot doel hadden de islam te vernietigen. Met uitspraken als “iedereen die de gemeenschap loskoppelt van het geloof en van de

⁶¹ ALI, Tariq, o.c., pp.108-109.

⁶² Ibid., p.110.

⁶³ PLATTI, Emilio, De eerste oorlog van de eeuw: West versus islam? In: PATTYN, Bart, WOUTERS, Jan (red.), Schokgolven. Terrorisme en fundamentalisme. Uitgeverij Davidsfonds, Leuven, 2002, p.199.

koran kan enkel een joods agent zijn” beschouwde hij joden als de incarnatie van alles wat anti-islamitisch was.⁶⁴

De interne vijanden van de islam moesten door de jihad worden verbannen (d.i. takfir), zodat zij van binnenuit geen bedreiging meer konden vormen voor de zuivere islam. Dit is de facto een oorlogsverklaring aan de hele moslimgemeenschap zoals die op dat moment bestond, vooral aan hun leiders, die hij verweet geen echte ware leiders te zijn.⁶⁵

Het was voor Sayyid Qutb dan ook ondenkbaar dat er een staakt-het-vuren kwam tussen de islam en iedereen die de jahilliyyah vertegenwoordigde vooraleer ze zich overgaven aan het gezag van de islam en ze dus geen belemmeringen meer oplegden aan de islam op basis van militaire of politieke macht.⁶⁶

Qutb werd in 1966 op uitdrukkelijk verzoek van Nasser opgehangen, maar zijn werken werden veelvuldig gekopieerd en verspreid tot ver buiten de Egyptische landsgrenzen. Hierdoor is Sayyid Qutb de belangrijkste denker van het Moslimbroederschap geworden, en één van de meest geciteerde ideologen van de hedendaagse radicale islam. Paul Berman ziet Sayyid Qutb zelfs als een soort Karl Marx voor radicaal islamistische terreurbewegingen.⁶⁷

1.2.5 Mohammed Abd al-Salam Faraj

In de jaren zeventig ontstond er in Egypte een echte opbloei van terroristische en/of radicaal islamistische groeperingen. Deze opbloei kon voor een aanzienlijk deel verklaard worden als een reactie op de houding van het Egyptische bestuur. President Anwar Sadat zocht toenadering tot Israël, in de hoop vrede te sluiten, en zo zijn land van verdere conflicten te sparen. In de ogen van de islamisten was dit puur verraad, omdat daarmee de onwettige Israëlische bezetting van Palestina werd genegeerd.

Een tweede verklaring was de nieuwe seculiere wet inzake familiezaken die vanaf 1979 van kracht werd, waarin ondermeer vrouwen het recht kregen te scheiden

⁶⁴ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.68.

⁶⁵ LAQUEUR, Walter, o.c., p.33.

⁶⁶ QUTB, Sayyid, War, Peace and Islamic Jihad. In: MOADDEL, Mansoor, TALATTOF, Kamran, (Eds.), o.c., p.243.

⁶⁷ BERMAN, Paul, The Philosopher of Islamic Terror. In: The New York Times, 23 Mar. 2003.

van hun man, wanneer die andere vrouwen had zonder hun instemming. Voor de radicale islamisten was deze wet totaal onaanvaardbaar, omdat ze op geen enkele wijze te verklaren was vanuit de heilige boeken, en dus absoluut niet overeenstemde met de shariawetten die zij wilden ingevoerd zien.⁶⁸

Eén van de groepen die is ontstaan in deze periode is de al-Jihad groep, waarvan Mohammed Abd al-Salam Faraj de ideologische leider was. Faraj was echter geen intellectueel, maar een ingenieur die lid was geweest van het Moslimbroederschap. Deze organisatie vond hij echter in de jaren zeventig te laks, omdat ze te zeer betrokken werd bij het seculiere bestuur, en de radicale eisen van de leden te veel afzwakten.⁶⁹

Faraj keerde zich sterk tegen de seculiere heersers in Egypte en tegen alle liberale bewegingen die streefden naar een meer gematigde islam. In 1977 schreef hij het boek 'Al-Faridah al-Gha'ibah', wat vertaald kan worden als 'het verborgen gebod' of 'de vergeten verplichting' en doorspekt is met citaten uit het werk van ibn Taymiyya.⁷⁰ Volgens Faraj waren de moslims één grote pijler van hun geloof totaal verloren, namelijk de jihad, die volgens hem nog belangrijker was dan de vijf reguliere pijlers van de islam.⁷¹ Het religieuze bewijs hiervoor haalde Faraj uit een beroemde hadith over een man die zich tot islam bekeerde en onmiddellijk voor de jihad ging vechten. Hij sneuvelde zonder dat hij de mogelijkheid had gekregen om goede en menslievende dingen te doen die van een goed moslim worden verondersteld. Hoewel de man zijn religieuze plichten niet voldaan had, verklaarde de profeet Mohammed toch dat zijn bijdrage zeer groot was geweest.⁷²

“De jihad moest volgens hem worden gevoerd tegen de binnenlandse tirannen, die de islam wilden kapotmaken. Om het geloof te redden moest deze jihad centraal staan in het leven van elke moslim. De overige vormen van geloofsbescherming – de bouw van moskeeën, religieus onderricht,...- waren van ondergeschikt belang. Zelfs de strijd tegen de joden en Israël was ondergeschikt aan de plicht om Gods

⁶⁸ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.73-74.

⁶⁹ Ibid., p.74.

⁷⁰ JANSEN, J.J.G., o.c., p.131.

⁷¹ de invloed van ibn Taymiyya op het werk van Faraj is hier overduidelijk.

⁷² BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.77-78.

heerschappij in het eigen land te vestigen.”⁷³ De vijanden die zich in het hart van de islam bevonden, moesten eerst worden verslagen, en dan pas konden de andere vijanden worden aangepakt. Of zoals hij het zelf stelde: “the fight against the enemy nearest to you has precedence over the fight against the enemy farther away. (...) In all Muslim countries the enemy has the reins of power. The enemy is the present rulers.”⁷⁴

Hij ontkende ook dat een oproep tot jihad enkel kon worden uitgesproken door een kalief of een emir, want de toenmalige religieuze gezagshebbers (de oelema) waren geen ware moslims, omdat ze weigerden te geloven dat de islam door geweld moest worden verspreid. Ze waren niet meer dan marionetten van de staat, zonder autoriteit over de ware moslims.⁷⁵

De teksten die Mohammed Abd al-Salam Faraj schreef, waren ideologisch niet zeer hoogstaand, maar ze hadden een zeer grote invloed op de paramilitaire jonge militanten, die in zijn geschriften een legitimatie vonden voor hun geweld tegen andere moslims.⁷⁶ Zowel in Egypte als in Algerije werd de visie van Faraj in de praktijk omgezet door moorden op politieagenten, regeringsfunctionarissen, intellectuelen en vrouwen.⁷⁷

Ook op de ideeën van al-Qaeda heeft Faraj een grote invloed gehad. Zo beweert al-Zawahiri, de ideoloog van al-Qaeda, dat hij Faraj persoonlijk heeft gekend toen hij lid was van de al-Jihad groep.⁷⁸ Bovendien blijkt volgens Walid Phares en Robert Rabil, professoren inzake studie van het Midden-Oosten aan de Florida Atlantic University, dat de fatwas van bin Laden zeer consistent zijn met de theologische argumentatie van de vergeten jihad die in ‘Al-Faridah al-Gha’ibah’ wordt beschreven.⁷⁹ Daarnaast biedt de aanval van Faraj op de religieuze gezagsdragers bin Laden de mogelijkheid om zelf tot jihad op te roepen.

1.2.6 Abdullah Azzam

⁷³ LAQUEUR, Walter, o.c., pp.36-37.

⁷⁴ HENZEL, Christopher, o.c., p.69.

⁷⁵ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.78.

⁷⁶ LAQUEUR, Walter, o.c., p.36.

⁷⁷ CATHERINE, Lucas, o.c., p.203.

⁷⁸ HENZEL, Christopher, o.c., p.75.

⁷⁹ PHARES, Walid, RABIL, Robert G., The Neglected Duty: Terrorism’s Justification. Gepubliceerd op <http://www.inthenationalinterest.com/Articles/Vol3Issue18/Vol3Issue18Rabil.html>, afgehaald op 5 jul. 2005.

De reden waarom Abdullah Azzam ook wordt opgenomen in dit summier overzicht van de evolutie van de radicale ideologie, heeft te maken met het feit dat Azzam gezien kan worden als een voorbeeld van de nieuwe fase van het radicale gedachtegoed. Zoals Gilles Kepel stelt in zijn boek 'The trail of political Islam' begint vanaf 1979 een nieuwe periode voor de islamistische politieke bewegingen.⁸⁰

Kepel ziet de periode vóór 1979 als de periode van de intellectuele en ideologische opbouw van de islamistische bewegingen, die vooral ontwikkeld werd rond universiteitscampussen in de moslimwereld en zich voornamelijk richtte tegen de seculiere heersers van de moslimstaten. Via een breed netwerk van liefdadigheidsinstellingen ontstond er een web van islamistische bewegingen, die een alternatief boden voor het seculiere en slecht werkende openbare bestuur.

De tweede fase is volgens Kepel de uitbreiding van het radicale islamisme die plaatsgreep in de periode van 1979 tot 1989. Er kwam een grote expansie van het radicaal islamisme over de hele islamitische wereld, met de jihad in Afghanistan als belangrijkste gebeurtenis.

Duizenden radicale moslims besloten naar Afghanistan te trekken om er te strijden tegen de binnengevallen Sovjet-Unie. Toen de moedjahedien –zoals de radicale moslims werden genoemd –in 1989 slaagden in dit opzet, leidde dit tot een groot “window of opportunity” in de evolutie van het islamisme. Duizenden mannen waren totaal geïndoctrineerd en getraind voor militaire actie en hadden, door de overwinning, een grote fascinatie voor de jihad. De hoop van de radicale moslims was dat ze allen naar hun vaderland zouden terugkeren en hun seculiere leiders zouden verslaan, zodanig dat er binnen de moslimwereld verschillende islamitische staten ontstonden. Uiteindelijk zou dit enkel in Afghanistan zelf lukken.

Het is in deze context dat we Abdullah Azzam moeten situeren. Hij was een Palestijn die zich onder invloed van de leer van Sayyid Qutb aansloot bij Egyptische radicale islamistische bewegingen. Hij fulmineerde vooral “tegen de

⁸⁰ KEPEL, Gilles, The trail of political Islam. Gepubliceerd op 3 juli 2002 op <http://www.opendemocracy.net/debates/article-5-57-421.jsp>, afgehaald op 5 nov. 2004, pp.3-8.

krachten die, na de Eerste Wereldoorlog, de ondergang van het Osmaanse rijk hadden bewerkstelligd en, na de Tweede Wereldoorlog, hadden bijgedragen tot de stichting van de staat Israël. Hij beschouwde het leven van Saladin, de militaire held die in de twaalfde eeuw de opmars van de kruisvaarders had gestuit en Jeruzalem had heroverd, als bron van inspiratie voor de nieuwe generatie.⁸¹ Hij was dus, in tegenstelling tot het merendeel van de voorgaande radicalen, in de eerste plaats gekant tegen de externe vijanden van de islam, eerder dan tegen de lokale seculiere leiders.

Wellicht ook om deze reden richtte hij tijdens de oorlog in Afghanistan, samen met Osama bin Laden, Maktab el Khadamat op in de Pakistaanse stad Peshawar. Dit was een verbindingskantoor dat vrijwilligers uit verschillende moslimlanden begeleidde bij hun doortocht naar Afghanistan, waar ze werden ingezet in de strijd tegen de Sovjet Unie.

Voor hem was de bevrijding van Afghanistan in 1989 slechts een eerste stap naar een veel groter doel, namelijk het herstel van de moslimheerschappij zoals dit vroeger was: van Zuid-Spanje tot de Filippijnen, inclusief Centraal-Azië, India en delen van Europa en Afrika. Bij uitbreiding zou zelfs de hele wereld onder Allahs heerschappij moeten vallen, wat enkel kon door een verplichte, gewelddadige bekering door middel van een jihad tegen alles wat niet islamitisch was.⁸² Zijn motto was dan ook 'Jihad en het geweer alleen: geen onderhandelingen, geen conferenties, geen dialoog'.⁸³

Uiteindelijk zullen Azzam en bin Laden uiteengroeien na een verschillende visie over de toekomst van de jihad. Bin Laden wou eerst de interne jahili-regimes in de moslimwereld aanpakken, terwijl Azzam eerst met Israël wou afrekenen.⁸⁴ Azzam stierf na een bomaanslag op de markt van Peshawar, die volgens sommigen door bin Laden was beraamd.⁸⁵

⁸¹ CORBIN, Jane, o.c., pp.20-21.

⁸² LAQUEUR, Walter, o.c., p.51.

⁸³ (anon.), Transnational terrorism: the threat to Australia. Commonwealth of Australia, Canberra, 2004, p.23. Gepubliceerd op http://www.dfat.gov.au/publications/terrorism/transnational_terrorism.pdf, afgehaald op 14 jul. 2005.

⁸⁴ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.103.

⁸⁵ CORBIN, Jane, o.c., p.31.

De bijdrage van Azzam aan de islamistische ideologie mag niet onderschat worden. Hij had en heeft nog steeds een grote invloed op de jonge radicalen, die zich spiegelen aan zijn onverzettelijkheid en putten uit zijn gewelddadige spreekkoren tegen elke niet-islamitische macht. Bovendien slaagde hij erin een soort mystiek te creëren, een geloof in de onoverwinnelijkheid van de moslims en van de jihad tegen vreemde mogendheden en vreemde religies. Deze boodschap wordt nog steeds wijd verspreid via folders, boeken, audio- en videoboodschappen.⁸⁶

1.2.7 Omar Abdel Rahman

Net als Abdullah Azzam is ook sjeik Omar Abdel Rahman voor de islamisten een zeer grote ideologische bron voor de legitimatie van geweld tegen niet-moslims. Hij was in Egypte actief betrokken bij de al-Jihadgroep en bij Djama'a al-Islamiyya en vaardigde vanaf de jaren tachtig verschillende fatwa's uit die hun gewelddaden moesten legitimeren.⁸⁷

Na verscheidene arrestaties en detenties besloot Rahman te vluchten naar Afghanistan, "en sloot zich aan bij een groeiende groep radicale Egyptenaren die daar hun vurige wens om een djihaad tegen ongelovigen te voeren, eindelijk konden verwezenlijken. (...) Zo'n 300 leden van de Djama'a al-Islamiyya vochten in de loop van de tijd aan de kant van de Afghaanse moedjahedien. Hiermee had de djihaad voor de Egyptenaren een internationaal karakter gekregen."⁸⁸ In Afghanistan ontmoette Rahman voor het eerst bin Laden en er wordt vermoed dat beide heren met elkaar in contact bleven.

Het is ook in Afghanistan dat Rahman er van overtuigd raakte dat de jihad het belangrijkste instrument is om de islam te redden van de vernietiging door vreemde, niet-islamitische landen. In een speech van 1993 zegt Omar Abdel Rahman het volgende:

⁸⁶ LAQUEUR, Walter, o.c., p.51.

⁸⁷ De Jihadgroep en in Djama'a al-Islamiyya zijn twee Egyptische radicaal islamitische bewegingen met een extreem fundamentalistisch en gewelddadig karakter. Ze kenden in de jaren tachtig een opgang nadat er een breuk kwam in de islamistische beweging. Ze keerden zich tegen het Moslimbroederschap, omdat ze niet akkoord gingen met de gematigde koers die de organisatie aanhield.

⁸⁸ MEIJER, Roel, Tien portretten: Oemar Abd ar-Rahmaan. In: AARTS, Paul, KEULEN, Jan (red.), o.c., pp.156-157.

“There is no solution for our problems except jihad for the sake of God. (...) There’s no solution, there’s no treatment, there’s no medicine, there’s no cure except with what was brought by the Islamic method which is jihad for the sake of God. (...) No, if those who have the right to have something are terrorists then we are terrorists. And we welcome being terrorists. And we do not deny this charge to ourselves. And the Koran makes it, terrorism, among the means to perform jihad in the sake of Allah, which is to terrorize the enemies of God and who are our enemies, too.”⁸⁹

De jihad moet volgens de sjeik niet gebeuren door bekering en discussies, maar moet worden gevoerd door een gewapende strijd.

“They say that he who leaves his job during the day in order to go to the mosque has performed jihad. And he who listens to a religious lecture has performed jihad. What is this? This is distortion to the subject of jihad. Praying, listening, jihad, (...) Coming to the mosques is a good work. And group praying is just praying. Jihad is fighting the enemies. Fighting the enemies for God’s sake in order to raise them high in his word. (...) We don’t fight our enemy unless we have guns, tanks and airplanes equal to those of the Soviet Union.”⁹⁰

Na zijn periode in Afghanistan, toen de Sovjet Unie was verdreven, kreeg hij in Sudan een visum voor de Verenigde Staten en vertrok naar de VS in 1990. De reden waarom hij een visum kreeg, is nog steeds onduidelijk, want de Amerikanen wisten zeer goed wat zijn achtergrond en gedachtegoed was. Hij vestigde zich in de Aboe Bakr-moskee in Brooklyn, New York, waar hij al gauw kon rekenen op een grote schare toehoorders.

De autoriteiten moesten al snel vaststellen dat Omar Abdel Rahman niet naar de Verenigde Staten was gekomen om de vrede te prediken in de moskee. “Al binnen een maand na zijn vestiging in Brooklyn vermoordde een volgeling van de sjeik, as-Sayyid Noesair, de extremistische rabbijn Meïr Kahane, leider van de Jewish Defence League. Anderen uit de kring rond de moskee pleegden op 26 februari 1993 de eerste aanslag op het World Trade Center, waarbij zeven mensen

⁸⁹ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.16-17.

⁹⁰ Ibid., p.17.

omkwamen. Weer andere bekenden van de blinde sjeik beraamden een aanslag op president Moebarak tijdens zijn verblijf in de VS in 1993.”⁹¹

“Het onderzoek naar de bomaanslag op het WTC resulteerde uiteindelijk in de veroordeling van de blinde sjeik voor ‘het aan derden opdracht geven voor de uitvoering van bepaalde handelingen’. Het ging hierbij vooral om de geplande operatie om bepaalde bruggen, tunnels en gebouwen in New York op te blazen. De rechtbank achtte bewezen dat Rahman de centrale, inspirerende figuur was geweest voor Ramsi Yousef en anderen die aan de bomaanslag hadden deelgenomen.”⁹²

De aanslag van 26 februari 1993 luidde meteen een nieuw tijdperk in van de radicale islamistische actie. Voor het eerst werd een aanslag gepleegd in een niet-islamitisch land, waarbij geen moslims werden geviséerd, maar die louter gericht waren tegen het land zelf, omwille van de vermeende negatieve houding van dat land ten opzichte van de islam. Dit is volgens Kepel ook het teken dat het islamisme in zijn derde fase zit.⁹³ Kepel ziet deze terroristische actie niet als een teken van sterkte, maar als een teken van verval.

Zoals reeds gezegd, was bij de Afghaanse Arabieren⁹⁴ de fascinatie voor de jihad na de oorlog tegen de Sovjet-Unie zo groot dat ze ervan overtuigd waren dat voor alle seculiere leiders in de moslimstaten hun laatste uur was geslagen. De sociale hulp en liefdadigheid die de radicaal islamistische bewegingen steevast populair maakten, werd verwaarloosd en de bewegingen concentreerden zich enkel op de jihad, wat resulteerde in pogingen om een islamitische staat op te richten door middel van de jihad in Algerije, Egypte, Bosnië en Tsjetsjenië.⁹⁵

⁹¹ MEIJER, Roel, Tien portretten: Oemar Abd ar-Rahman. In: AARTS, Paul, KEULEN, Jan (red.), o.c., p.157.

⁹² CORBIN, Jane, o.c., p.56.

⁹³ KEPEL, Gilles, o.c. Gepubliceerd op 3 juli 2002 op <http://www.opendemocracy.net/debates/article-5-57-421.jsp>, afgehaald op 5 nov. 2004, pp.7-8.

⁹⁴ De term ‘Afghaanse Arabieren’ wordt in de Arabische wereld gebruikt om te verwijzen naar de moslimstrijders van Arabische afkomst die hadden gestreden in Afghanistan tegen de Sovjet-Unie.

⁹⁵ KEPEL, Gilles, o.c. Gepubliceerd op 3 juli 2002 op <http://www.opendemocracy.net/debates/article-5-57-421.jsp>. Afgehaald op 5 nov. 2004, p.7.

Er werd gehoopt dat deze kleine voorhoede van islamistische strijders als een soort voorhoede de jihad zou kunnen starten, waarna het volk direct op de kar zou springen en de revolutie zou voltooien. Maar dit gebeurde niet omdat het volk weigerde zich te associëren met de radicale strijders en een deel van de radicale aanhang maakte nieuwe allianties met de liberalen, die voorstander waren van een seculiere staat op basis van een mengeling van islam en democratie. Dit was het moment waarop, volgens Kepel als teken van zwakte, het terrorisme de kop op stak. Door spectaculaire aanvallen probeerden radicaal islamistische terreurorganisaties de massa te mobiliseren voor de jihad tegen het Westen, door aan te tonen dat de vijand zwak was en dat de massa ze niet hoefde te vrezen, zodat het volk zichzelf zou bevrijden van het westerse juk.⁹⁶

Het vermoeden van Kepel is dat de terreurcellen ook hier niet in zullen slagen, omdat ze de massa's niet voldoende bereiken, niet via liefdadigheid werken en niet kunnen omgaan met de binnenlandse politiek van de Arabische landen.⁹⁷

Het belang van Rahman in de evolutie van het islamisme is dus tweërlei: hij zorgde voor een legitimatie voor de jihad tegen niet-islamitische landen en kan vanaf 1990 worden gezien als één van de inspirators van het nieuwe tijdperk van het radicaal islamisme, namelijk de fase van terroristische aanslagen tegen vreemde mogendheden.

1.2.8 Al-Qaeda, Osama bin Laden en Ayman al Zawahiri

Het is geenszins de bedoeling om de ontstaansgeschiedenis van al-Qaeda haarfijn weer te geven, in het kader van deze scriptie is dit immers niet relevant. Het is daarentegen wel de intentie om, aan de hand van feiten en uitspraken die verband houden met al-Qaeda, een beeld te scheppen van de ideeën die leven binnen deze organisatie en zijn leiders.

Omdat het soms moeilijk is uit te maken wie bepaalde uitspraken heeft gedaan, worden al-Qaeda, Osama bin Laden en Ayman al-Zawahiri hier samen in één hoofdstuk behandeld. Vaak hoort men in de media zinnen als 'in een

⁹⁶ KEPEL, Gilles, Jihad: The Trail of Political Islam. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 2002, pp.366-368.

⁹⁷ KEPEL, Gilles, o.c. Gepubliceerd op 3 juli 2002 op <http://www.opendemocracy.net/debates/article-5-57-421.jsp>. Afgehaald op 5 nov. 2004, p.8.

videoboodschap van al-Qaeda ...' waarbij dan vaak wordt aangenomen dat bin Laden de bedenker van de boodschap is. Bin Laden is immers de grote mediafiguur van al-Qaeda, maar er wordt aangenomen dat al-Zawahiri de grote ideoloog van al-Qaeda is, of zoals Montasser al-Zayyat, een advocaat in Caïro die reeds vele Egyptische extremisten heeft vertegenwoordigd, stelt: "Al-Zawahiri is het brein, Bin Laden het lijf".⁹⁸

Al-Qaeda (letterlijk 'de basis') is in 1988 ontstaan uit het verbindingskantoor Maktab el Khadamat, die door Azzam en bin Laden was opgericht. Sommige bronnen stellen dat geheime agenten van Arabische staten waren geïnfiltreerd in het verbindingskantoor, en dat er daarom nood was aan een meer geheime, ondergrondse organisatie. Het aanvankelijke doel was de ondersteuning van de islamistische strijders in Afghanistan, maar in de loop der jaren groeide de organisatie uit tot een terroristisch netwerk met vertakkingen over de hele Arabische wereld en ver daarbuiten.⁹⁹

Volgens Walter Laqueur waren er reeds van bij het ontstaan van de organisatie plannen om andere vijanden dan de Sovjet Unie aan te vallen.¹⁰⁰ "In Bin Ladens voorstelling kon een religieuze strijdmacht die de Russen kon verslaan, ook zegevieren over de andere supermacht, Amerika, die een reusachtige macht en invloed, zowel politiek als cultureel, over de islamitische naties uitoefende."¹⁰¹

Al-Qaeda kende al gauw een grote groei omdat steeds meer moedjahedien zich tijdens of na de oorlog met de Sovjet-Unie aansloten bij de organisatie. Eén van hen, de Egyptenaar Ayman al-Zawahiri, zou al gauw tot de "inner circle" van bin Laden gaan behoren.

Al-Zawahiri werd reeds op jonge leeftijd lid van de jihad-beweging in Egypte en kon binnen de organisatie al snel carrière maken. Hij leerde de jihadgroep kennen in de gevangenis, waar de leiders van de organisatie vastzaten en werkten aan hun ideologisch discours. Het was in de gevangenis dat al-Zawahiri zijn gedachtegoed zou ontwikkelen. Hij was ervan overtuigd dat er geen echte gemeenschap op basis van de ware islamitische principes kon gebouwd worden

⁹⁸ CORBIN, Jane, o.c., p.29.

⁹⁹ MEIJER, Roel, Tien portretten: Osama bin Laden. In: AARTS, Paul, KEULEN, Jan (red), o.c., p.188.

¹⁰⁰ LAQUEUR, Walter, o.c., p.53.

¹⁰¹ CORBIN, Jane, o.c., p.31.

tenzij de macht van het Westen zou kunnen worden gebroken door het voeren van een heilige oorlog, een jihad tegen dit ongelovige Westen. De westerse immorele culturele invloed en de westerse economische overheersing stond immers de overwinning van de islam in de weg. Daarom was hij ook van mening dat alle westerse ideeën en concepten moeten worden verworpen.¹⁰²

Al-Zawahiri, die een medische opleiding kreeg, werd een van de leiders van de jihadgroep en was onrechtstreeks betrokken bij de moord op president Sadat in 1981. Na veelvuldige conflicten met het Moslimbroederschap verhuisde hij in de jaren tachtig, samen met enkele andere leiders van de jihadgroep, naar Afghanistan. Daar sloot hij zich aan bij al-Qaeda en kwam in nauw contact met Osama bin Laden. Al snel werd de invloed van al-Zawahiri op bin Laden groter en uiteindelijk wordt hij de ideoloog van Bin Laden en al-Qaeda. Het gedachtegoed van bin Laden is dus een update van de ideologie van de Egyptische jihadgroep, die op hun beurt teruggaat op ideologen als Sayyid Qutb, ibn Taymiyya en anderen.¹⁰³

Over de doelstellingen van al-Qaeda en geaffilieerde groepen is er nogal wat onenigheid tussen de experts.

Volgens Sami Zemni zijn de doelstellingen vrij simpel. Men wil het Westen ertoe brengen een ander beleid te voeren ten opzichte van de Arabische wereld. In dat opzicht was de aanslag in Madrid van 11 maart 2004 een poging om de Spaanse troepen uit Irak te krijgen.¹⁰⁴

Bin Laden bevestigt zelf ook die stelling in een interview met de Palestijnse journalist Jamal Ismail in 1998, net na de aanslagen in Nairobi en Dar es Salaam¹⁰⁵: “Als de Amerikanen kinderen doden in Palestina en Irak, als de meeste Amerikanen die verderfelijke president (Clinton) steunen, dan betekent dat het Amerikaanse volk met ons in oorlog verkeert en dat wij het recht hebben om terug te slaan. (...) De schriftgeleerden hebben een fatwa uitgevaardigd tegen elke

¹⁰² LAQUEUR, Walter, o.c., pp.54-55.

¹⁰³ PISCATORI, James, Political Islam, Singapore, Nanyang Technological University, Institute of Defence and Strategic Studies, Mar. 2002, p.1. Gepubliceerd op http://www.ntu.edu.sg/idss/Perspective/research_050205.htm, afgehaald op 3 mei 2004.

¹⁰⁴ Gesprek met Sami Zemni op 31 maart 2004.

¹⁰⁵ Bin Laden eiste nooit deze aanslagen op, maar de inlichtingendiensten zijn het er over eens dat al-Qaeda achter deze aanslagen zit.

Amerikaan die belasting betaalt aan zijn regering. Hij is daarmee voor ons een doelwit, want hij helpt de Amerikaanse oorlogsmachine in stand te houden tegen de moslimnatie.”¹⁰⁶

Volgens anderen zijn de doelstellingen van bin Laden veel breder dan de verdrijving van de westerse inmenging uit de Arabische wereld.

Roy benadrukt dat de doelstellingen van bin Laden zich toespitsen op twee domeinen: het radicaal islamistische discours, waarbij bin Laden strijdt voor de terugkeer naar de letterlijke interpretatie van de koran, zonder inmenging van vreemde of vernieuwende elementen, en anti-imperialistische doelstellingen, waarbij hij dus zijn doelen ontleent aan anti-imperialistisch links, dat inmiddels op sterven na dood is.¹⁰⁷ Vanuit deze optiek is het begrijpelijk dat de Verenigde Staten vijand nummer één zijn.

Khaled al-Fawwaz, een aanhanger van bin Laden die het comité voor advies en hervorming - het propagandawapen en media-informatiecentrum van al-Qaeda - bemande en later vanuit Londen opereerde, gelooft dat het doel erin bestaat de oemma te creëren, waarbij slechts één grote natie en één grote godsdienst overblijft. Bovendien mogen niet-islamieten niet op het Arabische schiereiland verblijven en iedere vorm van militaire aanwezigheid is volstrekt onaanvaardbaar.¹⁰⁸ “Jamad al-Fadl, een Sudanese afvallige van al-Qaeda, bevestigt eveneens dat Osama bin Laden een ambitieus doel voor al-Qaeda had gesteld: ‘een wereldrijk creëren voor de 1 miljard islamieten, geregeerd door één enkel leider’. Ook bin Laden zelf suggereerde reeds dat hij ernaar streefde om ‘alle moslims te verenigen en een regering te vestigen die de regels van de kaliefen naleeft’, het islamitische rijk¹⁰⁹ dat men tachtig jaar geleden zo schandelijk uiteen had laten vallen.”¹¹⁰

Rik Coolsaet neemt eveneens deze stelling aan en bevestigt dat “Osama bin Laden ervan droomt een nieuw kalifaat, een islamitisch wereldrijk, tot stand te

¹⁰⁶ JACQUARD, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, p.141. Wanneer bin Laden spreekt over Irak, bedoelt hij natuurlijk het Irak van na de Golfoorlog van 1990-91, toen Irak door de VN werd bestraft met verschillende economische sancties.

¹⁰⁷ ROY, Olivier, De globalisering van de islam. Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.24.

¹⁰⁸ CORBIN, Jane, o.c., p.61.

¹⁰⁹ Bin Laden verwijst hier naar het uiteenvallen van het Ottomaanse Rijk na de Tweede Wereldoorlog. Hij zag hierin het einde van het islamitische rijk, dat door het verraad van het Westen uiteengevallen was.

¹¹⁰ CORBIN, Jane, o.c., p.32.

brengen, dat zich uitstrekt van het Filippijnse eiland Mindanao tot Marokko, gebaseerd op de sharia, waarin alle moslims opnieuw verenigd zouden worden onder één kalief.”¹¹¹

Om de doelstellingen te verwezenlijken, pleit al-Qaeda –geheel in de traditie van het islamisme- voor de jihad, die volgens al-Qaeda, twee vijanden kent.

Ten eerste de islamitische leiders die niet regeren volgens de koran en hun staten niet leiden volgens de shariawetten. Bovendien lieten en laten ze nog steeds toe dat ongelovigen het land bezetten. In de eerste fatwa¹¹² van bin Laden, die op 23 augustus 1996 in al-Quds al-Arabi, de Arabische krant die wordt uitgegeven in Londen, verscheen, trok bin Laden fel van leer tegen de Saudische heersers. Volgens hem was de bezetting van de twee heilige plaatsen, Mekka en Medina, door de ongelovige Amerikanen enkel te wijten aan de lafhartigheid en het ongeloof van de Saudische leiders.¹¹³ Ze weigerden immers in te gaan op het bevel van Mohammed om alle ongelovigen te verdrijven uit Arabië, in tegendeel, het hele land stond open voor de kruisvaarders.¹¹⁴ Op die manier pleegde het regime verraad aan de gehele oemma en hielp ze de ongelovigen in hun strijd tegen de moslims.¹¹⁵

Geleidelijk aan ging al-Qaeda zich echter meer concentreren op de tweede vijand, het Westen, en vooral de Verenigde Staten, die de islam willen verdrijven door hun niet-aflatende aanwezigheid in de moslimwereld. In de fatwa ‘Jihad tegen de Joden en Kruisvaarders’ van 23 februari 1998 stelt bin Laden dat het Arabische schiereiland nog nooit zo is bestormd door een vreemd volk.¹¹⁶ Hij vergelijkt het Westen met sprinkhanen, die de rijkdom opeten en de plantages vernietigen. In dezelfde fatwa bekijkt bin Laden de westerse invloed in drie gebieden van de moslimwereld: het Arabische schiereiland, Irak en het Midden-Oosten.

Op het Arabische schiereiland:

¹¹¹ COOLSAET, Rik, De Mythe Al-Qaeda. Terrorisme als symptoom van een zieke samenleving. Leuven, Uitgeverij Van Halewyck, 2004, p.71.

¹¹² Een fatwa is een opinie van een geleerde, op basis van de koran en de hadith, in antwoord op een vraag gesteld door om het even wie (moslim of niet-moslim) en over om het even wat. In se heeft bin Laden dus geen enkele bevoegdheid om een fatwa uit te spreken, aangezien hij niet wordt beschouwd als een theologische geleerde.

¹¹³ Bin Laden zag de Amerikaanse aanwezigheid in Saudi-Arabië als een geslaagde poging om de twee heilige plaatsen te bezetten.

¹¹⁴ Bin Laden maakt veelvuldig de vergelijking tussen het hedendaagse Westen en de kruisvaarders van de middeleeuwen. Beiden hadden volgens hem tot doel de islam te verdrijven.

¹¹⁵ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.141.

¹¹⁶ Ibid., pp.148-150.

“Al zeven jaar lang bezetten de Verenigde Staten het Islamitisch grondgebied van de heilige plaatsen (...) waar ze de rijkdom plunderen, de leiders hun wil openleggen, het volk vernederen, de burens terroriseren en hun basissen op het schiereiland omvormen tot een centrale plaats van waaruit ze de naburige moslimbevolking bestrijden.”

In Irak¹¹⁷:

“Ondanks de grote verwoestingen die door de alliantie van kruisvaarders en zionisten zijn aangebracht aan het Iraakse volk, en ondanks het hoge aantal doden (meer dan één miljoen) (...), ondanks dit alles proberen de Amerikanen opnieuw de verschrikkelijke slachtingen te herhalen, alsof ze nog niet tevreden zijn met de langdurige blokkade die is ingesteld na de wrede oorlog met zijn grote verwoestingen. Dus nu komen ze nog eens om alles wat de bevolking heeft overgehouden te vernietigen en om hun moslimburen te vernederen.”

In het Midden-Oosten:

“Hoewel de Amerikaanse doelstellingen achter het Israëlijsch-Palestijns conflict religieus en economisch zijn, is het doel toch ook om de joden een mooie staat te geven en de aandacht af te leiden van hun bezetting van Jeruzalem en de moorden op de moslims daar. Het beste bewijs is hun verlangen om Irak, de sterkste Arabische staat in de omgeving, te vernietigen en hun poging om alle staten in de regio te verdelen, zoals Irak, Saudi-Arabië, Egypte en Sudan, zodat ze papieren staten worden die te verdeeld en te zwak zijn zodat Israël's bestaan en de verder zetting van de brutale kruistocht en bezetting van het schiereiland verzekerd is.”

Al-Qaeda vreest niet alleen de macht van het Westen, maar ook hun invloed op de zeden en gebruiken van de moslims. Zoals Suleiman Abu Gaith, woordvoerder van al-Qaeda, in juni 2002 verklaarde: “America is the head of heresy in our modern world and it leads an infidel democratic regime that is based on separation

¹¹⁷ Dit was in de periode na de eerste Golfoorlog van 1990-1991, waarna Irak door de VN werd bestraft met verschillende economische sancties.

between religion and state and by ruling the people via legislating laws that are contrary to the way of Allah and permit what Allah has forbidden.”¹¹⁸

De jihad tegen het Westen en voornamelijk de Verenigde Staten moet volgens bin Laden en de zijnen een totale jihad zijn, die niets of niemand spaart. Bij de oprichting van het Internationaal Islamitische Front tegen de Joden en de Kruisvaarders¹¹⁹ werd een fatwa uitgesproken die stelde: “ Het is de plicht van iedere moslim om het bevel te gehoorzamen om de Amerikanen en hun bondgenoten, militairen zowel als burgers, te doden. Vooropgesteld dat hij hiertoe in staat is, overal waar de gelegenheid zich voordoet, om de al-Aqsa en de andere heilige moskeeën te bevrijden van de bezetters. Hun legers moeten de landen van de islam verlaten: verslagen en niet in staat om nog enige moslim te bedreigen.”¹²⁰ Bin Laden propageert in deze context van jihad ook sterk het martelaarschap, dat volgens hem het hoogste is wat een moslim kan bereiken, omdat “the walls of oppression and humiliation cannot be demolished except in a rain of bullets”¹²¹.

1.3 Het hedendaagse radicale islamisme in Europa

1.3.1 Invloed van al-Qaeda op het hedendaagse radicale islamisme in Europa

Met de beschrijving van al-Qaeda zijn we ook aanbeland bij het huidige stadium in de evolutie van het islamisme, en dit maakt het nodig om de positie van al-Qaeda binnen deze strekking te verduidelijken. Al-Qaeda mag dan wel het uitgangsbord zijn van het islamisme, het blijft er toch maar een onderdeel van. Al-Qaeda is slechts één van de vele organisaties die het radicale islamisme volgen, net zoals al-Zawahiri en bin Laden maar één van de velen zijn die boodschappen verkondigen met een radicaal islamistische ondertoon.

¹¹⁸ LAQUEUR, Walter, o.c., p.56.

¹¹⁹ Dit is een internationaal verbond tussen 5 radicaal islamitische terreurorganisaties: al-Qaeda van Bin Laden, De Egyptische jihadbeweging van al-Zawahiri, De Egyptische Gama'a al-Islamiyya van Abu Jasir, Jamiyat ulama van de Pakistaanse sjeik Abu Hamza al Misri en de Jihadbeweging in Bangladesh onder leiding van Fazlul Rahman.

¹²⁰ CORBIN, Jane, o.c., p.71.

¹²¹ NATIONAL COMMISSION ON TERRORIST ATTACKS UPON THE UNITED STATES, The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. W.W. Naton & Company, New York, p.51.

Waarom dan al-Qaeda en zijn leiders beschrijven? Zonder enige twijfel kunnen we stellen dat al-Qaeda de grootste en meest bekende organisatie van het radicaal islamisme is. Bin Laden en de zijnen krijgen ontzettend veel media-aandacht, waardoor ze ook een zeer grote invloed hebben op de vorming van de hedendaagse islam, ook in Europa. Europese moslimjongeren komen via verschillende kanalen in contact met de boodschap van al-Qaeda. Sommigen van hen zullen zich, door een aantal factoren, verbonden voelen met de radicale islamistische visie van bin Laden & co en nemen het gedeeltelijk over, of passen het aan in hun leefwereld.

Bovendien was het zo dat zeker voor de aanslagen van elf september en de daaropvolgende militaire operaties in Afghanistan bepaalde cellen of delen van het netwerk van al-Qaeda actief waren in Europa. Het voorbeeld bij uitstek hierbij zijn de leiders onder de kapers van nine-eleven die vrijwel allen zijn gerekruteerd in moskeeën in Hamburg. Men mag er dus van uitgaan dat een deel van de radicale moslims in Europa rechtstreeks of onrechtstreeks is gerekruteerd door al-Qaeda.

Over de organisatorische slagkracht van al-Qaeda in Europa sinds de val van het talibanregime in Afghanistan bestaat er grote discussie. De 'war on terror' heeft ongetwijfeld een zware slag toegebracht aan al-Qaeda, waardoor een deel van het netwerk vrijwel zeker is opgedoekt. De vraag rijst nu in hoeverre al-Qaeda nog daadwerkelijk actief is in Europa.

Bin Laden zelf laat uitschijnen dat hij de touwtjes nog stevig in handen heeft. Op een geluidsband die afgespeeld werd bij de Arabische tv-zenders al-Arabia en al-Jazeera biedt een man, volgens de CIA Osama bin Laden, de Europese landen een bestand aan. Wanneer de Europese landen zich terugtrekken uit de moslimlanden zullen er geen aanslagen op Europese doelwitten plaatsvinden.¹²² Hiermee laat bin Laden blijken dat al-Qaeda verantwoordelijk was voor de aanslag van elf maart 2004 in Madrid, en dat dit een vergelding was voor de tussenkomst van de Spaanse troepen in Irak. Bovendien zou hij nog steeds de macht hebben

¹²² BERNSTEIN, Richard, Tape, Probably bin Laden's, offers 'Truce' to Europe. In: The New York Times, 16 Apr. 2004.

om te beslissen waar en wanneer de volgende aanslag zou plaatsvinden. Het is moeilijk te achterhalen in hoeverre bin Laden hier blufft.

Sergey Oznobishchev, directeur van het Institute for Strategic Assessments in Moskou, beweert dat al-Qaeda door de militaire operaties in Afghanistan enkele verliezen hebben geleden, maar dat ze nog steeds bestaat in andere, onbekende landen en veel nieuwe leden heeft. Hij vreest een nieuwe golf van steun voor al-Qaeda door de inval in Irak en een nieuw elan voor het internationaal terrorisme.¹²³

Ook Jonathan Stevenson, onderzoeker bij het International Institute for Strategic Studies te Londen, blijft ervan overtuigd dat zelfs na de antiterreuroperaties al-Qaeda nog steeds bestaat en bin Laden nog steeds de opperbevelhebber is. In de Strategic Digest van 2002 schrijft hij dat “de mondiale inlichtingendiensten en verstrengde wetgeving de communicatie, het reizen en de financiering van terroristen moeilijker maakten. Maar deze inspanningen zorgden er ook voor dat het internationaal terreurnetwerk ‘virtueler’ en veranderlijker werd, waardoor het moeilijker te identificeren en te neutraliseren is. Al-Qaeda blijft een krachtige transnationale terreurorganisatie waarbij men nog een generatie nodig zal hebben om ze te ontmantelen. (...) De cellen opereren semi-autonoom, maar behouden links met bin Laden en de top van al-Qaeda via contactpersonen. Bin Laden is nog steeds in staat netwerken te activeren en operationele orders te geven.

Sinds elf september is zo’n 112 miljoen dollar van al-Qaeda bevroren, en verschillende financieringsorganen zijn vernietigd, maar toch was al-Qaeda in staat om financiële middelen te behouden door ze om te zetten in goud en edelstenen. Ze kunnen nog steeds geld doorsluizen via het hawala systeem.”¹²⁴

Javier Jordan en Luisa Boix zijn er anno 2004 nog steeds van overtuigd dat al-Qaeda gebruik maakt van de aanwezigheid van moslims in Europa en in de Verenigde Staten om zich te verstoppen, om nieuwe rekruten te vinden en om hulp te zoeken. Hoewel de meerderheid van de moslims die in het Westen wonen

¹²³ (anon.), How Credible are Europe’s Anti-Terrorism Defences? Conference Report. 15 oct. 2002, p.3. Gepubliceerd op <http://www.forum-europe.com/PDFdoc/TerrorismConference.pdf>, afgehaald op 27 mrt. 2004.

¹²⁴ STEVENSON, Jonathan, Al-Qaeda: one year on. Down, but far from out. In: Strategic Comments, vol.8, issue 6, Sep.2002. Gepubliceerd op <http://www.iiss.org/stratcomfree.php?scID=233>, afgehaald op 27 mrt. 2004. Hawala is een alternatief, parallel geldcircuit. Het werkt buiten het traditionele banksysteem.

het terrorisme verwerpen, zijn er volgens hen bewijzen die aantonen dat al-Qaeda erin geslaagd is een aanhang te verwerven tussen de minderheden in Europa en Amerika. Ze zijn van mening dat dit kan resulteren in zware conflicten tussen moslims en niet-moslims die in één land samenleven.¹²⁵

De andere stroming in het debat over al-Qaeda na de Afghaanse oorlog gaat er vanuit dat al-Qaeda te zwaar beschadigd is door de antiterreuracties.

Heraldo Munoz, Chileense ambassadeur bij de Verenigde Naties en voorzitter van het VN-sanctie comité voor al-Qaeda en de taliban, verklaarde in november 2003 dat de uitschakeling en gevangenzetting van verschillende leden van al-Qaeda het terreurnetwerk zware schade hebben toegebracht. Volgens hem heeft al-Qaeda vandaag niet meer de capaciteit om aanslagen uit te voeren met dezelfde omvang als de aanslagen op elf september. Maar ze blijven de capaciteit hebben om een synagoge in Istanbul te raken of een hotel in Bali of Jakarta, zoals reeds is gebleken.

Munoz gaat er verder nog vanuit dat al-Qaeda zal actief blijven op een gedecentraliseerde manier, met 30 of 40 organisaties die zich zullen focussen op zogenaamde soft targets, en niet meer op hard targets.¹²⁶

Anderen gaan nog verder, en beweren dat de organisatie al-Qaeda niet meer bestaat. Coolsaet verwoordt het als volgt: "Het al-Qaeda dat de Twin Towers heeft vernietigd, bestaat vandaag echter niet meer. Door de nederlaag van de taliban in Afghanistan en de wereldwijde antiterrorismesamenwerking is het vandaag geen hiërarchisch gestructureerde organisatie meer, die de activiteiten van tientallen filialen stuurt. De helft van de topleiders is gedood of gevangengenomen. De rest is op de vlucht en meer bezig om zichzelf in veiligheid te brengen dan om aanslagen te plannen. Er is geen centrale leiding meer, geen centrale kas waaruit aanslagen gefinancierd kunnen worden, geen centrale woordvoeder. Veel van de oorspronkelijke cellen werden opgedoekt. Het netwerk krijgt de steun van geen enkele staat. Al-Qaeda is hersendood. (...)

¹²⁵ JORDAN, Javier, BOIX, Luisa, Al-Qaeda and Western Islam. In: Terrorism and Political Violence, Vol.16, No.1, Spring 2004, p.1.

¹²⁶ FOLEY, Vivienne, U.N. details al Qaeda threat. Gepubliceerd op <http://www.cnn.com/2003/US/11/20/un.alqaeda/index.html>, afgehaald op 12 feb. 2004.

Hoewel sinds elf september bij elke aanslag automatisch naar al-Qaeda wordt verwezen, lijkt het er eerder op dat deze aanslagen vandaag grotendeels, of zelfs uitsluitend, het werk zijn van lokale militante terreurgroepen. Sommige van hun militanten hebben elkaar misschien ontmoet in trainingskampen in Afghanistan, Kasjmir of Bosnië en ze deelden een gezamenlijke filosofie, maar er bestaat geen echte coördinatie. (...)

Al-Qaeda is een idee geworden, een vaandel dat door lokale terreurgroepen wordt gedragen.”¹²⁷

Ook Steven Simon waarschuwt ons, net als Coolsaet voor overdreven optimisme. Hij wijst ons erop dat ondanks dat al-Qaeda bij de reactie op elf september zwaar beschadigd is, het toch vast staat dat, wanneer al-Qaeda de war on terror niet overleeft, er groepen zullen zijn met dezelfde ideologie die al-Qaeda zullen opvolgen.¹²⁸

De voormalige chef van het Counterterrorist Center van de Amerikaanse Central Intelligence Agency, Paul Pillar, bevestigt in één van zijn zeldzame openbare publicaties deze visie. De centraal geleide organisatie die de aanvallen op de Verenigde Staten uitvoerde op elf september 2001 bestaat volgens Pillar niet meer. De meeste leiders en contactpersonen zijn gevangen genomen of gedood en de anderen zijn op de vlucht en focussen zich vooral op overleven in plaats van op het uitvoeren van nieuwe operaties. Osama bin Laden en zijn rechterhand Ayman al-Zawahiri leven nog, maar zijn op de vlucht, waardoor hun leiderschap en controle over de organisatie zijn verzwakt. Al-Qaeda kan nog steeds dodelijk toeslaan, maar de grote uitdagingen voor de veiligheidsdiensten is niet meer al-Qaeda, maar wat al-Qaeda zal opvolgen. Al-Qaeda is zwaar getroffen, maar de wortels voor de radicaal islamistische dreiging zijn blijven bestaan, waardoor de dreiging is verschoven naar de verschillende groeperingen, cellen en individuen die vanuit deze ideologie, en onafhankelijk van elkaar, plannen smeden voor nieuwe aanslagen. De situatie is complexer geworden, omdat de operationele connecties veel losser zijn geworden, en het islamistische terrorisme niet meer wordt geleid door één figuur. Het wordt voor de veiligheidsdiensten zeer moeilijk

¹²⁷ COOLSAET, Rik, o.c., 2004, pp.81-86.

¹²⁸ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.167.

om verbanden te ontdekken, waardoor de daders van terroristische aanvallen makkelijker kunnen ontsnappen aan de aandacht van deze veiligheidsdiensten.¹²⁹

Besluitend kan dus worden gesteld dat, ondanks de onenigheid over de precieze rol van al-Qaeda in Europa, de experts er allen van overtuigd zijn dat al-Qaeda nog steeds een invloed heeft in Europa. Volgens sommigen blijft al-Qaeda nog steeds een organisatorische sterke organisatie, ook in Europa; terwijl anderen de invloed van al-Qaeda vooral zien in de ideologische stempel die ze drukken op Europese radicale islamistische groeperingen.

1.3.2 De aanwezigheid en specificiteit van het radicaal islamisme in Europa

Los van de discussie over mogelijke netwerken en verbanden met en van al-Qaeda in Europa, kunnen we, puur vanuit de feiten, vaststellen dat er vormen van radicale islam aanwezig zijn in Europa.

In de nasleep van elf september hebben er in Europa verscheidene arrestaties plaatsgevonden en zijn processen gevoerd die betrekking hadden op het beramen van terroristische aanslagen vanuit een radicaal islamistische ideologie. Bovendien werd het Europese continent geschokt door aanslagen in Madrid en Londen en een moordpartij in Nederland, waarvan men aanneemt dat deze feiten zijn gepleegd door personen met islamistische motieven.

Men kan dus niet meer ontkennen dat er een bepaalde radicaal islamistische stroming bestaat in Europa, die zich niet alleen bezig houdt met het prediken van het geloof, maar ook actief jongeren rekruteert en ze aanspoort om gewelddaden uit te voeren in het kader van de jihad, de heilige oorlog. Zoals aangegeven in voorgaande pagina's is de basis van de Europese islamistische ideologie te vinden in de radicale islamistische ideologie die ontstaan is in de moslimwereld, en die onder meer door het fenomeen al-Qaeda wereldwijd bekend is geworden. Maar het islamistische discours past zich aan de situatie en de mogelijke problemen in elk land of elke regio aan, waardoor het telkens weer kan aanslaan bij een deel van de lokale bevolking. Chahdortt Djavann meent dat, in het geval

¹²⁹ PILLAR, Paul R., Counterterrorism after Al-Qaeda. In: The Washington Quarterly, Summer 2004, 27:3, pp.101-105.

van Europa, het radicale discours zich zal legitimeren op basis van het racisme, de xenofobie en de sociale uitsluiting waarmee een groot deel van de moslimbevolking te maken krijgt. Bovendien wordt ook het koloniale verleden van de Europese landen en het huidige buitenlandse beleid van een aantal Europese landen verwerkt in de radicale islamistische ideologie in Europa.¹³⁰

Olivier Roy wijst erop dat de aanwezigheid van de islam in het Westen een gevolg is van de globalisering. Dit leidt tot een grote paradox binnen het radicaal islamisme: “de verwestersing wordt afgewezen door de activisten, die allemaal met elkaar gemeen hebben dat ze een scherpe grens willen trekken tussen ongelovigheid (kufr) en het ware geloof (din). Maar hoewel ze pretenderen zich uitsluitend te beroepen op de tijd van de Profeet en iedere invloed van de niet-islamitische wereld afwijzen, beschouwen ze de globalisering wel degelijk als een gelegenheid om de oemma (de universele gemeenschap van gelovigen) in ere te herstellen; ze zetten hun zwakheid (als marginale voortbrengselen van de globalisering) om in een strategie (de oemma op de ruïnes van de bestaande culturen weer opbouwen).”¹³¹ Roy beweert dat de kracht van de radicale islamistische ideologie net ligt in de samenhang van deze ideologie met de hedendaagse globalisering. Door de globalisering vallen de traditionele gemeenschappen uit elkaar, en het neofundamentalisme, zoals Roy de radicale ideologie noemt, is in staat voor elk individu een denkbeeldige gemeenschap te vormen, waardoor het individu zich verbonden voelt door het radicaal islamisme.¹³²

Chahdortt Djavann beschrijft in haar essay ‘Que pense Allah de l’Europe’ de infiltratie van het radicaal islamisme in de Europese samenleving. Ze is van mening dat vandaag de dag dit infiltratieproces vooral actief is in de verwaarloosde voorsteden van de Europese grootsteden. De islamistische predikers proberen, in naam van de islam, zonder grenzen de mythe van de grote moslimsstaat te verkondigen. In deze moslimstaat zullen de islamitische wetten heersen. De islamistische bewegingen zijn internationaal actief: om dit te bewijzen hoeven we maar te kijken naar de plaatsen waar ze actief zijn in een gewapende strijd (Afghanistan, Irak, Libanon, Palestina, Israël,...). Hun doel is dus zoveel

¹³⁰ DJAVANN, Chahdortt, *Que pense Allah de l’Europe?* Parijs, Gallimard, 2004, p.9.

¹³¹ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.16.

¹³² Ibid., p.133.

mogelijk moslims engageren in de radicale strijd, die moet resulteren in een grote islamitische staat waar de wetten gebaseerd zijn op de koran.¹³³

Sjeik Omar Bakri, één van de radicale predikers die actief is in Londen, verklaarde zelf dat hij de islamitische staat het liefst zou vestigen in Groot-Brittannië. Hij zou niet rusten voor de vlag van de islam zou worden gehesen boven Downing Street en het Elysée. Het Westen zou hoe dan ook deel uitmaken van de islamitische wereld, en dit kon op twee manieren gebeuren: door een invasie van buitenaf of door een ideologische invasie van binnenuit.¹³⁴

Djavann meent nog dat de radicale islamisten bij de rekrutering nooit de nadruk zullen leggen op de verschillende oorsprong van de huidige Arabische generatie die door immigratie van hun ouders of grootouders in Europa zijn verzeild geraakt. Ze tonen geen interesse voor de specifieke geschiedenis en cultuur van de jongeren. Voor hen maakt het niet uit of je nu een Turkse, Marokkaanse, Algerijnse, Tunesische, Senegalese, Iraanse, Indonesische,... origine hebt. De islam wordt gebruikt als referentiekader voor 'de' moslimgemeenschap in Europa. Voor de jongeren die zich niet verbonden voelen met het land waar hun ouders of grootouders zijn geboren voor de immigratie en ook niet met het Europese land waar zijzelf zijn geboren, stellen de islamisten een nieuw land in het vooruitzicht: dé moslimstaat waar islamitische wetten gelden. Door gebruik te maken van de islam overstijgen ze de huidige verschillen in nationaliteit, cultuur, taal en geschiedenis van de immigranten. Volgens Chahdortt Djavann gebruikt men de islam in dit proces als een soort totalitaire islam.¹³⁵

Eén van de verschillen met het Midden-Oosten is dat het islamisme in Europa moet worden gepredikt in een omgeving waar de islam als godsdienst maar een kleine aanhang kent. Maar hieruit haalt de ideologie ook precies zijn kracht: een deel van de moslims in Europa voelt zich daar niet op zijn plaats, precies omdat ze een minderheid zijn. Problemen als racisme en integratiemoeilijkheden die aan dit statuut van minderheidsgroep zijn gekoppeld, worden door het radicale islamisme handig verwerkt in de ideologie. Men probeert de moslimjongeren te laten denken dat zij slachtoffers zijn, zondebokken die steeds zullen worden uitgespuwd door de

¹³³ DJAVANN, Chahdortt, o.c., pp.40-41.

¹³⁴ LAQUEUR, Walter, o.c., p.65.

¹³⁵ DJAVANN, Chahdortt, o.c., pp.40-41.

westerse autochtone bevolking. Zo stimuleren de ronselaars een gevoel van onvrede en proberen ze een oproep tot verzet te lanceren tegen de westerse samenleving.¹³⁶

Om dit verzet nog te versterken, streeft het islamisme in Europa, geheel in de antiwesterse lijn van Azzam, Rahman en al-Zawahiri, naar een volledige scheiding tussen hun aanhangers en de westerse beschaving. Volgens Laqueur ligt hierin de nadruk van hun leer: "They taught their followers that according to Islam they were first and foremost Muslims; they had to fight for Muslim rights and interests everywhere, and they owed no allegiance to the infidel country in which they happened to live. Democracy was an evil political system, and freedom and tolerance were ideals alien to their religion. ... A long war was ahead that would take several years, perhaps decades, but end with the victory of the believers. In this war, Muslims were always right, for their war was a jihad and one must never give any support to the disbelievers fighting the Muslims. Muslims and Islamic organizations which tried to project a moderate image were traitors and apostates: 'There is no such thing as a moderate or liberal Muslim'."¹³⁷ Zo wordt elke band tussen de westerse samenleving en de gerekruteerde definitief doorgesneden.

Volgens Roy wordt het verzet tegen het Westen en de westerse cultuur ingegeven door een algehele afwijzing van het concept cultuur. Cultuur bestaat volgens de radicalen niet, en men gaat alles kaderen binnen het concept religie, dat wordt herleid tot een geloof dat bestaat uit een simpele code: datgene wat geoorloofd is en datgene wat niet is geoorloofd.¹³⁸ Ze willen als het ware met een schone lei beginnen en de samenleving restaureren op basis van strikt religieuze gronden. Geheel conform de leer van Ibn Taymiyya en zijn aanhangers moet de gemeenschap worden heropgebouwd op basis van de heilige teksten en mag niet worden verziekt door culturele tradities en gebruiken die niet door de heilige teksten worden verlangd. Het logische gevolg daarvan is dat westerse tradities al zeker niet thuishoren in de nieuwe islamitische samenleving.¹³⁹

¹³⁶ Ibid., pp.45-48.

¹³⁷ LAQUEUR, o.c., pp.60-61.

¹³⁸ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.125.

¹³⁹ Ibid., pp.135-137.

In overeenstemming met de traditie van het radicaal islamisme wordt ook bij de Europese tak gepleit voor de gewelddadige jihad tegen de tegenstanders van de ware islam. De klemtoon ligt, zoals te verwachten valt, vooral op de jihad tegen het Westen, eerder dan op de strijd tegen de gematigde leiders in moslimlanden. Volgens Abu Qatada, prediker in de Baker Street te Londen, is de jihad het enige middel: "Alleen door de jihad kunnen we onze vijanden tegenhouden. Wij onderwijzen dat de islam alleen door de jihad kan worden verkondigd. De jihad beschermt de natie die de islam heeft gecreëerd en brengt niet-islamieten tot geloof."¹⁴⁰

Men laat ook niet na de speciale positie van de moslims in Europa te benadrukken. Ze leven immers in Dar al-Harb (oorlogsgebied) en iedereen rondom hen zijn vijanden van de islam.¹⁴¹ Ze moeten zichzelf zien als de eerste slachtoffers van de westerse samenleving die hen onderdrukt. Van hen wordt dan ook verwacht dat ze als eersten de wapens opnemen tegen dit verderfelijke Westen.¹⁴²

¹⁴⁰ CORBIN, Jane, o.c., p.182.

¹⁴¹ Binnen de radicale islamistische ideologie wordt vaak over de wereld gesproken in termen van Dar al-Harb (oorlogsgebied, gebied dat nog moet worden onderworpen aan de islam) en Dar al-Islam (het gebied waar de islam reeds wordt beleden).

¹⁴² BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.175.

2 Voedingsbodems voor radicalisering

2.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk kregen wij een beeld van het bestaan van de radicale islamistische ideologie in Europa, van de belangrijkste elementen die deze denkbeelden bevatten en van de historische oorsprong van de Europese vorm van het radicale islamisme.

We kunnen er niet naast kijken dat de aanwezigheid van de radicale islam in Europa één van de basisfactoren is voor de rekrutering van een aantal Europese jongeren. Immers, zonder de aanwezigheid van de ideologie in Europa, zou er nooit sprake zijn van rekrutering ten dienste van het islamisme.

Toch zijn er nog andere factoren die een zeer belangrijke rol spelen in het antwoord op de vraag waarom jongeren in Europa zich aangetrokken voelen tot deze radicale ideologie. Deze factoren kunnen grosso modo in twee categorieën worden opgedeeld: de voedingsbodems voor radicalisering, die in dit hoofdstuk zullen worden behandeld en de kennismaking met de radicale islamistische theorie, die in volgend hoofdstuk aan bod zal komen.

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog is in Europa een versnelling gekomen in het immigratieproces. Eerst was er een interne Europese migratiestroom van Zuid-Europa naar Noord-Europa. Vanaf de jaren zestig werd deze migratiestroom gevolgd door een instroom van miljoenen mensen die vanuit alle hoeken van de wereld naar Europa verhuisd zijn en zich er gevestigd hebben met het oog op een betere toekomst. Zoals we later in dit hoofdstuk zullen zien, heeft het grootste deel van deze immigranten een moslimachtergrond.¹⁴³ Deze migratiestromen gingen gepaard met specifieke problemen en processen, die ook voor een deel de verklaring zijn waarom bepaalde jongeren uit Europa zich aangetrokken voelen tot het islamisme. In het onderzoek naar de voedingsbodems

¹⁴³ Met moslimachtergrond wordt bedoeld dat deze mensen afkomstig zijn uit streken waar de islam een zeer grote rol speelt in de vorming van de culturele identiteit. Vergelijk het met de christelijke achtergrond die vaak aan autochtone westerling wordt toegedicht.

worden dus, naast andere factoren, die factoren belicht die aan de basis liggen van radicalisering.

Twee belangrijke voedingsbodems die een invloed hebben op de radicalisering zijn de problemen met integratie en het proces van identiteitsvorming op basis van de islam. Deze worden respectievelijk in het tweede en in het derde deel van dit hoofdstuk behandeld.

Om dit hoofdstuk te besluiten, wordt er ook een blik geworpen op de voedingsbodems van radicalisering bij bekeerlingen.¹⁴⁴ Er is in Europa immers sprake van een groeiend aantal mensen met een westerse, veelal christelijke achtergrond die zich bekeren tot de islam, waarbij enkelen onder hen sympathiseren met het islamisme. De voedingsbodems voor radicalisering bij deze bekeerlingen verschillen deels van de voedingsbodems van personen die als alloctonen worden bestempeld, daarom wordt dit ook los van elkaar behandeld.¹⁴⁵

Zowel bij 'autochtone' islamistische bekeerlingen als bij 'allochtone' radicale islamistische jongeren in Europa hebben ook individuele psychologische kenmerken een rol gespeeld als voedingsbodem voor hun radicalisering, maar dit onderwerp wordt niet behandeld omdat de psychologie van radicalisering niet echt thuis hoort in een politieke - sociale analyse.

Vooraleer we de voedingsbodems van naderbij bestuderen, moeten we toch nog enkele nuances aanbrengen.

Een gedeelte van dit hoofdstuk zal processen beschrijven bij allochtone Europese jongeren met een islamitische achtergrond die zich, door de problemen met integratie en/of door de identiteitsvorming op basis van de islam, openstellen voor

¹⁴⁴ De term bekeerlingen wordt in de internationale vakliteratuur gebruikt wanneer men mensen beschrijft met een 'westerse' en 'autochtone' achtergrond die zich bekeren tot de islam. Het gaat hierbij dus niet om personen die roots hebben in landen met een dominante moslimcultuur.

¹⁴⁵ Met de term allochtoon bedoelt men vaak personen die via migratie naar Europa zijn verhuisd of personen van wie hun ouders of grootouders door migratie in Europa verzeild zijn geraakt. Deze term wordt dikwijls losgekoppeld van nationaliteit. Een Belg van Marokkaanse origine wordt vaak als allochtoon bestempeld, terwijl hij eigenlijk de Belgische nationaliteit bezit.

de Europese vorm van radicaal islamisme. Toch moet de aandacht erop gevestigd worden dat ondanks deze twee belangrijke voedingsbodems slechts een kleine minderheid van de Europese moslimjongeren effectief radicaliseert, wat wellicht te maken heeft met het derde element, de individuele psychologische kenmerken die leiden tot radicalisering. Het zou dus zeer ongepast zijn om iedere moslimjongere, omwille van deze voedingsbodems, als een radicaal te bestempelen.

Hieruit blijkt meteen ook dat de relatie tussen de voedingsbodems en de mogelijke radicalisering geen zuivere oorzaak-gevolg relatie is. Het is dan ook geenszins mijn bedoeling om tot in detail te verklaren waarom deze jongeren radicaliseren, daar dit een bijzonder ambitieus plan en tegelijk een onmogelijke opgave zou zijn. Er zijn immers duizenden redenen waarom individuen radicaliseren en zich engageren voor de jihadistische strijd en ieder individu heeft wellicht zijn eigen specifieke redenen. Het is echter wel mijn ambitie om de meest voorkomende voedingsbodems van radicalisering in dit hoofdstuk dieper te bestuderen.

2.2 Problemen met integratie en de invloed op radicalisering

2.2.1 Moslims in Europa

Als we kijken naar de geschiedenis van Europa, dan constateren we dat de islam reeds lange tijd aanwezig is op het Europese continent.

“Vanaf de 7de tot de 17de eeuw maakte de islam integraal deel uit van het Iberische schiereiland en dit voornamelijk tijdens de autonomie van de bloeiende al-Andalous beschaving. Tussen 1609 en 1619 echter werden de Moriscos (zij die zich verplicht tot het Christendom moesten bekeren) gedeporteerd buiten de grenzen van een ‘Christelijk Europa’. Tot de 19de eeuw bleef de islam echter aanwezig en overleefde het in een soort van crypto-islamitische vorm.

In Oost-Europa, in verschillende delen van de Balkan, is de islam steeds nadrukkelijk aanwezig geweest door het Ottomaanse Rijk. Na de Tweede Wereldoorlog begon de islam opnieuw meer zichtbaar te worden maar dan door de nieuwe migranten die door de Europese regeringen waren gerekruteerd om het tekort aan arbeiders in Europa op te vangen.”¹⁴⁶

¹⁴⁶ ZEMNI, Sami, Is er een plaats voor islam in Europa. Gepubliceerd op <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/zemni2.htm>, afgehaald op 2 mei 2005. Oorspronkelijk verschenen in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, 33ste jaargang, nummer 3, September 1999, pp.32-35.

Na de Tweede Wereldoorlog braken, met de heropbouw van Europa, op economisch gebied gouden tijden aan in Europa. Door dit 'economische mirakel' werd in de jaren '50-'60 de nood aan gastarbeiders groter, wat resulteerde in grote migratiestromen vanuit niet-Europese landen, vooral uit de (ex-)kolonies. De overgrote meerderheid van deze immigranten waren moslims.

In Groot-Brittannië bijvoorbeeld, kwamen vooral migranten uit de ex-kolonies in Afrika, het Caraïbische gebied en vooral Zuid-Azië. Het gevolg was een explosie van de moslimbevolking, van 21.000 in 1951 tot ongeveer 369.000 twintig jaar later. Dezelfde trend deed zich voor in Duitsland met de Turkse moslimbevolking en in Frankrijk met de Noord-Afrikanen.¹⁴⁷

De meerderheid van deze eerste generatie moslimmigranten waren mannen, die zonder hun familie arriveerden. De bedoeling van de meeste onder hen was om slechts een aantal jaar in Europa te verblijven en dan terug te keren naar hun land van herkomst, iets wat ook door het gastland werd verwacht. Het overgrote deel werkte in de industrie of bezette de lagere functies in de dienstensector, vaak in jobs die door de autochtone Europese bevolking niet werden ingevuld.

Een kleiner deel van de Europese moslims vluchtte omwille van politieke problemen in een aantal landen in de islamitische wereld en vestigde zich in dezelfde periode in een aantal Europese landen door middel van het statuut van politiek vluchteling. Het grootste voorbeeld hierbij zijn de naar schatting honderdduizend Algerijnse moslims die zich in Frankrijk vestigden omwille van de politieke problemen in Algerije tijdens en na de onafhankelijkheid.¹⁴⁸

Ten gevolge van de oliecrisis en de daaropvolgende economische crisis in de jaren '70 verloor een groot deel van de gastarbeiders hun job en werden in verschillende Europese landen immigratiestops aangekondigd, waardoor aan de immigratie van gastarbeiders een einde kwam. In Frankrijk poogde men zelfs door middel van subsidiëring de gastarbeiders te stimuleren om naar hun land van

¹⁴⁷ MASCI, David, An uncertain road: Muslims and the future of Europe. The PEW forum on religion and public life, Washington, Dec. 2004, p.5. Gepubliceerd op <http://pewforum.org/docs/index.php?DocID=60>, afgehaald op 2 mrt. 2005.

¹⁴⁸ Ibid., pp.4-5.

herkomst terug te reizen. Dit had echter weinig effect daar de meeste immigranten zo vertrouwd raakten met de westerse omgeving, dat ze besloten zich hier voorgoed te vestigen.¹⁴⁹

Door de permanente vestiging van de gastarbeiders kwamen twee nieuwe vormen van migratie tot stand. Enerzijds ontstond er migratie omwille van gezinshereniging, waarbij de vrouwen en kinderen van de gastarbeiders overkwamen om zich permanent bij de mannen te voegen; anderzijds ontstond er gezinsvorming, waarbij de vrouwen uit de lokale gemeenschap van het land van herkomst van de mannen overkwamen om met deze mannen te huwen in Europa.¹⁵⁰ Beide processen zorgden voor een groei van het aantal allochtonen in Europa, waarvan de meeste moslims waren.

Bij het onderzoek naar het precieze aantal moslims in Europa stuiten we op een aantal methodologische problemen.

Enerzijds is het inhoudelijk moeilijk te bepalen wie nu precies een moslim is. Een brede interpretatie beschrijft onder de term moslim iedereen die geboren en opgevoed is in een omgeving die vooral gebaseerd is op een “moslimse culturele achtergrond”¹⁵¹; de meest enge definitie beschouwt enkel diegenen die effectief de islam praktiseren¹⁵² als moslim. Tussen deze twee uiterste visies bevinden zich dan nog die personen die zichzelf identificeren als moslim, zonder dat ze effectief praktiserende moslims zijn.¹⁵³ Omdat de integratieproblematiek zich vooral richt op culturele groepen zal in dit hoofdstuk de brede definitie worden gehanteerd.¹⁵⁴

¹⁴⁹ NIELSEN, Jørgen, Muslims in Western Europe. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2004, pp.8-100.

¹⁵⁰ Migratie verleden en heden en een blik in de toekomst, lezing van Frank Caestecker, lid van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maarschappij op 16 dec. 2004. Lezing in het kader van de lessenreeks ‘Vraagstukken van transnationaal beheer’.

¹⁵¹ DE LEY, Herman, De Islam: Thuis in Vlaanderen? Gepubliceerd op <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/deley1.htm>, afgehaald op 2 mei 2005. In licht aangepaste versie gepubliceerd in: Ons Erfdeel, 42e jaargang, nr. 3, mei-juni 1999, pp.366-374.

¹⁵² Bovendien kan men zich nog de vraag stellen in welke mate men moet praktiseren om als moslim te worden beschouwd.

¹⁵³ INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS, Intolerance and Discrimination against Muslims in the EU. Developments since September 11. International Helsinki Federation for Human Rights, Wenen, Mar.2005, p.11. Gepubliceerd op http://www.ihf-hr.org/documents/doc_summary.php?sec_id=3&d_id=4029, afgehaald op 2 apr.2005.

¹⁵⁴ Men kan zich natuurlijk de vraag stellen in hoeverre “de moslims” als één heterogene culturele groep moet worden gezien. Er zijn immers vele culturele verschillen tussen moslims. In het kader van integratie kan men echter aannemen dat er zich specifieke problemen voordoen waarmee vrijwel alle moslims, ongeacht de culturele verschillen, te maken krijgen.

Anderzijds zijn er problemen bij het verzamelen van data over moslims, omdat vrijwel geen cijfers bestaan die religie als scheidingscriterium aannemen.

Door het seculiere karakter van de staten in West-Europa is het principe ontstaan dat religie een privé aangelegenheid is. Bij het verzamelen van cijfermateriaal zullen de staten dus bijna nooit informatie verzamelen over de religieuze keuzes van hun burgers.¹⁵⁵

Toch slaagde Timothy Savage erin de betrouwbare cijfers die voor handen zijn, samen te brengen.¹⁵⁶ Hij baseert zich op cijfers van het United States Department of State uit 2003 en vergelijkt ze met geschatte cijfers uit 1982 van Ali Kettani. Ze geven ons een mooi beeld van het aantal en de afkomst van de moslims in Europa. Aangezien deze scriptie zich beperkt tot de West- en Zuid-Europese landen, worden hier enkel de meest relevante cijfers weergegeven (het overige cijfermateriaal is te vinden in bijlage 1).

Landengroep	Aantal Moslims ¹		Procent van de totale bevolking ¹	
	1982	2003	1982	2003
EU-15	6 800 000	15 200 000	1,9	4,0
Nieuwe EU-leden	208 000	290 000	0,4	0,4
EU-15 + nieuwe EU-leden	7 000 000	15 500 000	1,6	3,4
Andere Europese staten (incl. Turkije)	56 000 000	74 800 000	50,0	56,0
Andere Europese staten (zonder Turkije)	8 800 000	7 700 000	14,0	10,0
Alle Europese staten (incl. Turkije)	62 900 000	90 300 000	11,6	15,0
Alle Europese staten (zonder Turkije)	15 600 000	23 200 000	3,2	4,5

Noot:
 1. Recentste cijfers van het U.S DEPARTMENT OF STATE, Annual Report on International Religious Freedom, 2003; geschatte cijfers uit 1982 ter vergelijking, uit: KETTANI, Ali M., Muslim Minorities in the World Today. Mansell Publishing Ltd., Londen, 1986, 267p.

Tabel 2: Moslims in de EU-15¹⁵⁸

¹⁵⁵ NIELSEN, Jørgen, o.c., p.175.

¹⁵⁶ SAVAGE, Timothy M., Europe and Islam: crescent waxing, cultures clashing. In: The Washington Quarterly, Summer 2004, 27:3, pp.25-50.

¹⁵⁷ Ibid., p.27.

Islam		Totaal aantal moslims ² [1982]	% van de bevolking ² [1982]	Officieel staatsburgerschap van een staat met een moslimcultuur		Etniciteit van de moslims/land van herkomst (procent van de moslims ³)
Erkend?	Positie ¹			%	Aantal	
<u>België</u> Ja (1974)	2 ^{de}	364 000 [350 000]	3,5 [3,6]	NG ⁴	NG	Marokko (55) Turkije (33)
<u>Denemarken</u> Neen	2 ^{de}	162 000 [35 000]	3,0 [0,7]	11	18 000	Turkije (27) Joegoslavië (22) Libanon (11) Pakistan (10)
<u>Duitsland</u> Neen	3 ^{de}	4 000 000 [1 800 000]	4,9 [2,9]	15	500 000	Turkije (68) Joegoslavië
<u>Finland</u> Ja (1980)	4 ^{de}	20 000	0,4	NG	NG	Somalië (23) Joegoslavië (20) Irak (17) Iran (11)
<u>Frankrijk</u> Ja (2002)	2 ^{de}	5 000 000 [2 500 000]	8,3 [4,6]	60	3 000 000	Algerije (30) Marokko (20) Turkije (10)
<u>Griekenland</u> Ja (1923)	2 ^{de}	450 000 [160 000]	4,1 [1,6]	22	100 000	Turkije (50) Pomak (25) Roemenië (15)
<u>Verenigd Koninkrijk</u> Neen	3 ^{de}	1 600 000 [1 250 000]	2,7 [2,2]	60	1 000 000	Pakistan (45) India (19) Bangladesh (13-16)
<u>Ierland</u> Neen	3 ^{de}	19.147	0,5	NG	NG	
<u>Italië</u> Neen	2 ^{de}	1 000 000 [120 000]	1,8 [0,2]	7	70 000	Marokko (34) Albanië (27) Tunesië (10)
<u>Luxemburg</u> Neen	3 ^{de}	6 000	1,4	NG	NG	Montenegro (25)
<u>Nederland</u> Ja (1988)	3 ^{de}	886 000 [400 000]	5,5 [2,8]	50	450 000	Turkije (40) Marokko (34)
<u>Oostenrijk</u> Ja (1979)	3 ^{de}	338 988 [80 000]	4,2 [1,1]	28	96 052	Turkije (50) Bosnië (25) Kosovo (10)
<u>Portugal</u> Ja (1976)	2 ^{de}	35 000	0,4	NG	NG	Mozambique Guinea
<u>Spanje</u> Ja (1992)	2 ^{de}	1 000 000 [120 000]	2,4 [0,3]	NG	NG	Marokko
<u>Zweden</u> Ja (1979)	2 ^{de}	350 000 [30 000]	3,9 [0,3]	15-30	50 000-100 000	Joegoslavië (25) Iran (14) Irak (14) Turkije (13) Bosnië (13)
Totaal		15 200 000 [6 800 000]	4,0 [1,9]			

Noten:

1. Positie volgens de vijf grootste godsdiensten: katholicisme, islam, jodendom, orthodoxe kerk en protestantisme.
2. Recentste cijfers van het U.S DEPARTMENT OF STATE, Annual Report on International Religious Freedom, 2003; geschatte cijfers uit 1982 ter vergelijking, tussen haakjes, uit: KETTANI, Ali M., Muslim Minorities in the World Today. Mansell Publishing Ltd., Londen, 1986, 267p.
3. De gegevens zijn enkel opgenomen wanneer de groep groter is dan 10 procent; percentages werden vermeld indien ze bekend waren.
4. NG = niet gekend

Uit de cijfers blijkt duidelijk de groei van de moslimbevolking in Europa. Zo zien we in tabel 1 dat de populatie in de Europese Unie in 21 jaar meer dan verdubbeld is. Dit betekent voor de EU-15 landen dat in 2003 4% van de bevolking als moslim werd bestempeld (ten opzichte van 1,9% in 1982).

Zoals gezegd kan die groei ten dele verklaard worden door de gezinshereniging en gezinsvorming die ontstaan is in de jaren '60 – '70 en die, wat gezinsvorming betreft, nog steeds blijft stijgen.

Een tweede verklaring van deze groei is de geboortegraad bij Europese moslims, die drie maal zo groot is als de geboortegraad van niet-moslims in Europa. Indien deze trend zich blijft voorzetten, betekent dit dat de moslimbevolking in 2015 nog eens zou verdubbeld zijn, terwijl de niet-moslim bevolking zou verminderen met 3,5%.¹⁵⁹ Dit betekent ook dat ongeveer 50% van de moslims in Europa hier zijn geboren en opgevoed en dus nog nauwelijks banden hebben met het land waaruit hun ouders of grootouders zijn geëmigreerd. Daaruit kan men afleiden dat deze tweede en derde generatie immigranten, als je die natuurlijk nog immigranten kunt noemen, ervoor zorgen dat de moslimgemeenschappen in Europa beduidend jonger zijn dan de niet-moslim bevolking.¹⁶⁰ Als voorbeeld kan gekeken worden naar Frankrijk waar één derde van de vijf miljoen Franse moslims jonger zijn dan 20 jaar (terwijl slechts 21% van de totale Franse bevolking jonger is dan 20).¹⁶¹

De derde verklaringsfactor voor de toename van het aantal moslims in Europa zijn de 400.000 asielzoekers die ieder jaar aankomen in West-Europa. Volgens de International Organisation for Migration zijn de meeste van deze asielzoekers moslims, afkomstig van Algerije, Marokko, Turkije en ex-Joegoslavië.¹⁶²

Tot slot schat men dat er ieder jaar tussen de 120.000 en 500.000 immigranten illegaal in Europa komen, van wie men kan aannemen dat een aanzienlijk deel ook een moslimachtergrond heeft.¹⁶³

¹⁵⁹ TASPINAR, Omer, Europe's Muslim Street. In: Foreign Policy, Mar./Apr. 2003, Issue 135, p.76.

¹⁶⁰ SAVAGE, Timothy M., o.c., p.28.

¹⁶¹ ROY, Olivier, EuroIslam: The Jihad Within? In: The National Interest, 2003, Spring, p.65.

¹⁶² INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION, World Migration Report 2000. International Organization for Migration, Geneva, 2000, p.195.

¹⁶³ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION, Facts and Figures on International Migration. In: Migration policy Issues, No. 2, Mar. 2003, p.2. Gepubliceerd op http://www.iom.int/DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/MPI_series_No_2_eng.pdf, afgehaald op 6 apr. 2005.

Uit tabel twee kan men afleiden dat in het merendeel van de landen van de voormalige EU-15 de islam de godsdienst is die de op één na grootste aanhang kent. Hoewel dit gedeeltelijk kan verklaard worden door een aantal autochtone bekeerlingen, is dit vooral het gevolg van de aangroei van de immigrantengemeenschap. Immers, minder dan 1% van alle moslims in Europa zijn autochtone bekeerlingen.

Als besluit kunnen wij stellen dat er in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog een gestage groei is van het aantal moslims, die voornamelijk uit niet-Europese landen afkomstig zijn, of waarvan hun ouders of grootouders zijn geïmmigreerd naar Europa. De grootte van de moslimgemeenschappen in Europa heeft ongetwijfeld een effect op het integratieproces, zowel in het verleden als in de toekomst.

2.2.2 Visies op integratie en integratieproblemen

Met de groei van het aantal moslims in Europa werd de nood aan een integratiebeleid noodzakelijk. De Europese landen stippelden dan ook los van elkaar een beleid uit met betrekking tot hun immigrantenpopulatie. Volgens Han Entzinger zijn de verschillende visies in Europa te classificeren in drie integratiemodellen: het guestworker model, het assimilation model en het ethnic minorities model.¹⁶⁴

Guestworker model

Dit eerste model benadrukte de rol van migranten op de arbeidsmarkt, waar ze werden beschouwd als een conjuncturele buffer. Men verwachtte dat de immigranten slechts tijdelijk in het gastland zouden verblijven, waardoor het dus niet nodig was ze te integreren in de samenleving. Nadat de tweede generatie hier was opgegroeid, bleek toch dat integratie noodzakelijk zou worden. Het duurde echter zeer lang voordat de immigranten gezien werden als een deel van de natie. Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland zijn voorbeelden van landen die het guestworkermodel toepasten.

¹⁶⁴ ENTZINGER, Han, a future for the Dutch 'ethnic minorities' model? In: LEWIS, Bernard, SCHNAPPER Dominique (edit.), Muslims in Europe. Pinter Publishers, United Kingdom, 1994, pp.19-20.

Assimilation model

In het tweede model werd immigratie niet gezien als een tijdelijk fenomeen, maar verwachtte men een dat de immigranten zich permanent zouden vestigen in Europa. Men besepte dus onmiddellijk dat het noodzakelijk was om de immigranten volledig te integreren. De belangrijkste hulpmiddelen hierbij waren wettelijke instrumenten, zoals naturalisatie. Dit beleid werd vooral gevoerd in Frankrijk, waar men hoopte dat de immigranten zich volledig zouden aanpassen en als het ware echte Fransen worden. Deze visie kende zijn oorsprong in de Franse Revolutie, die uitging van een reeks universele waarden (liberté, égalité, fraternité) die golden voor ieder menselijk wezen. Volgens de autochtone Fransen zouden deze ‘verlichte’ principes, samen met de hoogstaande traditionele cultuur, ervoor zorgen dat assimilatie onweerstaanbaar werd voor de immigranten.¹⁶⁵ Dit zou tot successen leiden bij migranten die zich willen en kunnen aanpassen aan de nieuwe culturele omstandigheden; het bleek echter een onmogelijke opgave voor diegenen die hun eigen culturele achtergrond wilden behouden. Veel moslimimmigranten hadden dan ook moeilijkheden met dit beleid.

*Ethnic minorities model*¹⁶⁶

Door toepassing van dit model trachtte men de culturele verschillen in de samenleving, die ontstonden door de immigratie niet te onderdrukken, maar naast elkaar te laten bestaan. Hierbij staat de term ‘culturele identiteit’ centraal, waardoor dit beleid op de eerste plaats gericht is op het behoud van de verschillende culturele identiteiten die zijn ontstaan door de migratiestromen. Men trachtte via het politiek of wettelijk kader een zeker geïstitutioniseerd pluralisme te installeren. Toch bleek dat dit model buiten de publieke sfeer moeilijk te installeren was, en zijn er, volgens Entzinger, in de landen die dit model hanteerden (Scandinavische landen, Benelux en Groot-Brittannië) voor migranten serieuze problemen ontstaan op de arbeidsmarkt.

De laatste jaren worden in Europa steeds meer debatten gevoerd rond de vraag of de integratie niet mislukt is en of deze mislukte integratie van moslims niet één van de factoren zou kunnen zijn voor de sterke opkomst van het radicaal

¹⁶⁵ MASCI, David, o.c., p.7.

¹⁶⁶ Sommigen prefereren de term ‘multicultureel model’.

islamisme. Onder meer na de aanslagen van elf september en de aanslagen in Madrid is het debat opnieuw in een stroomversnelling gekomen.¹⁶⁷ De terroristen waren immers in beide gevallen moslims die verbleven in Europa.

Volgens Soheib Bencheikh, de mufti van Marseille, is er geen bewijs dat er integratiemoeilijkheden zijn in Frankrijk, want het merendeel van de Franse moslims vermengt zich zonder problemen met de sociale mainstream. Dit wordt ook bevestigd door een onderzoek in Groot-Brittannië, waaruit blijkt dat 87% van de moslims in het land beweert loyaal te zijn ten opzichte van het Verenigd Koninkrijk.¹⁶⁸

Toch ontstaat bij een aantal betrokkenen en experts het gevoel dat de integratie van moslims in Europa op zijn minst gedeeltelijk gefaald heeft.

De Egyptische schrijfster Bat Ye'or, die momenteel in Zwitserland leeft, is van mening dat de moslimbevolking uiteindelijk nooit zal assimileren of integreren, waardoor het Europese continent geleidelijk aan zal veranderen in een soort 'Eurabia'.¹⁶⁹

Shireen Hunter, directeur van het Islam Program van het Center for Strategic and International Studies in Washington, ziet het nog veel negatiever in. Zij beweert dat een aanzienlijk deel van de moslims niet integreert en dat wordt een aanslepend probleem. De redenen zijn divers: passiviteit van de overheden, vooroordelen, reële culturele verschillen en de weigering om te integreren bij een deel van de moslims. Volgens haar zijn er wel overheden die de problemen met betrekking tot werkloosheid en onderwijs trachten op te lossen, maar tegelijkertijd zorgen deze overheden er actief of passief voor dat moslims steeds meer geconcentreerd leven in bepaalde wijken van grote steden. Deze moslimenclaves zijn de voedingsbodem voor sociale vervreemding, werkloosheid, misdaad, armoede en hopeloosheid, en stimuleren de scheiding tussen de autochtone bevolking en de moslims, wat tot vervreemding tussen beide groepen leidt. Hunter ziet naast deze fysieke scheiding ook nog een culturele scheiding die de kloof

¹⁶⁷ Ook andere factoren, zoals de opkomst van Pim Fortuyn in Nederland of de groei van het Vlaams Blok in Vlaanderen hebben ervoor gezorgd dat het debat rond integratie van moslims, dat al vele jaren bestaat, in een stroomversnelling kwam.

¹⁶⁸ MASCI, David, o.c., p.9.

¹⁶⁹ Ibid., p.10.

tussen de moslims en de rest van de samenleving nog vergroten (denken we hierbij bijvoorbeeld aan de klederdracht van westerse vrouwen en de drankcultuur in Europa).¹⁷⁰

Mark Krikorian, directeur van het Center for Immigration Studies in Washington, deelt de mening van Shireen Hunter. Hij gaat zelfs nog een stapje verder en beweert dat de meeste moslims slechts oppervlakkig integreren, als ze al integreren. Ze blijven zichzelf zien als 'de anderen' en worden ook door de autochtonen zo bekeken. Zolang dit proces blijft plaatsvinden, zullen moslims zich nooit zien als echte Europeanen.¹⁷¹

2.2.3 Problemen bij de studie van integratieprocessen bij moslims

Om een overzicht te kunnen geven van de mogelijke problemen die de kop opsteken bij de integratie van moslims, is een adequate dataverzameling noodzakelijk. Maar op dit vlak ontstaan een aantal methodologische moeilijkheden.

Zoals eerder beschreven bij het onderdeel 'moslims in Europa', zijn er weinig onderzoeken die zich specifiek richten op integratieproblemen bij moslims. Veelal maakt men gebruik van een etnische classificatie, waarbij men de onderzochte migranten classificeert volgens land van herkomst. Bij dergelijke onderzoeken kunnen wij ons concentreren op die landen van herkomst die geacht worden een moslimse culturele achtergrond te hebben, maar dan nog kan dit ons geen volledige garantie bieden. Wij kunnen bij wijze van voorbeeld nooit weten of een immigrant uit een Maghrebland wel effectief is opgegroeid in een moslimcultuur.

Wat we wel weten is dat het overgrote deel van de immigranten uit een Magrebland kan geclassificeerd worden als moslim en dus laat dit ons wel toe – met enige voorzichtigheid - uitspraken te doen over moslims en de mogelijke problemen die ze ondervinden in het kader van het integratieproces.

Bovendien zijn een aantal rapporten die de situatie van immigranten in het algemeen behandelen wel bruikbaar, omdat we mogen veronderstellen dat de allochtone moslims in Europa tot de categorie van de immigranten behoren.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid., p.16.

Aangezien deze studie de jihadistische rekrutering in Europa wil onder de loep nemen, zal er een beeld gegeven worden van de problemen in verband met integratie in Europa. Hier ontstaat echter een tweede moeilijkheid: er is in de literatuur namelijk een gebrek aan degelijke data op Europees niveau. Indien de data voor handen waren, zijn deze verwerkt in de scriptie, maar helaas heb ik mij dikwijls moeten baseren op informatie die ontstaan is uit onderzoeken in één of enkele landen van Europa.

Dit zorgde voor een bijkomend probleem, daar onderzoeken vaak werden gevoerd over hetzelfde onderwerp in verschillende landen, maar daarvoor niet dezelfde methodologische technieken werden gehanteerd. De daardoor ontstane data vergelijken zou een grove methodologische schending zijn, omdat men op dat moment appels met peren aan het vergelijken is. Indien er zekerheid was van de methodologische correctheid zijn dergelijke vergelijkende onderzoeken wel opgenomen; in het andere geval worden deze onderzoeken apart vermeld of als casestudie gebruikt. Het is dus geenszins de bedoeling om uit deze rapporten te generaliseren, maar ze kunnen wel een beeld geven van de problemen waarmee moslims te maken krijgen in Europa.

2.2.4 Problemen bij integratie van moslims

Rekening houdend met de aangehaalde methodologische opmerkingen, zal er getracht worden om in dit onderdeel een beeld te scheppen van enkele reële problemen die bij het integratieproces van de autochtone moslims in Europa zijn ontstaan. Verschillende domeinen zullen hiertoe worden behandeld.

Allereerst worden de moeilijkheden behandeld die ontstaan in het onderwijs, in de zoektocht naar een job en op de werkvloer. Daaropvolgend bekijken we de concentratie van migranten in bepaalde stadswijken en de mogelijke problemen die deze gettovorming met zich meebrengt. Tot slot bespreken we discriminatie, xenofobie en islamofobie in Europa.

Het moet duidelijk zijn dat dit slechts een zeer limitatieve lijst van mogelijke en reële integratieproblemen is en dat er in realiteit vaak nog op andere domeinen

integratieproblemen zullen de kop op steken. Het is echter niet de bedoeling de allesomvattende realiteit te beschrijven, maar een beeld te scheppen van het klimaat waarin de moslims vandaag de dag leven in Europa. Want het is net dit klimaat dat de voedingsbodem kan zijn voor radicalisering, wat we later in dit hoofdstuk nog aan bod zullen laten komen.

2.2.4.1 Schoolproblemen, problemen op de arbeidsmarkt en op de werkvloer

2.2.4.1.1 Schoolproblemen

Uit een vergelijkende studie van het European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) in de landen van de EU-15 over de situatie van migranten en minderheden in het onderwijs, kunnen we een aantal trends afleiden die gelden voor alle vijftien betrokken landen.

In het kader van het onderzoek naar het bijzonder onderwijs, kan men vaststellen dat er in verschillende Europese landen een oververtegenwoordiging van migranten en kinderen uit minderheidsgroepen is in deze tak van het onderwijs. Indien men aanneemt dat het relatieve aantal kinderen met leer- of cognitieve moeilijkheden over alle etnische groepen gelijk is, kan men afleiden dat een aantal migrantenkinderen of kinderen van minderheden verkeerdelijk in dit onderwijs terecht komen. De oorzaak ligt volgens het EUMC in lage scores bij deze kinderen op cultuurgebonden testen die kinderen een verkeerdelijk idee geven van hun capaciteiten. Een andere oorzaak kan worden gezocht in de lage verwachtingen van de leraars. Deze oorzaken zijn te wijten aan sociaal-culturele problemen en taalmoeilijkheden waaronder deze leerlingen lijden. Het is duidelijk dat deze foutieve plaatsing van kinderen in het bijzondere onderwijs grote gevolgen heeft voor de toekomstige werkmogelijkheden van deze leerlingen.¹⁷²

In dezelfde studie wordt ook aangetoond dat, in landen waar de data voldoende gedifferentieerd zijn, men een duidelijk stramien kan zien in de aanwezigheid van immigranten en minderheden in het hoger onderwijs. Relatief gezien zijn er minder studenten met een vreemde achtergrond ingeschreven in het hoger onderwijs in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten. De tweede generatie migranten

¹⁷² LUCIAK, Mikael, Migrants, minorities and education. Documenting discrimination and integration in 15 member states of the European Union. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Luxemburg, Jun. 2004, pp.28-31.

zijn wel beter vertegenwoordigd dan de immigranten die recent naar de Europese landen zijn geïmmigreerd; maar toch blijft er een duidelijk verschil met de autochtonen.¹⁷³

Bovendien blijkt dat migranten en minderheden vaker school lopen in meer praktijkgerichte takken van het onderwijs en sterk ondervertegenwoordigd zijn in de meer academische richtingen. Wanneer we bij wijze van voorbeeld gekeken wordt naar de situatie in Vlaanderen blijkt uit een studie van Meyrem Almaci en Maarten Van Craen dat slechts 6,5% van de studenten aan de VUB allochtonen zijn, terwijl dit percentage voor het Limburgs Universitair Centrum nog lager ligt (5%). Dit alles wijst, volgens de onderzoekers op een sterke ondervertegenwoordiging.¹⁷⁴

Als gevolg daarvan hebben een groot aantal migranten en leden van etnische minderheden lagere kwalificaties, studeren zij minder lang en zijn er meer leerlingen die, voordat zij hun diploma behalen hun studies beëindigen.¹⁷⁵

Om deze schoolproblematiek beter te kunnen plaatsen en te begrijpen biedt het EUMC een aantal factoren die dit fenomeen moeten verklaren. Deze factoren zijn cruciaal om aan te tonen waar zich net de pijnpunten bevinden bij deze schoolachterstand. Het EUMC onderscheidt vier groepen van factoren: factoren met betrekking tot de migrantenleerlingen, hun ouders en de culturele groep waartoe ze behoren, factoren die wijzen op institutionele discriminatie, factoren die verband houden met hun leraars en medestudenten en andere factoren.¹⁷⁶

Factoren met betrekking tot de migrantenleerlingen, hun ouders en de culturele groep waartoe ze behoren

Er zijn verscheidene factoren die ervoor zorgen dat migranten en leden van minderheidsgroepen omwille van hun situatie en omgeving een zekere achterstand hebben wanneer zij studeren in Europese landen.

Eén van de belangrijkste factoren hierbij is taalachterstand en culturele verschillen. Een studie van de OESO onder zijn leden onderzocht en vergeleek de

¹⁷³ Ibid., p.39.

¹⁷⁴ LESAFFER, Pieter, Waarom er zo weinig allochtone studenten zijn. De kloof is groot, maar niet diep. In: De Standaard, 1 jun. 2005, p.35.

¹⁷⁵ LUCIAK, Mikael, o.c., p.52.

¹⁷⁶ Ibid., pp.54-56.

leesvaardigheid van autochtone studenten, allochtone studenten van de tweede generatie en allochtone studenten die recent waren gemigreerd naar de onderzochte landen. Daaruit bleek dat in de meeste landen de migranten van de tweede generatie slechter scoorden inzake leesvaardigheid dan de autochtone studenten. Studenten die niet in de onderzochte landen waren geboren scoorden nog slechter, hoewel er hierbij grote verschillen zijn van land tot land.¹⁷⁷ Volgens Angenent “kan slechte taalbeheersing voor leerlingen tot gevolg hebben dat een gedeelte van de behandelde stof langs hen heengaat; het kan bovendien het denkproces beïnvloeden, men begrijpt minder en ook minder snel. Een slechte taalbeheersing heeft naast intellectuele trouwens ook sociale en emotionele gevolgen, ook buiten de school. Het frustreert sociale contacten en staat sociale redzaamheid in de weg.”¹⁷⁸

Ook de sociaal-economische status, de opleiding, de ambities en de talenkennis van de ouders bepalen voor een deel de onderwijsperikelen van de leerlingen. Uit onderzoek blijkt immers dat de sociale klasse waartoe iemand behoort sterk de resultaten van leerlingen beïnvloedt. Leerlingen die tot een lagere sociaal-economische groep behoren, zullen slechtere resultaten behalen dan leerlingen van een hogere sociaal-economische groep. Vaak is het zo dat migrantenkinderen en kinderen van etnische minderheden tot een eerder lage sociaal-economische groep behoren. Bovendien is er een sterk verband tussen het onderwijsniveau van de ouders en de onderwijsresultaten van de kinderen, en dit geldt zowel voor etnische minderheden als voor het overige deel van de bevolking. De verklaring van dit verband ligt volgens Angenent in het feit dat kinderen van hoger opgeleide ouders van thuis uit allerlei cognitieve vaardigheden aanleren en zich een woordenschat eigen maken waarmee ze op de schoolbanken voordeel hebben tegenover andere leerlingen.¹⁷⁹

¹⁷⁷ ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT, Knowledge and Skills for life. First results from the OECD programme for international student assessment (PISA) 2000. OECD, Paris, 2001, pp.152-157. Gepubliceerd op <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/44/53/33691596.pdf>, afgehaald op 25 apr. 2005.

¹⁷⁸ ANGENENT, Huub. Criminaliteit van allochtone jongeren. Feiten, oorzaken en achtergronden. Uitgeverij Intro, Baarn, 1997, p.67.

¹⁷⁹ Ibid., p.69.

Een bijkomend element voor migrantenkinderen is de gebrekkige talenkennis van de ouders, die ervoor zorgt dat ouders het onderwijssysteem met zijn honderden regeltjes te ingewikkeld vinden.¹⁸⁰

Factoren die wijzen op institutionele discriminatie

Soms ontstaan er door institutionele beslissingen situaties waardoor leerlingen van migrantenorigine of van een etnische minderheid beperkt worden in de ontwikkeling van hun capaciteiten.

Een veel voorkomend fenomeen, dat gekoppeld is aan de concentratie van allochtonen in bepaalde stadswijken – wat we later in dit hoofdstuk behandelen - is de segregatie van leerlingen op basis van hun afkomst in bepaalde klassen. Omwille van bepaalde achterstanden, zoals bijvoorbeeld de taalvaardigheid, worden in scholen met een aanzienlijk aantal allochtone leerlingen, soms klassen gevormd die uitsluitend uit allochtonen bestaan. Dit leidt tot de vorming van klassen op basis van raciale groepen, wat de integratie en het contact met de dominante cultuur zeker niet bevordert.

Zoals we reeds gezien hebben, worden relatief gezien meer allochtone kinderen of kinderen van minderheden naar het bijzondere onderwijs verwezen; een aantal anderen wordt naar klassen gestuurd waar de andere leerlingen veel jonger zijn. Dit heeft tot gevolg dat de kinderen gedemotiveerd geraken en hun interesse in school verliezen, wat deels de lage aanwezigheid van deze kinderen in hoger onderwijs kan verklaren.

Factoren die verband houden met hun leraars en medestudenten

Studies tonen aan dat leerkrachten eerder lage verwachtingen koesteren ten opzichte van de prestaties van leerlingen van een etnische minderheid. Dit resulteert in een desinteresse bij de leerlingen, waardoor ze niet geneigd zijn verdere of eerder academische studies aan te vatten.

¹⁸⁰ HAYNES, Angela, JURADO, Teresa, JAMIN, Jérôme, e.a., Towards emerging ethnic classes in Europe? Volume 3: Western Europe. Country reports on Belgium, Germany, the Netherlands and the United Kingdom. Freudenberg Stiftung, Weinheim/Germany, Feb. 2000, p.138.

Als we kijken naar de relatie tussen autochtone en allochtone leerlingen zien we dat allochtone leerlingen over het algemeen met autochtone leerlingen geen slechte, maar ook geen nauwe contacten hebben. “Ze worden weliswaar niet zo vaak door autochtone leerlingen afgewezen, maar worden wel vaak genegeerd. Deze laten hen soms links liggen en ze worden minder gauw in vriendenkringen opgenomen. Allochtone leerlingen worden meer dan autochtone leerlingen belachelijk gemaakt. Ze worden niet vaker echt gepest dan autochtone leerlingen, maar als ze gepest worden gaat het vaak om hun allochtoon zijn.”¹⁸¹

Soms is er ook sprake van flagrante vormen van discriminatie bij leerkrachten en medeleerlingen ten opzichte van allochtone leerlingen. Zo geraken deze leerlingen er steeds meer van overtuigd dat ze niet worden geaccepteerd en voelen ze zich uitgesloten door de leden van de dominante cultuur.

Andere factoren

Als laatste wordt door het rapport van de EUMC de aandacht gevestigd op drie andere factoren: concentratiescholen, het verband tussen onderwijs en werkgelegenheid en het gebrek aan adequate aanpak van racisme en discriminatie.

Vaak ontstaan in grootsteden met veel migranten of leden van etnische minderheden concentratiescholen waarin het overgrote deel van de leerlingen een niet-autochtone achtergrond heeft. In deze scholen ligt de kans dat men zijn onderwijsloopbaan vroegtijdig beëindigt veel hoger dan het gemiddelde, waardoor deze scholen een slechte reputatie krijgen. Scholieren die in deze scholen worden opgeleid, dragen deze slechte reputatie met zich mee, zodat ze beperkt worden in hun mogelijkheden om in betere scholen te worden toegelaten of moeilijker een baan vinden.

Een andere oorzaak voor de demotivatie van leerlingen is het hoge aantal werklozen in hun directe omgeving. Dit verkleint de motivatie bij de leerlingen, want hoezeer ze ook hun best zullen doen, ze zijn er van overtuigd dat ze toch geen goede baan zullen vinden.

¹⁸¹ ANGENENT, Huub, o.c., p.68.

Tot slot zorgt ook de gebrekkige reactie op discriminatie en racisme voor een gevoel van uitgeslotenheid of minderwaardigheid bij de leerlingen, zodat ze alle motivatie verliezen en niet meer behoorlijk presteren in hun studies.

Besluitend kan dus worden gesteld dat migranten en minderheden in Europa een verhoogde kans hebben op moeilijkheden inzake onderwijs. Globaal gezien zijn hun kansen voor het behalen van een diploma lager, of vatten ze minder snel hogere studies aan. Bovendien zien we een oververtegenwoordiging in het bijzonder onderwijs. Dit alles heeft tot gevolg dat ze lagere kwalificaties hebben bij de toetreding op de arbeidsmarkt.

De oorzaken zijn divers en moeten deels gezocht worden bij henzelf en hun omgeving, deels bij hun leraars en medeleerlingen en deels bij vormen van institutionele discriminatie. Bovendien kan een aantal problemen ook verklaard worden door concentratiescholen, het gebrek aan een adequate aanpak van racisme en discriminatie en door de invloed van werkloosheid in de omgeving op de motivatie van de allochtone leerlingen.

2.2.4.1.2 Problemen op de arbeidsmarkt en op de werkvloer

Volgens Manu Romero, onderzoeker aan het Centrum voor gelijke kansen en voor racismebestrijding, is het al dan niet hebben van een behoorlijke job voor allochtonen een belangrijk element voor hun kansen om behoorlijk te integreren.¹⁸² Het biedt hen niet enkel een inkomen, maar het heeft ook positieve effecten voor hun sociale participatie, hun zelfbeeld en hun sociale prestige als individu en als groep.¹⁸³ Al te vaak echter kunnen we ook op dit terrein vaststellen dat er duidelijke verschillen zijn tussen allochtonen en autochtonen. Een onderzoek van de Freudenberg Stiftung in Nederland uit 1998 biedt ons hieromtrent een mooi voorbeeld.¹⁸⁴ Bij onderzoek naar werkloosheid bij Turken, Marokkanen en autochtone Nederlanders bleek dat het werkloosheidsgraad van Turken (17,5%) meer dan vier keer zo hoog lag als het niveau bij autochtone Nederlanders (3,6%). Marokkanen scoorden zelfs nog slechter (19,5%) en bereikten een

¹⁸² Gesprek met Manu Romero op 12/05/2005 te Brussel.

¹⁸³ HAYNES, Angela, JURADO, Teresa, JAMIN, Jérôme, e.a., o.c., p.140.

¹⁸⁴ Ibid., pp.140-141 en p.151.

werkloosheidsniveau dat meer dan vijfmaal hoger lag dan de graad bij autochtonen.

Geregistreerde werkloosheid in Nederland, 1998 ¹⁸⁵			
	Turken N = 1 573	Marokkanen N = 1 204	Autochtonen N = 1 570
Totaal	17,5	19,5	3,6
Mannen	17,1	19,1	3,3
Vrouwen	18,8	21,2	4,2
Bron: SPVA data set of the Erasmus University, Jaarboek Minderheden, 1999.			

Een studie van het EUMC over migranten, minderheden en werkgelegenheid in 2003 toont aan dat deze tendens niet alleen in Nederland zichtbaar is, maar dat er overal in de EU-15 landen kan worden gesproken van een kloof inzake de werkloosheidsgraad van autochtonen en allochtonen/etnische minderheden op de arbeidsmarkt. Uit hetzelfde onderzoek blijkt ook dat er grote verschillen te vinden zijn tussen de verschillende groepen migranten of etnische groepen.¹⁸⁶

De studie richt zich verder ook op het onderzoek naar het verschil in inkomen en wedden tussen autochtonen en allochtonen en leden van etnische minderheden. Opnieuw werd er, gemiddeld genomen, een discrepantie ontdekt tussen autochtone werknemers en hun allochtone collega's. Dit verschil gold echter niet wanneer men een vergelijking maakte tussen autochtonen en EU-burgers, maar was enkel zichtbaar in de vergelijking tussen autochtone werknemers en immigranten uit niet EU-landen.

De studie van het EUMC wijst een hele resem factoren aan om ongelijkheden inzake werkgelegenheid te verklaren.¹⁸⁷ Grosso modo kunnen we ze indelen in vier groepen: kenmerken van migranten, beroepskeuze, economische en wettelijke omstandigheden en discriminatie. Deze verklaringen pogen zowel de verschillen tussen allochtonen en autochtonen als de verschillen onder de migranten te verklaren, en tonen aan waar zich de knelpunten bevinden die een

¹⁸⁵ Ibid., p.151.

¹⁸⁶ JANDL, Michael, KRALER, Albert, STEPIEN, Anna, Migrants, minorities and employment: exclusion, discrimination and anti-discrimination in 15 member states of the European Union. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, Oct. 2003, pp.26-30.

¹⁸⁷ Ibid., p.42 en pp.49-56.

invloed hebben op het mislukken van de integratie, althans op het gebied van arbeid.

Kenmerken van migranten

Een eerste reeks verklaringen is te vinden in enkele kenmerken die een groot deel van de migranten heeft en die ervoor zorgen dat ze minder inkomen hebben dan de gemiddelde autochtoon.

Vaak scoren migranten gemiddeld slechter als we kijken naar human capital factors als opleidingsniveau en taalvaardigheid. Deze verschillen ontstaan vooral in hun jeugd, wat reeds werd verklaard in het vorige onderdeel over schoolproblemen. Het EUMC verwijst ook naar een onderzoek van Granato en Kalter, twee Duitse wetenschappers, die stellen dat de verschillen in human capital de dominante verklaring zijn voor de slechte arbeidsmarktomstandigheden van de tweede generatie migranten in Duitsland.

Een tweede factor heeft betrekking op de verblijfsduur en de tijd die de migrant nodig heeft om na zijn aankomst de arbeidsmarkt te betreden. Dit laatste is afhankelijk van de omstandigheden bij zijn aankomst en het statuut waarmee de migrant in het gastland verblijft. Uit een Zweedse studie bleek bijvoorbeeld dat iemand die als vluchteling Zweden binnenkwam veel langer werkloos bleef dan iemand die naar Zweden verhuisde in het kader van een familiehereniging. In Portugal wees een studie dan weer uit dat de inkomens van recente immigranten 30% lager liggen dan de inkomens van immigranten die vroeger uitweken. Deze factor kan vooral de verschillen tussen immigranten verklaren en biedt niet echt een antwoord op de verschillen tussen allochtonen en autochtonen.

De uitsluiting van bredere sociale netwerken kan een andere reden zijn voor de slechte arbeidssituatie van migranten. Een breed sociaal netwerk kan immers een grote hulp zijn bij het vinden van een degelijke job. Vaak is het sociale netwerk van migranten beperkt tot hun eigen leefomgeving of gemeenschap.

Beroepskeuze

Sommige ongelijkheden op de arbeidsmarkt hebben eigenlijk in se weinig te maken met het feit of je nu allochtoon of autochtoon bent. Het verschil zit hem vooral in de keuze van het beroep. Een aantal beroepen hebben een lager status en worden minder goed betaald.

Bovendien bestonden er vroeger bepaalde sectoren waarin veel migranten actief waren, maar die omwille van economische omstandigheden niet meer winstgevend werden geacht, wat leidde tot massale werkloosheid onder de werknemers, voor het grootste deel migranten. Denken we hierbij maar aan de steenkoolmijnen in België.

Er zijn trouwens nog steeds sectoren die vrij gevoelig zijn voor economische fluctuaties, waardoor de kans op werkloosheid groter is. Vaak worden deze sectoren ook bemand met allochtonen en zijn zij dus de eerste slachtoffers indien het economisch niet meezit (bv. de fruitteelt). Beroepskeuze is dus een belangrijke factor in de verklaring van werkloosheid voor migranten of het lage loon, omdat migranten vaak die jobs (moeten) aannemen die het meest gevoelig zijn voor werkloosheid of het minst betalen.

Economische en wettelijke omstandigheden

Zoals reeds gezegd kunnen economische fluctuaties of depressies zorgen voor een plotse stijging van het aantal werklozen. In de loop der jaren heeft dit proces zich een paar keer voorgedaan in Europa in sectoren waar vooral allochtonen te werk gesteld werden.

Bovendien kunnen wettelijke reglementen ervoor zorgen dat buitenlanders worden uitgesloten van bepaalde jobs, vooral in de publieke sector. In Frankrijk bijvoorbeeld zijn buitenlanders uitgesloten voor ongeveer zeven miljoen jobs, wat neerkomt op 30 procent van alle jobs in het land. In België zijn buitenlanders automatisch uitgesloten voor zo'n 20 procent van alle jobs.

Discriminatie

Indien men alle voorgaande factoren zou wegzuiveren zou men nog zien dat er verschillen zijn tussen autochtonen en allochtonen. In dit geval kan men er van uitgaan dat de verschillen te wijten zijn aan discriminatie.

In een document van de Nederlandse Tweede Kamer wordt melding gemaakt van een verschil in beloning van 4 procent tussen autochtonen en allochtonen in het nadeel van de laatstgenoemden.¹⁸⁸ Het Cabinet Office in Groot-Brittannië bevestigt dat er ook in het Verenigd Koninkrijk nog steeds sprake is van raciale discriminatie en pesterijen op de werkvloer.¹⁸⁹

Onderzoek van de International Labour Organization in België¹⁹⁰ en Nederland¹⁹¹ bewees dat sollicitanten met vreemde roots veel minder vaak werden aangenomen dan hun autochtone medemens, hoewel beiden dezelfde kwalificaties bezaten. Nadat men alle mogelijke andere factoren had weggezuiverd kwam men tot de vaststelling dat in beide landen sprake was van discriminatie ten nadele van allochtonen. In Nederland was het verschil in succesgraad tussen allochtonen en autochtonen zelf 36,6%.¹⁹² Met dit onderzoek bewees men dat discriminatie wel degelijk een rol speelt bij sollicitaties van allochtonen.

Volgens Angenent is de discriminatie die allochtonen of leden van een minderheidsgroep ondervinden bij sollicitaties te verklaren door twee fenomenen: ignorante discriminatie en statistische discriminatie.¹⁹³

Ignorante discriminatie ontstaat wanneer werkgevers te weinig met allochtonen in contact komen en dus te weinig weten over hen. Omdat ze niet weten wat ze moeten verwachten, kiezen ze bij de aanwerving eerder voor zekerheid en beslissen om een autochtoon in dienst te nemen.

¹⁸⁸ VERSTAND-BOGAERT, A.E., Gelijke beloning. Brief van de staatssecretaris van sociale zaken en werkgelegenheid. Tweede Kamer, 's-Gravenhage, nr.27 099, 2002, p.4. Gepubliceerd op <http://www.tweedekamer.nl/documentatie/parlando/index.jsp>, afgehaald op 5 mei 2005.

¹⁸⁹ (anon.), Ethnic Minorities and the Labour Market. Final Report. Cabinet Office, Londen, Mar. 2003, pp.98-106. Gepubliceerd op http://www.strategy.gov.uk/downloads/su/ethnic_minorities/report/downloads/ethnic_minorities.pdf, afgehaald op 2 mei 2005.

¹⁹⁰ ARRIJN, Peter, FELD, Serge, NAYER, André, International Migration Papers 23. Discrimination in access to employment on grounds of foreign origin: the case of Belgium. International Labour Organization, Employment Department, Geneva, 1998, 125p. Gepubliceerd op <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp23e.pdf>, afgehaald op 3 mei 2005.

¹⁹¹ BOVENKERK, F., GRAS, M.J.I., RAMSOEDH, D., International migration papers. Discrimination against migrant workers and ethnic minorities in access to employment in the Netherlands. International Labour Organization, Employment Department, Geneva, 1995, 58p. Gepubliceerd op <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp04.pdf>, afgehaald op 3 mei 2005.

¹⁹² Ibid., p.18.

¹⁹³ ANGENENT, Huub. o.c., p.76.

Statistische stigmatisatie is een proces dat ontstaat wanneer werkgevers enkel de slechte ervaringen met (één of meerdere) leden van een etnische minderheidsgroep onthouden en generaliseren naar alle leden van die etnische minderheid.

Tot slot moeten we bij discriminatie nog de aandacht vestigen op het feit dat personen soms hun situatie als discriminerend aanzien, terwijl dit in realiteit niet het geval is, daarom is het ook van belang de verschillende factoren die leiden tot een slechtere positie inzake arbeid te verklaren. Bij migranten kan het gevoel van discriminatie de arbeidsmarkt ontstaan, terwijl er in realiteit geen sprake is van discriminatie, maar hun specifieke situatie het gevolg is van één van de factoren die hierboven reeds behandeld zijn. Volgens Wrench en Modood leidt dit gevoel van discriminatie tot een vermijdingsgedrag. In hun studie over immigranten en etnische minderheden in het Verenigd Koninkrijk beschrijven ze verschillende gevallen waar migranten doelbewust niet gaan solliciteren in bepaalde wijken of beroepssectoren omdat ze verwachten dat ze met racisme en discriminatie zullen te maken hebben.¹⁹⁴

Net zoals bij onderwijs kan ook inzake arbeid geconcludeerd worden dat er duidelijke verschillen merkbaar zijn tussen allochtonen of leden van minderheidsgroepen en autochtonen. De werkloosheidsgraad van allochtonen en leden van minderheidsgroepen ligt aanzienlijk lager dan die van autochtonen, en bovendien zijn de wedden van autochtonen veel hoger dan de weddes van immigranten uit niet EU-landen.

Deze verschillen zijn door verscheidene factoren te verklaren. De studie van het EUMC deelde ze op in vier categorieën: kenmerken van migranten, hun beroepskeuze, economische en wettelijke omstandigheden en discriminatie. Het moet duidelijk zijn dat de verschillen inzake arbeid en werkgelegenheid allerminst bevorderlijk zijn voor de integratie van allochtonen of leden van minderheidsgroepen in de Europese samenleving.

2.2.4.2 Concentratie van migranten in bepaalde stadswijken

¹⁹⁴ WRENCH, John, MODOOD, Tariq, The effectiveness of employment equality policies in relation to immigrants and ethnic minorities in the UK. International Labour Organization, Geneva, Jun. 2000, pp.31-34. Gepubliceerd op <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp38.pdf>, afgehaald op 5 mei 2005.

De groei van het aantal moslims in Europa gaat ook gepaard met een toenemende geografische concentratie van moslims in bepaalde verarmde en verloederde stadswijken van grote geïndustrialiseerde steden. Wijken als het Kreuzberg district in Berlijn, Tower Hamlets in Londen of de banlieue in grote Franse steden als Parijs, Marseille, Lyon en Rijsel lijken steeds meer een getto te worden waar uitsluitend moslimmigranten wonen in vaak zeer slecht onderhouden woningen of appartementsblokken.

Om een beeld te geven van deze concentratie verzamelde Savage enkele cijfers: twee vijfden van de moslims in het Verenigd Koninkrijk verblijft in de wijde omgeving van Londen; één derde van de moslims in Frankrijk leeft in Parijs; en een derde van de moslims in Duitsland leeft in het Ruhrgebied. In Marseille is 25 procent van de inwoners moslim, 20 procent van de burgers van Malmö (Zweden) verklaren de islam als religie te hebben, alsook 15 procent van de inwoners van Brussel, Birmingham en Parijs. Tot slot zijn ook minstens 10 procent van de inwoners van Londen, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Oslo en Kopenhagen moslims.¹⁹⁵

Volgens Jørgen Nielsen moet men het ontstaan van deze concentraties zien als een gevolg van volgmigraties tussen de jaren zestig van vorige eeuw en vandaag. De gastarbeiders die in Europa arriveerden, vestigden zich in de industriële gebieden rond grote steden en werden na verloop van tijd vergezeld van hun vrouwen en kinderen. Op het einde van de jaren zestig suggereerden sommige wetenschappers dat de gastsamenlevingen zeer terughoudend reageerden op de migranten en hen verplichtten zich te vestigen in bepaalde wijken. Veel vastgoedmakelaars en lokale huisvestingsmaatschappijen probeerden de 'buitenlanders' uit bepaalde wijken te weren. Anderen waren van mening dat de allochtonen dit zo wilden, omdat de concentratie ervoor zou zorgen dat ze meer betrokken zouden zijn bij hun immigrantengemeenschap en ze dichter bij elkaar konden leven. Vandaag de dag zijn de meeste geleerden het er over eens dat het proces van concentratie een samenloop was van zowel de wil van de migranten als de beperkingen die door de overheid en de samenleving werden opgelegd.¹⁹⁶

¹⁹⁵ SAVAGE, Timothy M., o.c., p.29.

¹⁹⁶ NIELSEN, Jørgen, o.c., pp.106-107.

Men kan vermoeden dat deze concentratievorming niet echt bevorderlijk is voor de integratie. Toch beweren Nederlandse wetenschappers als Tesser en Roelandt dat net het geconcentreerd wonen van allochtonen ontwikkelingen op gang kunnen zetten die de emancipatie en de integratie bevorderen.¹⁹⁷

In wijken waar één bepaalde allochtone bevolkingsgroep bij elkaar leeft, zou er samenhang en coöperatie groeien. “Men kan bouwen op onderlinge solidariteit en elkaar steunen en helpen. Het eigen normen- en waardepatroon kan gehandhaafd en ontwikkeld worden. Er kan van lieverlede sociale differentiatie en gelaagdheid groeien (rangen en standen), waardoor leiders naar voren komen. Er kan godsdienstig (moskeeën), opvoedkundig (allochtone scholen) en een verenigingsleven totstandkomen, alsmede allerlei vormen van dienstverlening en een allochtone middenstand. (...) Dat alles betekent dat men op veel gebieden zijn positie ten opzichte van de autochtonen versterkt en de concurrentie met de autochtone meerderheid kan aangaan vanuit een veilige en redelijk sterke achterban.”¹⁹⁸

In realiteit echter hebben de meeste concentratiewijken eerder een multiallochtoon karakter, maar ook in deze context zou de concentratie een positief effect hebben op integratie. In deze wijken waar verschillende allochtone bevolkingsgroepen geconcentreerd bij elkaar wonen, zullen aanvankelijk onbegrip en spanningen ontstaan tussen de verschillende groepen, maar na verloop van tijd zal er een aanpassingsproces groeien tussen de verschillende allochtonengemeenschappen. “Er ontstaat een smeltkroes van nieuwe sociale verhoudingen, waarbij men zich steeds meer integreert in de dominante maatschappij. Voor dit proces zal wel een voortdurende en intensieve interactie tussen de verschillende bevolkingsgroepen noodzakelijk zijn. Op deze wijze hebben migranten uit Zuid- en Oost-Europa die naar de Verenigde Staten emigreerden, zich een plaats in de Amerikaanse samenleving verworven.”¹⁹⁹

Helaas is de praktijk vaak anders dan de theorie, en dit is in Europa niet anders. De gettovorming creëert een aantal processen die de integratie bemoeilijken.

¹⁹⁷ ANGENENT, Huub, o.c., pp.52-53.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid., p.53.

Zoals we reeds zagen, ontstaan er in deze wijken concentratiescholen met een ondervertegenwoordiging van autochtone leerlingen, waardoor contact met de dominante cultuur wordt bemoeilijkt.

Verder ontstaat in deze wijken ook vaak grote werkloosheid, omdat een groot deel van de migranten niet over de juiste kwalificaties beschikt of een foute beroepskeuze maakt²⁰⁰.

Het gevolg hiervan is dat deze wijken bevolkt worden met mensen die weinig positieve toekomstperspectieven hebben. “In dergelijke buurten ontstaan gemakkelijk vervreemdingsgevoelens en gevoelens van onzekerheid en onveiligheid, spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen en eventueel raciale tegenstellingen en rechts-extremistische tendensen. Isolement en sociale ontwrichting maken deze wijken kwetsbaar voor allerlei vormen van deviant gedrag. Het criminaliteitsniveau (zowel wat jeugdcriminaliteit als volwassenencriminaliteit betreft) ligt dan ook hoog.

Sommige bewoners keren zich van de maatschappij af, nemen nog maar beperkt deel aan het maatschappelijke leven en voelen zich, door het ontbreken van perspectieven, minder aangesproken door de maatschappelijke moraal. Zodoende kan een ‘retraitistische’ randgroepcultuur groeien met onmaatschappelijke en eventueel antimaatschappelijke tendensen.”²⁰¹

2.2.4.3 Discriminatie, xenofobie en islamofobie in Europa

Door de massale immigratie van allochtonen in Europa is er in Europa een multi-etnische en multiculturele samenleving ontstaan. Toch stellen verscheidene onderzoeken vast dat niet iedere autochtone Europeaan even gelukkig is met deze trend.

Een onderzoek van het EUMC probeerde aan de hand van de Eurobarometer 2003 en het European Social Survey van 2003 een idee te krijgen van het klimaat van etnisch exclusionisme in Europa. Daaruit bleek dat in de EU-15 landen één vierde van de burgers tegen een multiculturele samenleving was en 60 procent op zijn minst grenzen wou stellen aan een multiculturele samenleving.²⁰² Uit het

²⁰⁰ Indien men natuurlijk kan spreken van een echte keuze.

²⁰¹ ANGENENT, Huub, o.c., p.54.

²⁰² (anon.), Majorities’ Attitudes Towards Minorities: Key Findings from the Eurobarometer and the European Social Survey Summary. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, Mar. 2005, pp.11-12. Details in bijlage 2.

European Social Survey bleek bovendien dat de helft van de respondenten gekant was tegen de komst van immigranten en 48 procent tegen diversiteit in hun land.²⁰³ Als verklaring van deze tendens naar uitsluiting van etnische minderheden verwijst het EUMC naar de conflict- of competition theory. Volgens deze theorie zouden de schaarse middelen die aanwezig zijn in Europa zorgen voor conflicten tussen mensen en ertoe leiden dat men anderen zoveel mogelijk wil uitsluiten van deze schaarse middelen. Anders gezegd, individuen gaan zich vereenzelvigen met hun metgezellen en trachten hun rangen te sluiten om zo 'de anderen' uit te sluiten. De schaarse middelen in Europa hebben vooral betrekking op domeinen als werkgelegenheid en diensten (onder andere huisvesting). Men neigt dus naar uitsluiting van etnische minderheden en migranten omdat men vreest dat men anders zijn job zou kunnen verliezen of niet meer zou kunnen genieten van bepaalde diensten.²⁰⁴

Als men zich specifiek richt op de houding tegenover moslims in Europa, dan lijkt er na elf september een duidelijke breuk zichtbaar. Waar het vroeger niet duidelijk was of discriminatie tegenover moslims gemotiveerd was door hun religie of door hun etnische of raciale afkomst, ondervinden moslims na elf september duidelijk dat de discriminatie wordt gemotiveerd op basis van hun religie.

Men kan in Europa meer en meer spreken van een ware islamofobie, een schrik voor iedere moslim of iedereen die lijkt op een moslim, die wordt geïllustreerd door een toename van discriminatie en racisme ten opzichte van moslims. Uit een onderzoek in 2004 bij moslims in Groot-Brittannië bevestigde 80% van de ondervraagde moslims dat ze reeds discriminatie omwille van hun religie had ondervonden. Dit percentage lag respectievelijk 35% en 45% hoger dan de resultaten van gelijkaardig onderzoek in 1999 en 2000.²⁰⁵

Om de hedendaagse situatie van de moslims in Europa historische te kaderen, kan je, volgens Herman De Ley, in Europa de houding tegenover moslims vergelijken met die tegenover de joden in de jaren dertig van de vorige eeuw. "Bovendien is het hedendaagse racisme in veel sterkere mate gebaseerd op de etnicisering (en dus: naturalisering) van culturele, religieuze verschillen: d.w.z. op

²⁰³ Ibid., p.14. Details in bijlage 2.

²⁰⁴ Ibid., p.21.

²⁰⁵ INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS, o.c., p.18.

de etnicisering van het moslim-zijn. Het 'nieuwe racisme' kan daarom misschien nog het best omschreven worden met de term van 'antimoslimisme'.²⁰⁶

Ook Mahmutchehajic maakt de vergelijking met de joden net voor de Tweede Wereldoorlog, omdat ook bij de joden de oorzaak van de discriminatie lag in diepgewortelde vooroordelen. Hoewel moslims een zeer wijde basis aan ideeën en ideologieën hebben, en er grote verschillen zijn tussen moslims in de beleving van hun geloof, worden moslims in Europa hoofdzakelijk gecatalogeerd onder het label van moslimfundamentalist. Men belaadt moslims met alle mogelijke negatieve eigenschappen en aangezien ze allen fundamentalisten zijn, zijn ze ook allen gevaarlijk.²⁰⁷

Er komen steeds meer onderzoeken die aantonen dat onder inwoners van Europese landen het gevoel leeft dat de islam niet compatibel is met de Europese waarden.

In polls in Frankrijk in 2003 verklaarde 62 procent van de Franse bevolking dat ze de waarden van de islam onverenigbaar vonden met de waarden van de Franse republiek. Bij de jongeren onder de 25 jaar lag het percentage zelf tegen de 75%. Uit onderzoeken in Duitsland is gebleken dat 43% van de Duitsers twijfelt aan de mogelijkheden van de islam om tolerant te zijn.²⁰⁸

Volgens Zemni is de oorzaak van de minachting voor de islam en de moslims te vinden bij de vorming van een Europese identiteit. "Wil een identiteit bestaan dan moet het steevast op zoek gaan naar een Andere want zonder die Andere kan er geen zelfbewuste identiteit gedijen. Met het ontstaan van de Europese natiestaten binnen het groter geheel van een Europese idee heeft de islam de rol gespeeld van de 'slechte Andere'. Vanaf de Renaissance, heeft de Europese idee zich niet zozeer geconstrueerd rond geografische grenzen maar rond de ideeën van moderniteit en universalisme. Het onderscheid tussen modern en niet modern is het criterium bij uitstek van Europese wetenschappers om een onderscheid te

²⁰⁶ DE LEY, Herman, Islam in het Westen: racisme als "anti-moslimisme". 1999, punt 4, p.2. Gepubliceerd op <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/deley4.htm>, afgehaald op 2 mei 2005. Oorspronkelijk verschenen in: Actief, jg.24, nr.1, 1999.

²⁰⁷ MAHMUTCHEHAJIC, Rusmir, Muslims as 'The Others' of Europe. In: Journal of Muslim Minority Affairs, Vol.18, Apr. 1998, Issue 1, p.177.

²⁰⁸ SAVAGE, Timothy M., o.c., p.43.

maken tussen 'Wij' en 'Zij', tussen het Westen en de rest. Het Westen wordt dan synoniem van democratie, tolerantie en vrijheid, de Andere van despotisme, barbarisme en slavernij. De 'Andere' voor Europa was vooral (maar niet alleen) de islam omdat het de religie van de dichtste buur was maar ook, tot ongeveer de 16de eeuw, een militaire, economische en politieke concurrent van Europa."²⁰⁹

Niet alleen moslims werden na elf september het slachtoffer van een opstoot van racisme. In Groot-Brittannië werden aanvallen gemeld op Sikhs, vermoedelijk omdat hun tulbanden deden denken aan de Afghaanse taliban. In Frankrijk was het dragen van een volle baard al voldoende om reactie uit te lokken. Personen met een donkere huidskleur of religieuze gebouwen, werden aangevallen en in Rome werd zelf een Syrische Orthodoxe aartsbisschop met stenen bekogeld omdat men dacht dat hij een moslim was.²¹⁰

De situatie in Europa wordt dus complex. Enerzijds is de integratie van allochtonen, en meer specifiek moslims, noodzakelijk, terwijl anderzijds moslims een duidelijke toename zijn gaan voelen van discriminatie omwille van hun geloof. "Steeds meer moslims krijgen het gevoel er niet bij te horen en niet gewenst te zijn. De frustraties die discriminatie oproept, kunnen het zelfbeeld van de moslims aantasten en de zelfwaardering ondermijnen. Discriminatie trekt een grens tussen de allochtoon en de rest van de samenleving, en wordt door de allochtoon ook als zodanig beleefd. Discriminatie is dan ook een belangrijke rem op de integratie."²¹¹

2.2.5 Invloed van integratieproblemen op de radicalisering van moslims

Zoals voorgaande passages aantoonen, blijkt uit verschillende onderzoeken en rapporten dat er in Europa problemen zijn in verband met de integratie van allochtonen en etnische minderheden, en in het bijzonder met moslims. Zowel op vlak van onderwijs, tewerkstelling en huisvesting worden moslims geconfronteerd met moeilijkheden. Bovendien menen moslims na de aanvallen van al-Qaeda op de Verenigde Staten meer en meer islamofobie te voelen bij autochtone Europeanen, die zich uit in een stijging van discriminatie en uitsluiting van moslims. Deze omstandigheden zorgen ervoor dat de integratie van moslims

²⁰⁹ ZEMNI, Sami, o.c.

²¹⁰ NIELSEN, Jørgen, o.c., pp.166-167.

²¹¹ ANGENENT, Huub, o.c., p.95.

voorlopig niet is gelukt, wat zijn effect heeft op de radicalisering van een aantal personen onder de moslims.

Volgens Rik Coolsaet zijn vooral migranten van de tweede en derde generatie zeer kwetsbaar voor radicalisering als gevolg van een mislukte integratie. Ze hebben weinig banden met het land dat hun ouders of grootouders destijds verlaten hebben en moeten in de Europese samenleving hun identiteit trachten te vormen. Ze worden echter geconfronteerd met diverse obstakels die hen verhinderen zich te integreren in deze samenleving. Ze hebben dezelfde capaciteiten als hun autochtone leeftijdsgenoten, maar vinden moeilijker een job, ze wonen in erbarmelijke omstandigheden in verloederde woonwijken of worden op straat uitgescholden vanwege hun afkomst of religie. Hierdoor voelen deze jongeren zich uitgesloten door de samenleving en gaan ze zichzelf zien als tweederangsburgers met weinig rooskleurige toekomstperspectieven.

Ze voelen zich niet meer betrokken bij hun gemeenschap, die zich vooral vormt rond de moskee van hun vader, omdat de plaatselijke imam geen voeling heeft met de problemen die deze jongeren moeten ondergaan. Daardoor creëert een deel van deze jongeren hun eigen subcultuur die hen in staat stelt zich af te sluiten van alle sociale contacten en familiebanden.²¹² De jongeren zullen zich ook opnieuw gaan richten op hun geloof als bepalende factor voor hun identiteit, een proces dat we in het derde deel van dit hoofdstuk uitvoeriger bespreken.

Tariq Ramadan waarschuwt de moslims in Europa dat ze zich te veel wentelen in een 'slachtofferrol'. Omdat sommigen in Europa hen zien als een geïsoleerde minderheid gaan moslims zich er ook naar gedragen en staan ze niet meer open voor integratie. Integendeel, ze keren zich volledig af van de samenleving en simplificeren de situatie vanuit een 'wij tegen zij' interpretatie.²¹³

Het is net het ontstaan van dit discours van 'wij tegen zij' dat koren op de molen is voor de extremisten. Ze bieden de jongeren een antiwesterse ideologie aan die de Europese waarden verwerpt. Via ontmoetingen in onder andere moskeeën,

²¹² COOLSAET, Rik, Between al-Andalus and a failing integration. Europe's pursuit of a long-term counterterrorism strategy in the post-al-Qaeda era. Brussels, Royal Institute for International Relations, May 2005, p.11. Gepubliceerd op www.irri-kiib.be/paperegm/ep5.pdf, afgehaald op 2 mei 2005.

²¹³ RAMADAN, Tariq, Islam in Europe. 27 Sep. 2004. Gepubliceerd op http://www.tariqramadan.com/imprimer.php3?id_article=73, afgehaald op 2 mei 2005.

gevangenissen of op internet komen een aantal jongeren in contact met deze radicale ideologie.²¹⁴ Sommigen voelen zich aangetrokken tot deze radicale islamistische boodschap, sluiten zich aan bij de islamistische groeperingen en verdiepen zich in hun denkbeelden. Dit proces leidt tot een radicalisering waardoor ze zich als een soort zelfverklaarde voorhoede van de wereldwijde jihad aanzien, soms onder invloed van een charismatisch persoon.²¹⁵

Het kan echter niet genoeg benadrukt worden dat dit radicaliseringsproces slechts plaatsvindt bij een beperkt aantal moslimjongeren. Veel jongeren die in hun ontwikkeling geconfronteerd worden met tegenslagen, gefrustreerde ambities en ontgoochelingen komen deze te boven. “Ze stellen hun aspiraties bij of vinden nieuwe wegen om hun levensdoelen te bereiken. Een klein deel kiest echter een andere weg. Ze zien zichzelf als slachtoffer van een islamvijandige westerse wereld en een deel van hen opteert voor het radicale antwoord hierop.”²¹⁶ Er is dus zeker geen directe causale relatie tussen de integratieproblematiek van moslims en het omarmen van radicale denkbeelden, maar het is wel zo dat de moeilijkheden in verband met integratie kunnen leiden tot radicalisering, waardoor integratieproblemen mogen worden gezien als een voedingsbodem voor radicalisering.

2.3 De identiteitsvorming op basis van de islam

2.3.1 Inleiding

Samen met de problemen in verband met integratie is er in Europa sprake van een tweede voedingsbodem voor radicalisering: het proces van identiteitsvorming op basis van de islam. Dit houdt in dat in Europa een aantal geïmmigreerde moslims, vooral van de tweede en derde generatie, zich richten tot hun godsdienst als basis voor de vorming van hun identiteit. Dit proces is nauw verbonden met de integratieproblematiek, maar het kan ook worden verklaard door factoren als

²¹⁴ De wijze waarop ze in contact komen met de radicale islamistische ideologie wordt uitvoerig besproken in volgend hoofdstuk.

²¹⁵ COOLSAET, Rik, o.c., 2005, p.11.

²¹⁶ (anon.), Nota weerbaarheid tegen radicalisering van moslimjongeren. Ministerie voor Vreemdelingenzaken en Integratie, Nederland, 25 mrt. 2005, p.6. Gepubliceerd op http://www.justitie.nl/Images/Nota%20weerbaarheid%20tegen%20radicalisering_tcm74-34111.pdf, afgehaald op 12 jun. 2005.

vervreemding, de nood aan gemeenschapsvorming en de samenkomst van verschillende culturen in Europa.

Zoals we reeds zagen, ontstaat er bij de tweede en derde generatie migranten een gevoel dat ze niet gewenst zijn in en behoren tot de Europese samenleving. Bij de vorming van hun identiteit gaan ze zich dan ook niet identificeren met deze Europese samenleving, maar gaan ze eerder putten uit hun eigen culturele en religieuze achtergrond. Ze gaan op zoek naar een groep die hun identiteit vorm kan geven en vinden die in hun geloof. Er ontstaat een soort gemeenschapsband tussen moslimmigranten van de tweede en derde generatie die gebaseerd is op een gemeenschappelijk kenmerk: hun religie. Dit is niet toevallig het kenmerk dat hen het meest laat verschillen van de rest van de samenleving en waar ze het meest worden op aangesproken. Het is ook het kenmerk waardoor alle moslims, ongeacht hun etnische achtergrond, verbonden kunnen worden in een soort denkbeeldige oemma, een denkbeeldige gemeenschap van gelovigen. Het gevaar voor radicalisering van deze herislamisering schuilt in de terugkoppeling naar de islam en de geringe verbondenheid met de Europese samenleving, waar de islamistische rekruteurs in Europa zeer sterk op inspelen, zodat de mogelijkheid bestaat dat een aantal jongeren hun identiteit gaan vormen rond de radicale gemeenschap van jihadstrijders.

Hoewel deze scriptie noch sociologische, noch sociaal psychologische doelstellingen heeft, is het toch noodzakelijk één en ander te verduidelijken in verband met identiteitsvorming, voordat dit complexe proces bij moslimjongeren en de mogelijkheid tot radicalisering worden beschreven.

Bij de beschrijving van de identiteitsvorming van moslims in Europa wordt eerst de specificiteit van de Europese context onder de loep genomen, waarbij de invloed van factoren zoals herislamisering en de zoektocht naar een andere interpretatie van de islam op de identiteitsvorming worden belicht.

Tot slot wordt de mogelijkheid van radicalisering en de invloed van radicaal islamisten op de identiteitsvorming bij moslimjongeren behandeld.

2.3.2 Identiteit en identiteitsvorming

Bij onderzoek naar identiteiten is het belangrijk te weten op welk niveau het onderzoek naar de identiteitsprocessen plaatsvindt. Men kan onderzoek doen naar identiteitsvorming op individueel niveau, maar ook op niveau van de samenleving. Hoewel beide niveaus elkaar beïnvloeden, zijn er toch duidelijke verschillen.

Manuel Castells, één van de bekendste sociologen die zich gespecialiseerd heeft in het vormingsproces van identiteiten in een samenleving, beschrijft in zijn boek 'The power of identity' identiteit als volgt: "By identity, as it refers to social actors, I understand the process of construction of meaning on the basis of a cultural attribute, or a related set of cultural attributes, that is given priority over other sources of meaning. For a given individual, or for a collective actor, there may be a plurality of identities. Yet, such a plurality is a source of stress and contradiction in both self-representation and social action."²¹⁷

De opbouw van een identiteit is dus afhankelijk van culturele achtergronden van een individu, die volgens Castells op hun beurt dan weer zijn opgebouwd met bouwstenen van geschiedenis, geografie, biologie, productieve en reproductieve instituties, van het collectieve geheugen, van persoonlijke fantasie, van machtsinstituties en van religieuze openbaringen. Individuen, sociale groepen en samenlevingen verwerken al dit materiaal en passen hun gedachten aan, in overeenstemming met de sociale omstandigheden en culturele projecten die aanwezig zijn in hun sociale structuur en in hun ruimte- en tijds kader.²¹⁸

Op deze manier kunnen volgens Castells drie hoofdvormen van identiteit ontstaan in een samenleving: de legitimerende identiteit, de verzetsidentiteit en de projectidentiteit.

De legitimerende identiteit wordt ingevoerd door de dominante instituties van de samenleving om hun dominantie ten opzichte van alle sociale actoren in die samenleving te verzekeren en te rationaliseren. Wanneer deze vorm overheerst in de samenleving leidt dit tot een stabiele civil society.

²¹⁷ CASTELLS, Manuel, The power of identity. Blackwell Publishing Ltd., United Kingdom, 2004, p.6.

²¹⁸ Ibid., p.7.

De tweede vorm, die Castells de verzetsidentiteit noemt, wordt gecreëerd door sociale actoren in de samenleving die posities of kenmerken bezitten die door de dominante samenleving worden gedevalueerd en/of gestigmatiseerd. Hierdoor bouwen ze een weerstand op door middel van het instellen van basisprincipes die sterk verschillend zijn van of totaal tegengesteld zijn aan de dominante principes in de samenleving. Wanneer een grote groep in de samenleving deze identiteitsvorm aanneemt, leidt dit tot communes of gemeenschappen, die een collectieve weerstand bieden aan de dominante samenleving. De leden van deze gemeenschappen hebben vaak dezelfde historische, geografische of biologische kenmerken, die verschillen van de kenmerken van de leden van de dominante samenleving, zodat het makkelijk is om grenzen te trekken tussen hun commune of gemeenschap en de rest van de samenleving.

Tot slot definieert Castells nog de projectidentiteit, die door sociale actoren zo kan worden opgebouwd, op basis van het bestaande culturele 'materiaal', dat ze de sociale positie van de actoren wijzigt en de hele samenleving herdefinieert. Dit was het geval bij feministische organisaties die vanuit een verzetsidentiteit erin slaagden de gehele patriarchale samenleving om te vormen.

Uit dit laatste voorbeeld blijkt dat identiteiten geen statische begrippen zijn en dat er binnen een samenleving veranderingen kunnen plaatsvinden. De verzetsidentiteit kan een projectidentiteit worden en kan zelfs als de dominante legitimerende identiteit worden aangenomen.²¹⁹

Op individueel vlak speelt het behoren tot een groep een centrale rol bij de vorming van de identiteit. Volgens Norbert Vanbeselaere en Filip Boen, beiden sociaal psychologen aan de universiteit van Leuven, wordt de identiteit van een persoon bepaald door persoonlijke eigenschappen, maar ook door de karakteristieken van de sociale groepen waartoe het individu behoort. Het zelfbeeld van een persoon, dat een grote invloed heeft op de identiteit van die persoon, wordt immers sterk gedetermineerd door het lidmaatschap van een groep en de relatieve positie van die groep in de samenleving.

Wanneer een individu zichzelf tot een bepaalde sociale groep rekent, zal er een sociaal categorisatieproces plaatsvinden binnen elk individu, waardoor overeenkomsten tussen de leden van dezelfde groep worden benadrukt en

²¹⁹ Ibid., pp.8-10.

verschillen tussen groepen worden overdreven. Tevens worden leden van een andere groep als zeer homogeen beschouwd.

Door dit proces ontstaan groepsprototypen, waarbij alle leden van de andere groep worden gekarakteriseerd volgens de vermeende eigenschappen van de groep en die leden van de eigen groep ook een bepaalde karakterisering worden toegedicht. Op die manier zorgt het groepsprototype voor een sociale identiteit bij het individu.²²⁰

We zullen zien dat zowel de identiteitsvorming op niveau van de samenleving, als de identiteitsvorming op het niveau van het individu een zeer belangrijke rol spelen bij de identiteitsvorming van moslims in Europa.

2.3.3 Invloed van de Europese context op de identiteitsvorming

Moslimjongeren van de tweede en derde generatie migranten in Europa groeien in een totaal andere omgeving op dan hun leeftijdsgenoten in de moslimwereld of de omgeving waarin hun ouders of grootouders tijdens hun jeugd hun identiteit vormden. Hun religie is niet de dominante religie in de samenleving. Zijzelf vormen een minderheidsgroep in deze samenleving en de integratie in deze samenleving verloopt zeer stroef. Bovendien worden ze steeds meer gefixeerd omwille van hun godsdienst. Dit alles heeft een grote invloed op de wijze waarop de jongeren hun identiteit zullen ontwikkelen.

2.3.3.1 Herislamisering

Een aanzienlijk deel van de jongeren met moslimachtergronden keert terug naar hun geloof om hun identiteit te vormen. Opmerkelijk daarbij is dat het gaat om jongeren die zich voorheen niet echt afkeerden van de westerse of Europese samenleving. De meeste hebben in Europa studies gevolgd, veelal in technische of wetenschappelijke richtingen. Ze waren van thuis uit niet streng islamitisch opgevoed en hadden een periode waar ze een westerse levensstijl volgden. Toch werden ze, zoals Roy ze benoemd, born-again Muslims.²²¹

²²⁰ VANBESELAERE, Norbert, BOEN, Filip, De rol van sociale identiteitsprocessen in de relatie tussen de moslimwereld en het Westen. In: PATTYN, Bart, WOUTERS, Jan (red.), o.c., pp.221-223.

²²¹ ROY, Olivier, o.c. In: The National Interest, 2003, p.64.

De reden van deze evolutie is te vinden in de identiteitsvorming van moslims. Het blijkt dat ze hun identiteit eerder opbouwen rond hun religie dan rond hun etnische afkomst. Mustafa Malik stelt bij wijze van voorbeeld dat een moslim in Pakistan zich eerder met zijn etnische gemeenschap, zijn regio of zijn nationaliteit zal identificeren. In Londen of Chicago echter is hij te veel verwijderd van deze bronnen voor identificatie. Sommigen identificeren zich wel nog als Pakistaan, maar dit betekent niet veel meer, want de steden, de rivieren, de muziek en de politiek die van hen Pakistanen maken, zijn niet langer aanwezig. Pakistan is zelf nog veel minder relevant voor hun kinderen die in Groot-Brittannië of in de Verenigde Staten zijn geboren, en dus weinig linken hebben met Pakistan. Als gevolg daarvan wordt de islam steeds meer bruikbaar als referentiepunt voor de identiteit voor moslimimmigranten; het biedt hun leven immers zingeving.²²² Volgens Timothy Savage leidt dit tot een afbrokkeling van de etnische barrières tussen de moslims, vooral onder de jeugd.²²³

Dit alles resulteert in een soort neo-etniciteit: men laat zijn etnische afkomst varen en concentreert zijn identiteit rond het moslim-zijn, waardoor men een gemeenschap vormt gebaseerd op de moslimcultuur. Dit wil zeggen dat de religie wordt gezien als een wezenlijk onderdeel van deze culturen, en sterker nog, een bestanddeel dat kan worden opgevat als een cultuur op zichzelf. Het geheel van kenmerken van de moslimcultuur vormt de grondslag voor een groepsidentiteit die de 'moslims van de 'anderen' onderscheidt.²²⁴

Deze versterkte aandacht voor het geloof, die onder andere door Oussama Cherribi het herislamiseringsproces wordt genoemd, wordt anderzijds ook veroorzaakt door gevoelens van uitgeslotenheid en discriminatie die bij veel moslimjongeren leven.²²⁵ Ze voelen zich niet vertrouwd met de omgeving waarin ze leven en waar ze niet worden aanvaard. Ze voelen dat ze niet kunnen integreren, omdat ze op verscheidene domeinen problemen ondervinden, zoals reeds is beschreven.

²²² MALIK, Mustafa, Muslims pluralize the West, resist assimilation. In: Middle East Policy, vol. 11, Spring 2004, no. 1, p.72.

²²³ SAVAGE, Timothy M., o.c., p.30.

²²⁴ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.61.

²²⁵ CHERRIBI, Oussama, The growing islamization of Europe. In: ESPOSITA, John L., BURGAT, François (Edit.), Modernizing Islam. Religion in the public sphere in Europe and the Middle East. Hurst & Company, London, 2003, p.193.

Bovendien hebben ze angst om zich te integreren, omdat ze vrezen dat integratie in de praktijk feitelijk gelijk zal staan met assimilatie en het verlies van hun eigen identiteit.²²⁶

In dit geval kan de religie ervoor zorgen dat men zich weer geborgen voelt en behoort tot een gemeenschap. De islam legt een sterke nadruk op de oemma, de gemeenschap van gelovigen, die de ontwortelde en geïsoleerde moslim de mogelijkheid biedt sociale en politieke relaties aan te knopen die de etnische grenzen overstijgt.²²⁷ Aldus ontstaat volgens Roy “een beweging van herislamisering en identiteitsvorming die bij het individu begint en gericht is op de reconstructie van een gemeenschap die niet door een bepaald territorium belichaamd wordt, of hooguit door een virtuele, gefantaseerde vorm ervan.”²²⁸

Een derde factor die bij moslimjongeren een sterke interesse voor de islam creëert, is de effectieve keuze die moet worden gemaakt om godsdienstig te zijn. Jongeren worden niet automatisch meer gepusht om godsdienstige moslim te zijn, waardoor ze echt de keuze hebben om de islam te beleven. Roy verklaart dit fenomeen aan de hand van drie oorzaken: “het verwateren van de oorspronkelijke etnische identiteit en gemeenschap, het ontbreken van islamitische religieuze gezagsdragers en, ten slotte, de afwezigheid van de druk die wordt uitgeoefend door de wet, de samenleving, de gemeenschap en de gewoonten om de religieuze praktijk in te bedden in zekerheden en maatschappelijk conformisme.”²²⁹

Omdat moslim zijn in Europa niet zo vanzelfsprekend is, leidt dit, naast andere factoren, tot een verhoogde interesse in de godsdienst.²³⁰ Dit wordt nog gestimuleerd door reacties van sommige autochtone Europeanen op de geloofskeuze van de moslims. Gelovigen moeten hun keuze om moslim te zijn kunnen verklaren in hun omgeving, waardoor ze genoodzaakt zijn zich te verdiepen in de islamitische leer. Een jonge Aziatische moslim in Zweden verwoordt het als volgt:

²²⁶ AIVD, De politieke Islam in Nederland. Leidschendam, AIVD, mei 1998, p.9. Gepubliceerd op 26 jun. 1998 op http://www.aivd.nl/contents/pages/1015/pol_islam_ned.pdf, afgehaald op 1 mrt. 2005.

²²⁷ MALIK, Mustafa, o.c., p.73.

²²⁸ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.7.

²²⁹ Ibid., p.76.

²³⁰ De verhoogde interesse in de islam in Europa heeft verscheidene redenen. Bovendien zien we wereldwijd een herleving van de godsdiensten, denken we maar aan de groei van het conservatieve christendom in de Verenigde Staten.

“When I came to Sweden I was not particularly religious at first. But when you end up in a foreign country people start asking, ‘who are you? Are you a Christian or a Muslim?’ And when you answer that ‘I am Muslim’, and they ask, ‘well, so what does a Muslim then do?’ your answer is that Muslims do so and so, they pray, they do not eat pork and do not drink alcohol. Then they tell you ‘so you are not a Muslim then?’ ‘Why not?’ [you ask]. ‘Because you do not do all these things’ [they tell you]. Then you start questioning how much of you is actually Muslim. When people pose more and more questions you cannot simply refer to tradition. You must know what you are talking about.”²³¹

Als een jonge moslim zijn religie als basis voor zijn identiteit wil gebruiken in Europa, dan zal een degelijke kennis van de islam een cruciale voorwaarde zijn om serieus te worden genomen, zowel bij andere moslims als bij de rest van de samenleving. Hun kennis over de islam vergroten de jongeren door het lezen van boeken, het downloaden van teksten op het internet of door deelname aan discussiegroepen zowel op het internet als face-to-face met andere jongeren.

2.3.3.2 Zoektocht naar een nieuwe vorm van islam

Men ziet dus bij de jonge moslimimmigranten van de tweede en derde generatie een toename van de interesse in de islam. Maar volgens Schmidt aanvaarden ze niet zomaar de islamitische interpretaties van hun ouders. Hun ouders zijn opgevoed in een traditionele niet-Europese context, terwijl de kinderen in een Europese context groot worden. Daarom verlangen de kinderen naar een interpretatie van de islam die beter bij hun eigen, Europese context past. Bovendien zijn de kinderen vaak beter geschoold en worden zij vertrouwd met het feit dat men in Europa veel ter discussie stelt. Ze nemen dit gebruik over en stellen vragen waar ouders niet kunnen op antwoorden zonder zich volledig terug te koppelen aan hun traditionele context, wat de jongeren niet aanvaarden. Ze aanvaarden geen tradities of culturele assumpties van de islam. Zij willen immers Europeaan zijn, zonder te breken met de islam. Jongeren gaan zich verenigen en formeel of informeel bijeenkomen om te discussiëren over de basisteksten (de hadith en de koran). Ze koppelen de teksten los van de eeuwenlange

²³¹ SCHMIDT, Garbi, Islamic identity formation among young Muslims: the case of Denmark, Sweden and the United States. In: Journal of Muslim Affairs, April 2004, Vol.24, No.1, pp.35-36.

interpretaties door de verschillende islamitische scholen en gaan ze zien als nieuwe teksten die ze interpreteren in het licht van hun huidige noden en met methodes die ze aangeleerd hebben in het Europese onderwijs.²³²

Het valt volgens Garbi Schmidt, onderzoekerster verbonden aan het Deense National Institute of Social Research, op dat veel jongeren zich ook niet meer aangetrokken voelen tot de lokale imam van hun ouders of grootouders bij het verwerven van de kennis over de islam, of om bepaalde problemen aan te kaarten. Ze verwijten de lokale imams dat ze niet weten wat er leeft bij de jonge moslims en geen weet hebben van de problemen die hen bezig houden. De jongeren willen een autonome interpretatie van de islam en verlangen een aanpassing van de islam aan hun eigen leven.²³³

Dit resulteert in het afkeuren van oude culturele en traditionele gebruiken van de islam en een zoektocht naar de zuivere islam, zoals beschreven in de koran en de hadith. Vanuit de oorspronkelijke bronnen willen de jongeren een nieuwe interpretatie geven aan de islam, die hen toelaat op een godsdienstige wijze te leven in de Europese samenleving, die totaal anders is dan de moslimomgeving waarin hun ouders zijn opgegroeid.

Daarom starten deze jongeren, volgens Olivier Roy, die zich specialiseerde in deze problematiek, een individuele zoektocht naar identiteit op basis van een interpretatie van de islam die hun eigen leefomgeving zin geeft. Daardoor ontwikkelen zich overal in Europa inheemse vormen van de islam en gaan jongeren hun geloof eerder zien in termen van persoonlijke overtuigingen dan in termen van familie en traditie.²³⁴ Onder de moslimjongeren ontstaat “een individualisering en een reconstructie van een identiteitsrelatie op grond van individuele keuzes die van eenzelfde logica uitgaan.”²³⁵

Dit leidt tot een resem van islamitische interpretaties in Europa, die zowel sterk humanistisch als zeer fundamentalistisch van aard kunnen zijn. “De terugkeer naar de islam van de jongeren uit de voorsteden, die een gemeenschappelijk uitgangspunt hebben (‘hier weg zien te komen’), kan uitmonden in volkomen

²³² NIELSEN, Jørgen, o.c., pp.118-119.

²³³ SCHMIDT, Garbi, o.c., p.36.

²³⁴ INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS, o.c., p.12.

²³⁵ ROY, o.c.. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.78.

verschillende keuzes: de beide broers Moussaoui (één van hen, Zacarias, is in de Verenigde Staten aangeklaagd voor het voorbereiden van de aanslag op 11 september) hebben geen religieuze opvoeding gehad; beiden hebben zich tot de islam bekeerd, maar op verschillende gronden - de een om zich aan te sluiten bij al-Qaeda, en de ander om lid te worden van een Moslimbroederschap, de Ahbasha die zich richt op bekeringen in niet-islamitische milieus. Wat wij zorg om het zelf of heilstreven noemen kan op twee registers functioneren: het liberale humanisme of het neofundamentalisme.”²³⁶

Deze individualisering van het geloof, die leidt tot de vele verschillende interpretaties is volgens Roy ook enkel mogelijk omdat het de islam ontbreekt aan echte gezagsdragers, zeker in Europa. Er ontstaat binnen de islam een echte gezagscrisis, omdat “het naast elkaar bestaan van verschillende (religieuze en seculiere) studieprogramma’s, de autodidactische aanpak, de ontwikkeling van opleidingsinstituten met studieprogramma’s die te vergelijken zijn met seculiere scholen en universiteiten, de circulatie van religieuze kennis in niet-gecontroleerde netwerken (cassettes, brochures, conferenties, internet) de specifieke status van de oelema’s²³⁷ ter discussie stellen.”²³⁸ Iedereen verkondigt dus zijn eigen interpretatie van de islam, die in de eerste plaats als verklaring voor de logica van de eigen praktijk. Een gevolg hiervan is de massale stijging van het aantal religieuze producties, die vaak werden geschreven door personen die niet traditioneel islamitisch werden geschoold of zelf geen scholing hebben gekregen. Tekenend daarvoor is de kwalitatieve zwakte van de meeste werken, die vooral de basisprincipes herhalen en te zeer simplificeren.²³⁹

2.3.4 De radicaal islamistische invulling van de identiteit en het effect op radicalisering

Zoals voorheen beschreven leidt de individuele zoektocht van de moslimjongeren naar een identiteit gebaseerd op hun geloof tot een breed gamma van interpretaties van de islam. De meerderheid van de jongeren zullen hun identiteit vormen rond een vrij gematigde en humanistische visie op de islam, die

²³⁶ Ibid., pp.79-80.

²³⁷ De oelema’s zijn islamitische geleerden die de koran en de hadith interpreteren.

²³⁸ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.83.

²³⁹ Ibid., pp.85-86.

gedeeltelijk doorspekt is met positieve westerse waarden. Een klein deel van de jongeren zal echter ingaan op het aanbod van de radicale islamisten in Europa, dat hen toelaat hun identiteit te profileren als een echte verzetsidentiteit tegen de westerse samenleving. Ze laten zich radicaliseren, zullen zich volledig afkeren van de westerse waarden en een soort groepsidentiteit creëren rond de denkbeeldige oemma, waardoor ze zich verbonden weten met alle ware moslims die bereid zijn de jihad te strijden.

De radicale islamisten slagen er in om een aantal moslimjongeren naar zich toe te trekken en zich als het ware als begeleider van de identiteitscrisis op te stellen. Ze stimuleren bij de jongeren het gevoel ontheemd te zijn en bieden hen een nieuwe gemeenschap aan op basis van strikt religieuze gronden.²⁴⁰ Ze zullen jongeren proberen warm te maken voor hun ideologie door te hameren op integratieproblemen die ze misbruiken om antiwesterse denkbeelden aan te brengen. Als alternatief voor het verderfelijke Westen bieden ze de jongeren een gemeenschap aan op basis van strikt religieuze regels, waarin iedere ware moslim zijn plaats heeft en een nieuw levensdoel krijgt: strijden tegen allen die de ware islam niet willen beleven.

Zoals gezegd gaan de islamistische rekruteurs de jongeren wijzen op de problemen die in de westerse samenleving aanwezig zijn en proberen ze zo een vijandig beeld te geven van het Westen. Ze benadrukken de integratieproblemen en wijzen de jongeren op de vele islamofobe en discriminerende reacties ten opzichte van de moslims. Zo creëren ze een gevoel van ontevredenheid en vijandigheid ten opzichte van de westerse wereld. Men maakt immers duidelijk aan de jongeren dat de reacties tegen de moslims in Europa het gevolg zijn van een diep ingebakken vijandigheid van het Westen tegen de islam. Het Westen wil de islam kapot krijgen en de jongeren in Europa zullen daar de eerste slachtoffers van zijn als ze zich niet verzetten.²⁴¹

Deze boodschap is totaal anders dan de boodschap die de lokale imam in hun wijk vertelt, maar spreekt een deel van de jongeren meer aan, omdat het een

²⁴⁰ Ibid., 2003, p.139.

²⁴¹ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., p.175.

verklaring biedt voor de moeilijkheden waarmee de jongeren dagelijks worden geconfronteerd. Het verklaart waarom ze zich zo uitgesloten voelen en biedt hen ook een alternatief aan. De radicale islamistische ideologie biedt de jongeren een soort verzetsidentiteit aan die gebaseerd is op het geloof. De islamisten keuren de westerse waarden en samenleving af en sluiten zich volledig af van de Europese samenleving, om zo een eigen nieuwe gemeenschap aan te bieden.²⁴² Ze hekelen de decadentie en het morele verval en stellen daar de zuiverheid van de islam tegenover.²⁴³

Volgens John Dick is dit een typisch kenmerk van religieus fundamentalisme; “mensen die zichzelf onbelangrijk of onbeduidend voelen, worden er door aangetrokken omdat ze zich binnen de beweging geroepen voelen om een door God toevertrouwde zending te vervullen. Ook angstige mensen voelen zich door het fundamentalisme aangesproken omdat het hun de zekerheid biedt dat ze, als ze trouw beloven, zullen worden gered. Mensen voor wie het leven erg ingewikkeld en onbegrijpelijk overkomt, wordt voorgehouden dat het niet nodig is om te begrijpen wat er zich voordoet: geloven volstaat.”²⁴⁴

Men kan dus vaststellen dat, zoals Roy zegt, de radicale islamistische ideologie de islam in feite als dekmantel gebruikt. Hun ideologie is niet rechtstreeks gericht tegen het christendom, maar tegen het Westen en vooral tegen de imperialistische neigingen van het Westen en de westerlingen die zorgen voor uitsluiting van de moslims in de moslimlanden op internationaal vlak en voor de uitsluiting van de moslims in Europa.²⁴⁵ Men misbruikt de religie omdat men weet dat dit past binnen het kader van de identiteitsvorming van de jongeren. Door de problemen van de Europese moslimjongeren te kaderen binnen de strijd van het Westen tegen de islam, vinden een aantal jongeren de radicaal islamitische ideologie aanvaardbaar. “Plotseling doen ze weer mee in de grote wereld: ze hebben een manier gevonden om zich op te stellen tegenover de dominante beschaving en de islam biedt hen de mogelijkheid om hun identiteit en hun verzet te herstellen.”²⁴⁶

²⁴² CASTELLS, Manuel, o.c., p.70.

²⁴³ AIVD, o.c., mei 1998, p.9.

²⁴⁴ DICK, John, Religieus fundamentalisme. In: PATTYN, Bart, WOUTERS, Jan (red.), o.c., p.210.

²⁴⁵ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.24.

²⁴⁶ Ibid., p.187.

De nadruk ligt op de zuivere beleving van de islam, volgens de oorspronkelijke bronnen die op een quasi letterlijke wijze worden geïnterpreteerd. Ook dit slaat aan bij de jongeren die, zoals we reeds zagen, in het kader van de zoektocht naar een nieuwe interpretatie van de islam de cultureel geladen interpretaties van hun ouders verwerpen.

De terugkeer naar de ware islam zorgt er volgens Roy ook voor dat het radicale islamisme inpasbaar is in elke samenleving. De ideologie wil immers de gelovige zuiveren van alles wat niet uitsluitend met de islam te maken heeft en definieert op deze manier een abstracte moslim, die ongeacht zijn of haar culturele en sociale omgeving de religie altijd op dezelfde manier kan beleven. Men vindt cultuur onbelangrijk in deze theorie en zijn tegen elke lokale vorm van islam of traditionele islamitische gebruiken indien deze niet in de heilige bronnen staan vermeld. De islamisten verlangen eigenlijk om met een schone lei te beginnen en deze eis slaat nog meer aan als de traditionele culturen al verzwakt zijn door emigratie of globalisering en nog niet geïntegreerd zijn in de nieuwe, dominante cultuur. Ze willen een gemeenschap creëren die enkel op strikt religieuze gronden wordt gedefinieerd, en leeft volgens een maatschappelijke code die geen enkele speelruimte biedt tussen expliciete normen en de werkelijke praktijk.²⁴⁷

De gemeenschap van ware moslims die aldus wordt gecreëerd, is voor de moslimjongeren een alternatief voor de kille westerse samenleving waarin ze leven en waar ze het gevoel hebben er niet echt bij te horen. Het is een gemeenschap van ware gelovigen, de oemma, die los van een territorium bestaat, iedereen bijeenbrengt die zich uitgesloten voelt en zich enkel op basis van islamitische criteria definieert. Roy beschrijft de oemma als “een religieuze gemeenschap in een vijandige of onverschillige wereld, waarbij gemeenschap moet worden opgevat ofwel als een community -dat wil zeggen een lokale gemeenschap die ingelijfd is in een samenleving waarvan ze de normen en waarden afwijst- ofwel als een denkbeeldige oemma waarvan de grenzen door de jihad moeten worden verdedigd (denkbeeldige, omdat de territoria waaruit ze bestaan niet als werkelijk islamitisch worden beschouwd), ofwel als de ervaring van een virtuele oemma die ervoor zorgt dat de gelovige zich uit zijn omgeving

²⁴⁷ Ibid., pp.135-140.

terugtrekt om te leven volgens de criteria van de islam, bijvoorbeeld door gebruik te maken van moderne communicatiemiddelen en internet. (...) Er is dus een voortdurende slingerbeweging tussen drie niveaus: het microniveau (buurt, moskee), het macroniveau (de denkbeeldige oemma) en het virtuele niveau (internet en de moderne communicatiemiddelen).²⁴⁸

Binnen deze oemma vinden jongeren hun zelfvertrouwen terug en hebben ze eindelijk een groep waar ze zich verbonden mee voelen. De rekruteurs bieden hen een gevoel van eigenwaarde, betrokkenheid en broederschap aan. De geëngageerde moslimjongeren zullen zich identificeren met deze groep en hun identiteit opbouwen rond de radicaal islamistische interpretatie van de islam. Ze voelen een verbondenheid met de strijd tussen en het discours over goed en kwaad, die hen antwoorden verschaffen over de existentiële vragen waarmee zij worstelen en hen een nieuw levensdoel aanbieden.²⁴⁹

Dat de vijandigheid tegen het Westen binnen deze radicale groeperingen omslaat naar geweld heeft volgens Vanbeselaere en Boen alles te maken met de identiteitsvorming binnen de radicale groepen. Zoals reeds vermeld hebben personen nood aan een identificatie met een bepaalde groep, wat leidt tot een sociale-categorisatieproces ten opzichte van individuen van andere groepen. Er wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de eigen groep en de anderen. Gewelddadig gedrag zal echter pas voorkomen wanneer de groepsleden van mening zijn dat het anderszijn van de andere groep het psychologische en cultureel maatschappelijke voortbestaan van hun eigen groep bedreigt. Dit proces wordt nog versterkt wanneer men in de groep de indruk heeft dat er geen overkoepelende kenmerken bestaan tussen de twee groepen.²⁵⁰

Bij de identiteitsvorming van de jongeren slagen de radicale predikers erin de jongeren te laten geloven dat ze zodanig worden gehaat door het Westen, dat geweld noodzakelijk wordt geacht om te overleven. Wanneer geen geweld zou worden gebruikt, zouden alle moslims en de islam door het Westen worden

²⁴⁸ Ibid., p.144.

²⁴⁹ AIVD, o.c., dec. 2002, p.13.

²⁵⁰ VANBESELAERE, Norbert, BOEN, Filip, De rol van sociale identiteitsprocessen in de relatie tussen de moslimwereld en het Westen. In: PATTYN, Bart, WOUTERS, Jan (red.), o.c., pp.224-227.

verdreven. Als voorbeeld hierbij kan er worden gerefereerd aan een interview van Osama bin Laden op Al Jazeera News Network, op 20 september 2001:

“Our duty, which we have fulfilled, is to incite the ‘umma’ to take up a holy war in the name of God against America, Israel, and their allies (...) It is time for the Muslim people to realize (...) that the countries of the region have no sovereignty. Our enemies move about freely and merrily in our seas, land, and air. They hit without asking permission from anyone (...) I say that there are two sides in the conflict: the international crusade movement allied with Jewish Zionism and led by America, Britain, and Israel. And the other side is the Muslim world. It is unacceptable in such a conflict that he commits an aggression, enters my land and holy places, and robs the oil of the Muslims and then when he is confronted with any form of resistance from the Muslims he says: these are terrorists. This is either sheer stupidity, or assuming that others are stupid. We believe that it is our legitimate duty to resist this occupation with all the strength we have got and punish the enemy with the same means that it uses against us.”²⁵¹

Bovendien gaan radicale moslims er ook van uit dat er totaal geen overkoepelende kenmerken bestaan tussen de moslims en de niet-moslims. “Voor fundamentalistische moslims is de categorisatie tussen moslims en niet-moslims zo saillant en dominant, dat er geen overkoepelende categorisatie mogelijk is, tenzij een overkoepelende categorisatie die alle moslimkenmerken bevat. Zo moet volgens sommige fundamentalisten de hele maatschappij gebaseerd zijn op de sharia, de religieuze wetten - wat natuurlijk haaks staat op het westerse vrijheidsbegrip. Het feit dat de westerse landen niet aan de normen van de moslimlanden beantwoorden, kan voor fundamentalistische groeperingen en voldoende rechtvaardiging bieden om extreem agressieve daden te stellen tegenover het Westen.”²⁵²

Men kan dus concluderen dat door het herislamiseringsproces en de zoektocht naar een nieuwe vorm van de islam in het kader van de zoektocht naar een eigen

²⁵¹ CASTELLS, Manuel, o.c., p.108.

²⁵² VANBESELAERE, Norbert, BOEN, Filip, De rol van sociale identiteitsprocessen in de relatie tussen de moslimwereld en het Westen. In: PATTYN, Bart, WOUTERS, Jan (red.), o.c., p.229.

identiteit, de kans bestaat dat moslimjongeren in Europa zich aangetrokken voelen tot de radicaal islamitische ideologie. Deze ideologie keert zich immers tegen het Westen en biedt de jongeren een kader aan die hun problemen in Europa lijkt te verklaren. Bovendien wijst het radicale islamisme alle culturele afwijkingen van de islam af en streeft de ideologie naar een zuivere beleving van de islam, wat overeenkomt met de zoektocht van de jongeren naar de islamitische bronnen.

Het resultaat is dat een kleine minderheid van de moslimjongeren in Europa hun identiteit zal binden rond deze radicale denkbeelden. Ze voelen zich gecharmeerd en verbonden met het idee van een ware gemeenschap van gelovigen, die hen geborgenheid en zelfwaardering schenkt. Bovendien zien ze in de strijd tussen de islam en het Westen – de strijd tussen goed en kwaad - een nieuw levensdoel. Dit leidt tot een radicalisering van een deel van deze jongeren, waardoor ze steeds meer overtuigd geraken van de noodzakelijkheid om geweld te gebruiken tegen het vijandige Westen waarin zij leven.

2.4 Voedingsbodems bij bekeerlingen

2.4.1 Inleiding

In de nasleep van elf september zijn de veiligheidsdiensten tot het besef gekomen dat bij het onderzoek naar radicalisering lange tijd een groep nieuwe moslims is genegeerd. Met de arrestaties van onder andere Richard Reid in de Verenigde Staten en de gebroeders David en Jérôme Courtailler in respectievelijk Frankrijk en Nederland werd het duidelijk dat ook westerse jongeren die zich bekeren tot de islam vatbaar zijn voor radicalisering.²⁵³

De bekering tot de islam kent het laatste decennium een grote opmars bij Europese jongeren, voornamelijk uit arbeidersgezinnen. In Frankrijk alleen al wordt, volgens Kepel, hun aantal geschat op vijftigduizend. Hoewel het aantal radicale islamisten slechts een kleine groep is binnen de bekeerlingen, meent Kepel dat de veiligheidsdiensten grote aandacht moeten besteden aan deze groep, omdat de radicale elementen binnen de bekeerlingen zeer moeilijk te

²⁵³ Voor de arrestatie van Richard Reid: (anon.), Levenslang voor "Shoebomber". In: De Standaard, 1 feb. 2003; voor arrestatie van de gebroeders David en Jérôme Courtailler in respectievelijk Frankrijk en Nederland: VAN DORSSELAER, Isa, Eigen terroristen eerst. Al-Qaeda in Europa: import of steeds meer van eigen bodem? In: De Standaard, 10 apr. 2004, p.21; HT, In Rotterdam aangehouden Fransman betrokken bij plannen Trabelsi. In: De Standaard, 14 mrt. 2002.

detecteren zijn. Als ze hun nieuwe geloof niet openlijk tonen kunnen ze immers vrij makkelijk aan de aandacht van de overheid ontsnappen. Kepel ziet hierin ook de oorzaak voor de interesse van de terroristische netwerken in deze nieuwe bekeerlingen.²⁵⁴ Daarom verwacht Jean-Luc Marret een expert inzake terrorisme bij de Fondation pour la recherche stratégique in Parijs, in de toekomst een groeiende participatie van bekeerlingen bij aanslagen of pogingen tot aanslagen van radicale islamisten. Waar bekeerlingen vroeger vooral werden gebruikt voor prediking, logistiek of andere bijstand, zullen ze in de toekomst meer en meer zelf worden ingezet bij terreurdaden.²⁵⁵

2.4.2 Redenen voor bekering als mogelijke voedingsbodem voor radicalisering

Roy onderscheidt drie belangrijke factoren voor bekering tot de islam. Ten eerste is er een groep die zich bekeert omwille van de sociale dimensie en lokale solidariteitsbanden die deze bekering teweegbrengt. Anderen bekeren zich omwille van een ideologisch engagement en ervaren de islam als een manier om zich af te zetten tegen de dominante westerse, kapitalistische cultuur. Tot slot zijn er nog personen die zich tot de islam bekeren met de bedoeling te radicaliseren. Bij deze groep is de radicalisering dus geen bijverschijnsel van de bekering, maar een doel op zich.²⁵⁶ Het moet duidelijk zijn dat deze indeling zeer artificieel is en dat ieder individu verschilt in zijn of haar redenering om tot bekering over te gaan. Toch laat zo'n classificatie ons toe een passende analyse te maken van het fenomeen bekering.

Vanuit deze factoren die leiden tot bekering zijn ook de voedingsbodems die een invloed kunnen hebben op radicalisering af te leiden. Om de voedingsbodems voor radicalisering te detecteren, is het dus nodig om op deze verschillende redenen dieper in te gaan.

2.4.2.1 Bekering omwille van de sociale dimensie en lokale solidariteitsbanden

Van een aantal bekeerlingen die zijn beschuldigd of veroordeeld voor deelneming aan terroristische activiteiten wordt aangenomen dat ze zich tot de islam

²⁵⁴ KEPEL, Gilles, *The War for Muslim Minds, Islam and The West*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge/Massachusetts, London, 2004, p.243.

²⁵⁵ SMITH, Craig S., *Europe fears Islamic converts may give cover for extremism*. In: *The New York Times*, 19 Jul. 2004.

²⁵⁶ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.185.

bekeerden om hun gevoel van eigenwaarde op te krikken en om het gevoel te hebben tot een groep te behoren. Ze zijn op zoek naar een identiteit en een groepsgevoel, die ze in hun leefomgeving niet of niet meer ontdekken. In de islam vinden ze een spiritualiteit en een thuis, ze voelen zich geborgen en verenigd met de gemeenschap van gelovigen. Het is opvallend dat het vrijwel steeds gaat om jongeren uit een eerder bescheiden arbeidersmilieu, die een zware en moeilijke jeugd of een crimineel verleden achter de rug hebben en een gevoel van kansloosheid en verwaarlozing met zich meedragen.²⁵⁷

Deze bekeerlingen kiezen volgens de Franse socioloog Farhad Khosrokhavar bewust voor de islam, omdat deze godsdienst voor hen een oplossing biedt voor het groeiend individualisme, ze via het geloof in staat zijn hun leven een nieuwe wending te geven en de islam hen toelaat meer zin te geven aan hun leven.²⁵⁸ Het is dan ook niet verwonderlijk dat een groot deel van deze groep zich in de gevangenis heeft bekeerd.

Bij wijze van casus zijn er inderdaad een aantal van deze kenmerken zichtbaar bij het onderzoek van Jane Corbin naar de levensloop van één van de meest spraakmakende bekeerlingen shoebomber Richard Reid. Richard werd in 1973 in Zuid-Londen geboren als kind van een blanke moeder en een vader met Jamaicaanse roots. Reid is opgegroeid in een gebroken gezin, met een vader die actief was in de kleine criminaliteit. “Zijn moeder hertrouwde en verhuisde naar het platteland. Richard kon niet met zijn stiefvader overweg, hield de school op zijn zestiende voor gezien en kwam weer in Londen terecht. Hij was ‘niet wit en niet zwart’ en voelde zich overal afgewezen. Op zijn zeventiende stapte hij in zijn vaders voetsporen en belandde wegens mishandeling in de gevangenis. In 1995 liep hij toevallig zijn vader tegen het lijf in het winkelcentrum Elephant & Castle in het zuiden van Londen. De mannen voerden een gesprek dat Richards leven zou veranderen. ‘Ik vertelde hem dat ik in de gevangenis tot de islam was bekeerd’, zei zijn vader. ‘Ik vroeg hem waarom hij dat ook niet deed. Ze behandelen je goed, als een mens, en niet als vuil’ Toen hij in een instituut voor jonge criminelen in

²⁵⁷ VAN LEEUWEN, M., Ronselen in Europa voor de Heilige Oorlog. In: SCHEEPMAKER, M.P.C., TER VEER, P.B.A., KLEIN-MEIJER, M.A.V., Justitiële verkenningen: Radicalisering en jihad. Boom Juridische uitgevers, Den Haag, feb. 2005, p.90; KEPEL, Gilles, o.c., 2004, p.243.

²⁵⁸ KHOSROKHAVAR, Farhad, Les nouveaux martyrs d’Allah. Champs/Flammarion, France, 2003, p.303.

Feltham vastzat, bezocht Richard Reid de gebedsbijeenkomsten van de gevangenisimam. Hij werd lid van de snelst groeiende religieuze stroming in Groot-Brittannië en nam een nieuwe naam aan. 'Richard is dood', liet hij zijn vader weten. 'Ik heet nu Abdul'.²⁵⁹

Khosrokhavar is van mening dat de keuze voor de islam, boven een andere geloofsovertuiging, te verklaren is door de status die de islam in onze westerse maatschappij heeft verworven. De islam is verheven tot de godsdienst van de verdrukten en is de religie die de dominante samenleving het meest schrik aanjaagt. De jongeren identificeren zich met de uitgestotenen, omdat ze zelf het gevoel hebben benadeeld te zijn in de westerse samenleving waarin ze leven. Ze nemen de godsdienst van de verdrukte moslims over en engageren zich in hun nieuwe gemeenschap van gelovigen.²⁶⁰

Het is precies de combinatie van de islam als godsdienst van verdrukten en het gevoel uitgestoten te zijn door het Westen dat een deel van deze bekeerlingen vatbaar maakt voor radicalisering. Het proces dat plaatsgrijpt is quasi identiek aan de radicalisering van de moslims met een allochtone achtergrond, zoals voorheen beschreven. De islamistische rekruteurs bieden de bekeerlingen een radicaal antwoord op hun vraag waarom zij uitgesloten zijn. Het westerse systeem wordt met de vinger gewezen. Volgens Antoine Sfeir, redactiechef van de 'Cahiers de l'Orient' biedt het islamistische gedachtegoed hen een middel aan om als arme mensen te strijden tegen de rijken van deze planeet.²⁶¹

Khosrokhavar stelt dat de bekeerlingen zich richten tot de islam om hun interne leven meer te ordenen, maar dat vooral diegenen die boven op de herschikking van hun leven ook nog openstaan voor een aanpassing van hun politieke visie vatbaar zijn voor het islamisme.²⁶² Ze zijn bereid te strijden voor de islam en vooral tegen het Westen dat hen in de kou liet staan. Vanuit deze visie is het verband met de verzetsidentiteit zoals beschreven door Manuel Castells makkelijk te leggen. De islam wordt een middel om zich af te zetten tegen de westerse

²⁵⁹ CORBIN, Jane, o.c., p.245.

²⁶⁰ KHOSROKHAVAR, Farhad, L'islam dans les prisons. Editions Balland, Paris, 2004, p.177.

²⁶¹ SMITH, Craig S., o.c., 19 Jul. 2004.

²⁶² KHOSROKHAVAR, Farhad, o.c., 2003, p.302.

maatschappij die uitsluiting veroorzaakt. Op die manier wordt door islamisering de legitimatie gecreëerd voor de revolte tegen de dominante cultuur en krijgt het gevoel uitgesloten te zijn een sacraal karakter.²⁶³ Op deze wijze worden een aantal islambekeerlingen echte strijders van de jihad tegen het Westen.

Een aantal experts zijn het er over eens dat de weg naar islamistisch activisme vrij kort kan zijn bij bekeerlingen, omdat een westerse bekeerling niet genoeg culturele bagage of religieuze achtergrond heeft om te weerstaan aan de radicale interpretaties van de islam, en dus makkelijker open staat voor het model dat gelooft in een conflict tussen het Westen en de islam, die gezien wordt als geloofsovertuiging van de verstotenen. Steven Simon, expert inzake terrorisme van RAND corporation, stelt het zo: “the problem is that the less you know about Islam when you come into it, the easier it is for someone to present you with the ‘forgotten obligation’ of jihad.”²⁶⁴

2.4.2.2 Bekering omwille van een ideologisch engagement

Een tweede, kleinere groep bekeerlingen kiest voor de islam omwille van het ideologische aspect dat er aan vastzit. Hun keuze voor de islam is in feite een keuze tegen het westerse systeem. Het gaat vaak om links-radicalen die kiezen voor de islam, omdat ze menen dat de islam zich radicaal afzet tegen het westerse kapitalistische systeem. Hier ligt de voedingsbodem voor radicalisering dus duidelijk bij de ideologische houding van de bekeerlingen.

Ook hier wordt de islam dus gebruikt om een verzetsidentiteit te creëren. Omwille van de sterk antiwesterse houding van de radicale islamistische bewegingen en de bereidheid bij de bekeerlingen om hun politieke visie aan te passen (wat Khosrokhavar als voorwaarde stelde) is deze groep bekeerlingen uitermate vatbaar voor de islamistische ideologie. De radicale islam biedt hen een alternatief voor de westerse consumptiemaatschappij, een nieuwe morele code en een duidelijke missie.²⁶⁵

²⁶³ Ibid., p.308.

²⁶⁴ SMITH, Craig S., o.c., 19 Jul. 2004.

²⁶⁵ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.214-215.

Personen die bij dit radicaliseringsproces betrokken zijn, hebben vaak gemeenschappelijke kenmerken. Roy meent dat het hier gaat om “intellectuelen die met hun welgestelde families hebben gebroken, jonge proletariërs opleiden en misdaad en politieke actie combineren. Dit herinnert ons ook aan links-radicalen groeperingen zoals Action Directe en de Baader-Meinhof-groep en bewijst dat we met een zeer westerse vorm van radicalisering te maken hebben.”²⁶⁶

Ook Coolsaet meent dat het radicale islamisme wel overeenkomsten bevat met het links-radicalen gedachtegoed. In zijn boek ‘De mythe al-Qaeda’ maakt hij de vergelijking tussen de anarchistische terroristen van de negentiende eeuw en het huidige islamisme, met al-Qaeda als boegbeeld. Hij stelt dat “de jihadisten de opvolgers zijn van de negentiende eeuwse anarchisten: de voorhoede wier aanslagen de vonk van de islamitische revolutie naar de massa’s moet overbrengen.”²⁶⁷ In dit opzicht is de islam binnen de radicaal islamistische ideologie niet meer dan een religieus sausje bovenop een sterk anti-imperialistisch discours. Of zoals Roy schrijft: “in feite kan het islamitische radicalisme niet worden begrepen zolang men niet inziet dat het een traditionele ruimte van protest overneemt (en islamiseert), variërend van een anti-imperialisme en het mobiliseren van ruimtes van maatschappelijke uitsluiting tot de radicalisering van jonge intellectuelen.”²⁶⁸

Het valt Paul Aarts anno 2001 trouwens op dat de gekozen doelwitten van de islamistische terreurbewegingen niets te maken hadden met religie of cultuur. “Integendeel, elke keer ging het om militaire, politieke of economische objecten: militaire kampementen in Saudi-Arabië, een Amerikaanse oorlogsbodem, Amerikaanse ambassades, het Amerikaanse ministerie van Defensie en het World Trade Center.”²⁶⁹ Ondertussen hebben de aanslagen in Madrid en Londen de stelling van Aarts ondergraven, maar ook hier was het doelwit niet religieus.

Brain Jenkins, onderzoeker aan RAND corporation, meent dan ook dat sommige boodschappen van Osama bin Laden gemaakt worden met de bedoeling jonge links-radicalen te overtuigen van de overeenkomsten van hun ideologie met die van het radicaal islamisme. Om zijn stelling te onderbouwen, onderzocht hij de geluidsband die aan bin Laden wordt toegeschreven en die op 15 april 2004 via

²⁶⁶ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.185.

²⁶⁷ COOLSAET, Rik, o.c., 2004, p.84.

²⁶⁸ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.21.

²⁶⁹ AARTS, Paul, Politieke islam: meer politiek dan islam. In: AARTS, Paul, KEULEN, Jan, (red.), o.c., p.95.

twee Arabische nieuwszenders wereldkundig werd gemaakt. Bin Laden biedt hierin de Europese landen een bestand aan wanneer ze zich terugtrekken uit elk moslimland.²⁷⁰ Daaruit blijkt volgens Jenkins dat bin Laden zijn religieuze retoriek, op enkele formele zinnen na, volledig achterwege laat. Hij fulmineert bovendien tegen grote bedrijven als Halliburton, tegen de zionistische lobby in het Witte Huis en tegen 'iedereen die de wereldpolitiek achter de schermen bestuurt'. In dit taalgebruik zien Brian Jenkins grote overeenkomsten met de anti-globalistische retoriek, waardoor hij tot de conclusie komt dat bin Laden overgegaan is tot een nieuwe vorm van jihad, die de religieuze grenzen overstijgt en zich profileert als een bredere antiwesterse ideologie.²⁷¹ Uit deze illustratie blijkt dus dat de islamisten hengelen naar de steun van links-radicalen en zeker geen weigerachtige houding zullen aannemen wanneer deze personen radicaliseren.

Als voorbeeld van een links radicaal die zich bekeert tot het islamisme kan het levensverhaal van Christophe Caze aangehaald worden. Caze was een Franse jongeman uit de middenklasse, die na 5 jaar studies geneeskunde zijn leven over een andere boeg gooide.²⁷² Hij bekeerde zich tot de islam en tussen 10 juni 1994 en 25 december 1995 reisde hij veelvuldig naar Bosnië, waar hij zich aansloot bij het medische team van een eenheid moedjahedien strijders in de provincie Zenica.²⁷³ Bij zijn terugkeer naar Frankrijk sloot hij zich aan bij een islamistische groepering die in de media wordt omschreven als 'de bende van Roubaix'. Deze groepering combineerde het radicaal islamistische discours met het plegen van overvallen op banken, warenhuizen en waardetransporten. Vermoed wordt dat de leden zich opmaakten om terreur te zaaien in de grensstreek tussen Frankrijk en België, en overvallen pleegden om dit te financieren. Er was dus een zeer nauwe grens tussen religieus extremisme en banditisme.²⁷⁴ De politie viel in hun schuiloord in Roubaix binnen bij de bende op 29 maart 1996 en schoot Christophe Caze dood in Kortrijk nadat hij erin was geslaagd met een kompaan de vlucht te

²⁷⁰ (anon.), 'Bin Laden' biedt Europa bestand aan. In: De Standaard, 16 apr. 2004, p.10.

²⁷¹ JENKINS, Brian Michael, Bin Laden may be fishing for allies on Europe's secular left. In: The Los Angeles Times, 25 Apr. 2005. Gepubliceerd op <http://www.rand.org/commentary/042504LAT.html>, afgehaald op 1 apr. 2005.

²⁷² (anon.), Le Français abattu en Belgique s'était converti à l'Islam. Belga, 30 mar. 1996, p.1.

²⁷³ (anon.), Le Français islamiste abattu en Belgique avait combattu en Bosnie. Belga, 5 avr. 1996, p.1.

²⁷⁴ FV, Algerijnse terroristen hadden banden met Afghaanse mujaheddin. Grens tussen banditisme en religieus streven was erg vaag. In: De Standaard, 15 sep. 2001.

nemen.²⁷⁵ Roy ziet in Christophe Caze het voorbeeld bij uitstek van een intelligente jonge man die zich bekeert tot de islam en later het islamisme vanuit een eerder linkse ideologie. Twintig jaar eerder zou iemand als Caze zich hebben aangesloten bij radicale linkse bewegingen. Aangezien deze links radicale bewegingen nauwelijks nog actief zijn, sluiten mensen als Christophe Caze zich aan bij de radicale islamisten, omdat zij de enigen zijn die tegen het westers systeem strijden.²⁷⁶

2.4.2.3 Bekering met het oog op radicalisering

Een laatste categorie bekeerlingen zijn die personen die zich doelbewust tot de islam bekeren om mee te strijden in de islamistische jihad. Zoals reeds aangehaald is de radicalisering hier geen neveneffect van bekering tot de islam, maar een doelbewuste keuze.²⁷⁷ Hieruit volgt dat er in dit geval niet echt sprake is van een voedingsbodem voor radicalisering. Bij bekeerlingen uit deze groep verlopen de contacten die leiden tot een mogelijke rekrutering anders dan bij voorgaande groepen. De bekeerling gaat immers zelf op zoek naar contacten met radicaal islamistische personen.

Het aantal bekeerlingen waarvan bekend is dat ze zich op dergelijke wijze engageren in de islamistische strijd is eerder beperkt. Ter illustratie van deze groep bekeerlingen kan verwezen worden naar een Amerikaanse casus. John Walker Lindh was een doodgewone Amerikaanse jongen, tot hij via de ideeën van Malcolm X in contact kwam met de islam. Al snel was hij actief op islamitische websites waar hij onder de schuilnaam 'Mister Mujahid' fulmineerde tegen homo's en zionisten. Op zestienjarige leeftijd bekeert hij zich tot de islam en loopt van dan af rond in typische traditionele klederdracht.²⁷⁸ Na een periode van intense studie van de religieuze bronnen in de Verenigde Staten en Jemen vestigt Lindh zich in Pakistan, waar hij in contact komt met leden van de taliban. Hij besluit zijn naam te veranderen in Abdul Hamid en gaat samen met leden van de taliban en al-Qaeda strijden tegen de Amerikaanse bezetting van Afghanistan in de naweeën van elf

²⁷⁵ (anon.), Prise d'otages au dénouement heureux à Courtrai. Belga, 29 mar. 1996.

²⁷⁶ ROY, Olivier, o.c. In: The National Interest, 2003, p.70.

²⁷⁷ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.185.

²⁷⁸ DE SMET, Tom, John Walker Lindh, de Amerikaanse nachtmerrie. In: De Gazet van Antwerpen, 3 okt. 2002, p.9.

september. Na bloedige gevechten wordt hij uiteindelijk in december 2001 gearresteerd door Amerikaanse soldaten.²⁷⁹

Uit een interview dat John Walker Lindh nadien geeft aan CNN blijkt duidelijk dat hij doelbewust koos voor de radicale islamistische jihad.²⁸⁰ Hij verklaart dat tijdens zijn verblijf in Pakistan zijn hart hem dreef naar de taliban. Hij leerde mensen van de taliban kennen, en raakte in hen geïnteresseerd. Hij las over hen en over de geschiedenis van hun beweging, waardoor hij tot het besef kwam dat hij hen op één of andere wijze moest helpen. Hij kreeg de kans hen te helpen door het volgen van een militaire training, waarna hij ten strijde trok. Hij vertelt ook dat hij de jihad nog steeds een goede zaak vindt. Nadien bekennt hij aan het Amerikaanse blad Newsweek dat hij achter de aanslagen van elf september staat.²⁸¹

De vastberadenheid waarmee John Walker Lindh doelbewust voor het islamisme kiest en doelbewust met de taliban en al-Qaeda ten strijde trekt, doet Roy besluiten dat Walker zich bekeerde met slechts één duidelijk doel: radicaliseren en een echte islamistische strijder worden.²⁸² De Amerikaans minister van Justitie, John Ashcroft, deelt deze visie en merkt op dat “Walker ervoor koos fanatici te omhelzen en zijn loyaliteit aan deze terroristen bleef al die tijd overeind staan. Niet terroristen haalden John Walker Lindh over, John Walker Lindh koos voor de terroristen.”²⁸³

²⁷⁹ BRESLAU, Karen, SOLOWAY, Colin, “He’s a really good boy’. The parents of the American Talib describe their son. Gepubliceerd op 7 dec.2001 op <http://msnbc.msn.com/id/3067393/site/newsweek/>, afgehaald op 22 mei 2005.

²⁸⁰ PELTON, Robert Young, Transcript of John Walker interview. Gepubliceerd op 4 jul. 2002 op <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/12/20/ret.walker.transcript/index.html>, afgehaald op 22 mei 2005.

²⁸¹ (anon), De leeszaal. In: De Standaard, 8 dec. 2001, p.40.

²⁸² ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennepe, 2003, p.185.

²⁸³ (anon.), John Walker sprak driemaal met Osama bin Laden. In: Het Parool, 16 jan. 2002, p.7.

3 Contacten met het radicale islamisme

3.1 Inleiding

Nadat eerder het ontstaan en de inhoud van de radicale islamistische ideologie in Europa werd behandeld en in het vorige hoofdstuk de voedingsbodems voor radicalisering onder de loep werden genomen, rest ons nu nog de bespreking van een laatste element om een antwoord te formuleren op de vraag waarom er in Europa bepaalde personen zijn die zich laten rekruteren voor de jihadistische strijd van de islamistische moslims.

Naast de aanwezigheid van het islamistisch gedachtegoed in Europa en het bestaan van voedingsbodems voor radicalisering, zowel bij de moslims die reeds een islamitische achtergrond hadden als bij de bekeerlingen, is er nog een derde element cruciaal om een persoon vatbaar te maken voor rekrutering. Zolang er geen contact is tussen het radicale islamisme en potentiële islamisten in Europa kan er geen sprake zijn van een rekrutering.

Het contact tussen de islamistische boodschap en personen die, door de reeds beschreven voedingsbodems, mogelijk openstaan voor dit discours kan op zeer verschillende wijzen tot stand komen. Toch zijn er, na vele onderzoeken over de levenswandel van verscheidene gerekruteerde personen in Europa, drie vrij frequent voorkomende contactplaatsen te onderscheiden.²⁸⁴

Vooraf in of in de nabijheid van moskeeën overal in Europa komen moslims in contact met aanhangers of predikers van de radicale islam. Sommige personen worden gerekruteerd door radicale imams, die met hun preken en toespraken de aanwezige gelovigen drijven in de richting van het radicaal islamisme. Anderen worden in alle stilte benaderd door een ronselaar die hen kan overtuigen zich te verdiepen in de radicale denkbeelden.

Ook in penitentiaire instellingen is er sprake van veelvuldige aanwezigheid van potentiële contacten. Binnen de gevangenis muren groeit het aantal bekeringen van autochtonen en stijgt het aantal personen met een moslimachtergrond waarbij herislamisering plaatsvindt. Het zal duidelijk worden dat door deze processen een aantal personen in contact komen met de radicale denkbeelden.

²⁸⁴ Zie onder meer AIVD, o.c., dec. 2002, 40p.

Tot slot dient ook het internet als contactplaats tussen kandidaat-rekruten en radicaal islamistische personen. Op verschillende sites en chatrooms komen ze met elkaar in contact. Bovendien is er ook sprake van het verschijnsel van zelfontbranding, waarbij jongeren zonder direct contact met een rekruteur op zoek gaan naar de radicaal islamistische ideologie, daarbij vooral gebruik makend van het internet, waar teksten en videofragmenten makkelijk te verkrijgen zijn.²⁸⁵

Het doel van dit hoofdstuk is de laatste schakel in het radicaliseringsproces, het contact met het radicale islamisme, dieper uit te spitten door elk van deze drie mogelijke ontmoetingsplaatsen van naderbij te onderzoeken.

3.2 Contacten in en rond de moskee

Het is niet zo verwonderlijk dat de meeste contacten tussen potentiële rekruten en islamistische ronselaars gebeuren in of in de nabijheid van moskeeën. Het is immers de plaats bij uitstek om moslims te ontmoeten en mede door de herislamiserings- en bekeringstendensen is het aantal jonge moslims er vrij hoog. De islamisten zullen zich vooral op deze jongeren richten, pogen een goede verstandhouding met hen te krijgen en hen uiteindelijk rekruteren voor specifieke jihadistische activiteiten.

Het opsporen van rekruten gebeurt door islamistische ronselaars. Veelal gaat het om rondreizende jihad-predikers die op verschillende locaties jongeren die vatbaar lijken voor gewelddadig islamistisch extremisme komen spotten. Maar soms gaat het ook om islamistische prediker-rekruteurs die in één moskee actief blijven. Door hun haatoproepende preken trekken ze belangstellenden van elders aan.²⁸⁶

De rekruteurs hebben volgens de Nederlandse staatsveiligheid een bepaald profiel. Ze hebben vaak een moedjahedien achtergrond, wat inhoudt dat ze op zijn minst religieus-ideologische en militaire trainingen achter de rug hebben. Enkelen hebben ook daadwerkelijk deelgenomen aan de islamistische strijd in Afghanistan, Bosnië of Tsjetsjenië. Het zijn personen die bij anderen een gevoel van bewondering en aanzien kunnen opwekken en een aureool van wijsheid met zich

²⁸⁵ AIVD, Jaarverslag 2004. Den Haag, AIVD, 28 apr. 2005, p.22. Gepubliceerd op 25 apr. 2005 op http://www.aivd.nl/contents/pages/42686/jaarverslag_aivd_2004.pdf, afgehaald op 29 apr. 2005.

²⁸⁶ VAN LEEUWEN, M., Ronselen in Europa voor de Heilige Oorlog. In: SCHEEPMAKER, M.P.C., TER VEER, P.B.A., KLEIN-MEIJER, M.A.V., o.c., p.87.

meedragen, wat zich vooral uit in de kennis van de islamistische geloofsleer. Vaak wekt dit alles een grote bewondering op bij jonge moslimgelovigen.²⁸⁷

Het al dan niet rondreizen van de rekruteurs zorgt voor twee wijzen waarop deze ronselaars pogen contact te leggen. Enerzijds proberen sommige individuen moslimjongeren in persoonlijke gesprekken te overtuigen van de rechtschapenheid van de radicale ideologie, anderzijds zijn er bepaalde moskeeën in Europa waar islamistische imams vrij spel hebben en tijdens hun preken en gebeden openlijk oproepen tot de heilige oorlog tegen het Westen.

De eerste, meer verborgen manier van rekrutering kan plaatsvinden in elke moskee in Europa, en staat in feite los van de politieke of religieuze visie van de lokale geestelijke leiders. Het contact wordt gelegd door informele gesprekken tussen de ronselaar en de moslimjongere in of in de buurt van de moskee. De rekruteurs spelen in op het moslim-zijn, op de band van solidariteit die er moet heersen tussen alle moslims ter wereld, op de problemen waarmee moslims in Europa te kampen hebben. Zo proberen ze een eerste vertrouwensband te creëren. Jane Corbin, die onderzoek deed naar al-Qaeda en daarbij vele directe betrokkenen interviewde, illustreert dit met een getuigenis van een ex-lid van een islamistische groepering: "Iemand benaderde me in de moskee terwijl ik aan het bidden was. Hij begon tegen me te praten over het onrecht in het Midden-Oosten, de armoede, onze onmacht tegenover Israël. Hij zorgde ervoor dat ik naar hem wilde luisteren, dat ik een oplossing wilde vinden. Aanvankelijk praten deze mensen niet over geweld. Ze concentreren zich op de omvang van het onrecht dat Amerika in de wereld heeft veroorzaakt en hoe we aan deze onrechtvaardigheid een eind kunnen maken. Ze noemen Palestina, ze doen een beroep op je om je nationale waardigheid hoog te houden, om je volk te verdedigen, en dan stellen ze voor dat jij jezelf moet opofferen. Dan zal je volk voortleven en je altijd gedenken."²⁸⁸

Eens de vertrouwensband er is, is de volgende stap het isoleren van de mogelijke rekruten door hen af te scheiden van familie, vrienden of andere moslims in de

²⁸⁷ AIVD, o.c., dec. 2002, pp.14-16.

²⁸⁸ CORBIN, Jane, o.c., pp.119-120.

moskee. Dit biedt de rekruteurs de mogelijkheid om de jonge moslims volledig in de islamistische leer onder te dompelen. Uit onderzoek leidt de AIVD af dat vooral in de privé-sfeer, in huiskamers of afgehuurde zaaltjes, de eigenlijke sessie plaatsvinden.²⁸⁹ Isoleren van de gemeenschap blijkt het middel bij uitstek om mogelijke rekruten te indoctrineren en hen met succes het volledige proces te laten doorlopen naar het jihadisme.²⁹⁰

Een andere methode om jongeren aan te trekken is het openlijk prediken van de radicaal islamistische boodschap in islamitische gebedsplaatsen. Zo krijgt de moskee een zekere naam en komen mensen die zich in de radicale boodschap kunnen vinden automatisch naar de rekruteurs toe. Uit de aanwezige geïnteresseerden wordt dan getracht een aantal geschikte rekruten te overtuigen om zich aan te sluiten bij de jihadistische strijd.

Lange tijd werd Londen beschouwd als de hoofdstad van het radicale islamisme in Europa, door de aanwezigheid van islamistische predikers in de moskeeën in Baker Street en nabij Finsbury Park.²⁹¹ Maar ook in andere islamitische gebedsplaatsen in Europa is de aanwezigheid van radicale predikers aan het licht gekomen.²⁹² Onder meer in Nederland zijn er volgens de inlichtingendienst moskeeën waar sprake is van “preken en gebeden met duidelijk jihadistische trekken, waarin bijvoorbeeld Allah gevraagd wordt ‘af te rekenen met de vijanden van de islam’ te weten Bush, Sharon en de ‘vijanden van de islam in Kashmir en Tsjetsjenië’. Ook zijn er preken gehouden, die in de perceptie van de toehoorders de indruk konden wekken dat de islam wordt verdrukt, bedreigd of aangevallen. (...) Bij sommigen uit radicale kringen die sympathieën hebben voor het jihadisme, kan het leitmotiv van de verdrukte, bedreigde en aangevallen islam de ‘gezochte’ en ‘beleefde’ rechtvaardiging gaan vormen om zich daadwerkelijk met het jihadisme in te laten.”²⁹³

²⁸⁹ AIVD, o.c., 10 mrt 2004, p.2.

²⁹⁰ AIVD, Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafitische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme. Den Haag, AIVD, 9 jun. 2004, p.7. Gepubliceerd op 9 jun. 2004 op <http://www.aivd.nl/contents/pages/8931/rapportsaoedischeinvloeden.pdf>, afgehaald op 1 mrt. 2005.

²⁹¹ GIBSON, Helen, Looking for trouble. In: Time, 21 Jan. 2002, Vol.159, No.3. Gepubliceerd op <http://www.time.com/time/europe/eu/magazine/0,13716,193661,00.html>, afgehaald op 3 mei 2005.

²⁹² Voor meer informatie hieromtrent kan onder meer verwezen worden naar volgende bronnen: JDC, Nederland wijst drie imams uit; volgens minister Verdonk bedreiging voor westerse samenleving. In: De Standaard, 17 jun. 2005, p.17; DOORNAERT, Mia, Parijs en Madrid willen misbruik islam tegengaan. In: De Standaard, 6 mei 2004, p.14; DE GRAAF, Anne, Justitie houdt 30 extremistische moskeeën tegen het licht. In: De Morgen, 26 jun. 2002, p.3.

²⁹³ AIVD, o.c., 9 jun. 2004, p.7.

Volgens Siem Eikelenboom gaat het hierbij meestal om moskeeën met een gemengd publiek van Turken, Ethiopiërs, Marokkanen,... Het gaat dus niet om gebedsplaatsen die gelieerd zijn aan een lokale allochtone gemeenschap.²⁹⁴

In Londen waren het vooral Abu Qatada en Abu Hamza die de plak zwaaiden in de moskeeën van respectievelijk Baker Street en Finsbury Park. Ze konden tot eind 2001, toen de Britse veiligheidsdiensten ingrepen, vrijelijk de radicale islamistische ideologie prediken tijdens hun preken en gebeden. Beiden probeerden de jongeren aan zich te binden door ze te vertellen dat ze in het Westen, omwille van hun geloof, altijd buitenstaanders zullen blijven. Ze riepen jongeren op om zich daarom tegen het Westen te kanten. Zo verklaarde Qatada ooit: "Het Westen heeft onze natie sterk onderdrukt. Het verstevigen van de wortels van de religie in onze natie betekent het afwijzen van de westerse ideologie".²⁹⁵ Regelmatig gebruikten zowel Abu Hamza als Abu Qatada de leugen van de integratie als thema van hun preken.²⁹⁶

Abu Qatada, prediker in de gebedsplaats in Baker Street en verschillende culturele centra in Londen, wordt beschouwd als de centrale spil van al-Qaeda in Europa.²⁹⁷ Hij is een Palestijnse vluchteling uit Jordanië die in 1993 politiek asiel kreeg in Groot-Brittannië.²⁹⁸ Jane Corbin stelt dat de leer en de charismatische preken van Qatada reeds veel jongemannen tot de jihad hebben bekeerd en hen op weg hebben gebracht naar opleidingskampen. In de islamistische kringen in Europa bekleedt hij volgens Corbin een echt sterstatus.²⁹⁹ Verscheidene verdachten van islamistische terreurdaden, waaronder Djamel Beghal, die veroordeeld werd voor het plannen van een aanslag op de Amerikaanse ambassade in Parijs, bevestigen Corbin's stelling en beweren dat Abu Qatada hen onderwees in de radicale ideologie en hen vertrouwd maakte met termen als de shariawetten en het principe van de jihad. Bovendien werd alles gekaderd in een

²⁹⁴ VERBEKEN, Pascal, Jihad in de Lage Landen: Siem Eikelenboom brengt het moslimextremisme in kaart. In: Humo, 1 jun. 2004, nr.23/3326, p.38.

²⁹⁵ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.188.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ LAQUEUR, Walter, o.c., p.65.

²⁹⁸ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.183.

²⁹⁹ CORBIN, Jane, o.c., p.181.

sterke antiwesterse en anti-Amerikaanse sfeer.³⁰⁰ Beghal verklaart eveneens dat hij door Qatada werd gestimuleerd om naar Afghanistan af te reizen, om daar een militaire training te ondergaan, wat Abu Qatada ontkent.³⁰¹

Van Abu Hamza is bekend dat hij een verleden heeft als moedjahedien in Afghanistan, waarna hij zich gevestigd heeft in Londen waar hij de beweging 'Supporters of Sharia' oprichtte.³⁰² Ondertussen zou hij ook nog als rekruteur betrokken zijn geweest bij de gijzeling van Britse toeristen in Jemen, waarbij in 1999 drie toeristen het leven lieten.³⁰³

Loretta Napoleoni, economiste en voormalige onderzoekster verbonden aan de Johns Hopkins University, constateert in haar onderzoek naar de financiële netwerken rond al-Qaeda dat de moskee van Hamza, zoals tientallen andere radicale gebedscentra, betrokken was bij financiële steun aan de gewapende islamistische strijd.³⁰⁴ Ook de Britse politie stelt dat vanuit de moskee aan Finsbury Park, waar Hamza tot 2003 imam was, allerlei vormen van steun naar radicaal islamistische groeperingen zijn gegaan, zowel in Europa als in de rest van de wereld. Bovendien geloven ze dat de moskee een grote rol gespeeld heeft bij de rekrutering van verdachte terroristen.³⁰⁵ Onder deze terroristen die Hamza zouden hebben bezocht, zouden zich onder meer de Belg Nizar Trabelsi en de Fransman Zacarias Moussaoui bevinden, die respectievelijk verantwoordelijk gesteld worden voor een geplande aanslag op de legerbasis van Kleine Brogel en hulp bij de aanslagen op elf september.³⁰⁶

³⁰⁰ Voor informatie over Djamel Beghal zie: (anon.), Tien jaar voor moslimextremist. In: De Standaard, 16 mrt. 2005, p.14. De informatie over Qatada zit vervat in: AMANPOUR, Christiane, Q&A with Muslim cleric Abu Qatada. Gepubliceerd op 29 nov. 2001 op

<http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/11/27/gen.qatada.transcript.cnn/>, afgehaald op 6 mei 2005.

³⁰¹ AMANPOUR, Christiane, o.c.

³⁰² ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Gennep, 2003, p.184.

³⁰³ DE COCK, Jorn, Theoretische straatprediker of opzweepende terrorist. In: De Standaard, 28 mei 2004, p.19.

³⁰⁴ COENEN, Martin, 'NV Terreur: Loretta Napoleoni traceerde het geld van Osama bin Laden. In: Humo, 25 jan. 2004, nr.04/3360, p.38.

³⁰⁵ (anon.), Abu Hamza: controversial Muslim figure. Gepubliceerd op 27 mei 2004 op <http://www.cnn.com/2004/WORLD/europe/05/27/uk.hamza.profile/index.html>, afgehaald op 6 jun. 2005.

³⁰⁶ Voor informatie over het verband tussen Abu Hamza en Nizar Trabelsi zie: BECKERS, Bart, Groeten van Captain Hook: Abu Hamza, Londens radicale imam, predikt de liefde. In: Humo: 18 mrt. 2003, nr.13/3263, pp.223-224; voor informatie over het verband tussen Abu Hamza en Zacarias Moussaoui zie: (anon.), Abu Hamza: controversial Muslim figure. Gepubliceerd op 27 mei 2004 op <http://www.cnn.com/2004/WORLD/europe/05/27/uk.hamza.profile/index.html>, afgehaald op 6 jun. 2005; voor informatie over Nizar Trabelsi zie: LLC, Trabelsi krijgt tien jaar voor beramen aanslag Kleine Brogel. In: De Standaard, 30 sep. 2003; voor informatie over Zacarias Moussaoui zie: (anon.), A profile of Zacarias Moussaoui. Gepubliceerd op 22 apr. 2005 op <http://www.cnn.com/2005/LAW/04/22/moussaoui.profile/index.html>, afgehaald op 6 jun. 2005; of

Abu Hamza staat bekend om zijn radicaal islamistische gedachtegoed, dat hij zowel in de media als in zijn moskee probeert wereldkundig te maken. Zo verklaarde hij na elf september: "I won't condone what has happened and I won't condemn it because I don't know who has done it yet. If somebody has done this just for earthly gain and political advancement, then obviously it is a cheap cause. But if it was done because people are desperate and their lives have been threatened, then that is a respectable cause which no one could dare to condemn. Then those people who carried out the attacks would be martyrs. Martyrdom is the highest form of jihad. If you do things for the cause of God, losing your life for it is the highest form of pure belief. This is in the Koran. America thinks that it comes first, but Muslims believe that a believer comes first."³⁰⁷ Deze en andere uitspraken hebben ertoe geleid dat Hamza het verbod kreeg in de moskee te prediken. De Charity Commission, die verantwoordelijk is voor deze beslissing, kwam volgens woordvoerder Antony Robbins tot dit besluit omdat de gedragingen en preken als imam zeer haatdragend waren en niet strookten met de doelstellingen van een moskee als liefdadigheidsinstelling. Bovendien liet Hamza toe dat zijn moskee werd gebruikt door organisaties die verre van liefdadig waren en een politiek karakter hadden.³⁰⁸

Uit deze voorbeelden van openlijke prediking en de beschrijving van de meer verborgen vorm van rekrutering blijkt dat de radicale islamisten vrij actief zijn in bepaalde moskeeën verspreid over Europa. Hierdoor komen sommige moslims in contact met de radicale islamistische ideologie, wat er toe leidt dat een aantal onder hen radicaliseert en enkelen ook daadwerkelijk betrokken geraken bij de islamistische strijd.

3.3 Contacten in penitentiaire instellingen

De groei van de moslimbevolking in Europa, die reeds werd besproken in hoofdstuk 2, zet zich in penitentiaire instellingen nog veel sterker door. Wanneer bij wijze van voorbeeld de situatie in Frankrijk bekeken wordt, stelt Khosrokhavar, die een aantal gevangenen in Frankrijk ondervroeg, vast dat, ondanks het officiële

KHOSROKHAVAR, Farhad, o.c., 2003, pp.340-341.

³⁰⁷ (anon.), Abu Hamza: controversial Muslim figure. Gepubliceerd op 27 mei 2004 op <http://www.cnn.com/2004/WORLD/europe/05/27/uk.hamza.profile/index.html>, afgehaald op 6 jun. 2005.

³⁰⁸ (anon.), Muslim cleric faces expulsion. Gepubliceerd op 17 jan.2003 op <http://news.bbc.co.uk/1/hi/england/2668049.stm>, afgehaald op 6 jun. 2005.

verbod om gegevens over de religie van gevangenen te verzamelen, indirecte indicatoren wijzen op een zeer sterke aanwezigheid van de islam binnen de gevangensemuren. In de Franse gevangnissen zou ongeveer vijftig procent van de gedetineerden moslim zijn, dit cijfer stijgt zelf tot tachtig procent in instellingen nabij gettowijken van grote steden.³⁰⁹ Ook in Groot-Brittannië is het aantal moslims in gevangnissen sterk gestegen. Benjamin en Simon maken gewag van een verdubbeling tussen 1993 en 2000, wat resulteert in een disproportioneel groot aantal moslims onder de gedetineerden.³¹⁰

Met uitzondering van hun geloofsovertuiging hebben de moslims in penitentiaire instellingen dezelfde kenmerken als de andere gevangenen: ze zijn vrij jong, hebben een lage scholingsgraad, komen vaak uit gebroken gezinnen en zijn afkomstig uit benadeelde milieus waar de werkloosheidsgraad hoog ligt.³¹¹

De groei van het aantal moslims in gevangnissen wordt door twee fenomenen veroorzaakt. Een eerste oorzaak is de groei van het aantal personen met een islamitische achtergrond die worden opgepakt wegens criminele feiten en worden veroordeeld tot een gevangenisstraf.³¹² Anderzijds is de groei ook ten dele te wijten aan het stijgend aantal processen van herislamisering en bekering, zoals beschreven in vorig hoofdstuk, die zich voltrekken binnen de muren van penitentiaire instellingen.³¹³ Het groeiend aantal gevangenen die het proces van herislamisering of het proces van bekering doormaken in de gevangenis kan worden verklaard doordat de voedingsbodems voor beide processen meer worden aanvoeld en gestimuleerd worden door gevoelens van angst, verveling en vernedering, gecreëerd door de gevangenschap.³¹⁴

Rekening houdend met de groei van het aantal moslims in Europese penitentiaire instellingen waarschuwen een aantal deskundigen ook voor de groei van het aantal gevangenen dat zich onderdompelt in de radicale islamistische theorie. Onder meer Pierre Raffin, directeur van de gevangenis van La Santé nabij Parijs

³⁰⁹ KHOSROKHAVAR, Farhad, o.c., 2004, p.11.

³¹⁰ BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, o.c., pp.213-214.

³¹¹ KHOSROKHAVAR, Farhad, o.c., 2004, p.12.

³¹² SMITH, Craig S., Islam in jail: Europe's neglect breeds angry radicals. In: The New York Times, 8 Dec. 2004, p.3.

³¹³ KHOSROKHAVAR, Farhad, o.c., 2004, p.21.

³¹⁴ Ibid.

waarschuwt voor de radicalisering van gevangenen die via medegevangenen in contact komen met de radicale islamistische ideologie.³¹⁵ In Spanje zijn de veiligheidsdiensten erin geslaagd de islamistische terreurgroep ‘Martyrs pour le Maroc’ te ontmantelen voor ze een geplande aanval op het Spaanse Nationale Gerechtshof konden uitvoeren. Uit het onderzoek bleek dat de hoofdverdachte, Mohammed Achraf, de terreurgroep uitbouwde in de gevangenis van Topas. Hij slaagde erin binnen de gevangenis muren een aantal medegevangenen te rekruteren voor deze islamistische geïnspireerde terreurplannen.³¹⁶

De radicale islamisten proberen met potentiële rekruten in contact te komen door hen te bieden wat ze zo missen tijdens hun detentie: hoop op een betere toekomst en een groepsgevoel, een ‘wij-gevoel’ dat een schijnbare ongebonden solidariteit met zich meedraagt en de eenzaamheid verdrijft.³¹⁷ In dit verband noteerden de journalisten Nathaniel Herzberg en Cecile Prieur een verklaring van een anonieme deskundige op het terrein, die stelde dat de rekruteurs veel genereuzer zijn dan de andere gevangenen. Ze delen alles met de nieuwkomers, die meestal compleet gedesoriënteerd zijn. Ze bieden de nieuwelingen, volgens de deskundige, de psychologische bijstand die ze anders niet zouden kunnen krijgen en stellen zich zeer beschermend op. Ze trachten voor hen als het ware een soort ‘godfather’ te zijn.³¹⁸

Een Franse gevangene vertelde aan Le Monde dat vooral de zwakkere gevangenen onder zware druk staan om een zeer radicale vorm van de islam te belijden. Men poogt hen te brainwashen met verboden antisemitische en antiwesterse boeken en audiocassettes.³¹⁹ Dit wordt bevestigd door een vertrouwelijk rapport van de Franse Algemene Inlichtingendienst (Renseignements Généraux) dat stelt dat de predikers vooral psychologisch fragiele gevangenen opzoeken, omdat de kans groter is dat ze hen kunnen overtuigen zich open te stellen voor de islamistische ideologie en hen makkelijker kunnen indoctrineren.³²⁰

³¹⁵ NOU, RMB, JFS, Jailed Muslims trying to convert prisoners. Agence France Presse, Paris, 3 Oct. 2003.

³¹⁶ Voor meer informatie over Martyrs pour le Maroc of Mohammed Achraf zie: ERKUL, Ayfer, PIETERS, Rudy, In kaart gebracht: de organisatie. In: De Morgen, 13 nov. 2004, p.17; (anon.), Arrestation d’un ancien imam marocain suspecté de liens avec des islamistes. Belga, 23 nov.2004; TER STEEGE, René, Verdachte geplande aanslag Madrid gepakt. In: Het Parool, 20 okt. 2004, p.3.

³¹⁷ KHOSROKHAVAR, Farhad, o.c., 2004, p.32.

³¹⁸ HERZBERG, Nathaniel, PRIEUR, Cecile, Danger of Islamist proselytism inside jails ignored. In: Manchester Guardian Weekly, 21 Nov. 2001, p.34.

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ TARQUINI, o.c.

Eens de eerste contacten gelegd zijn en de jonge moslim interesse toont in de radicale islamitische leer, trachten de rekruteurs in de gevangenissen de mogelijke rekrut zoveel mogelijk af te schermen van zijn omgeving, zoals dit bij de meer verborgen vorm van rekrutering in moskeeën ook het geval was. De rekruteurs hebben in de penitentiaire instellingen bovendien het voordeel dat ze veel tijd hebben om hun alternatieve levensstijl voor te spiegelen aan de potentiële rekrut.³²¹ Ter illustratie kan verwezen worden naar een getuigenis van Pierre Mahe, aalmoezenier in de gevangenis nabij Villepinte in Frankrijk. Hij beschreef een voorval met een jonge gedetineerde, en vond dit voorval significant voor de huidige toestand in de gevangenis: “een Frans- Portugese jonge man sprak geregeld met mij, ik sprak immers Portugees en kende het dorp vanwaar zijn vader afkomstig was. Toen ik hoorde dat hij zich had bekeerd tot de islam wou ik hem nog eens bezoeken. Wanneer ik zijn cel binnenkwam, kwamen er vier bebaarde mannen naar me toe en zeiden: “Je mag hem niet meer spreken, hij is nu van ons”.³²²

3.4 Contacten via het internet

Met de opkomst van het internet en de groei van het aantal applicaties die daarbij ontwikkeld werden, is dit medium een belangrijke contactplaats geworden tussen jongeren en de radicale islamistische leer. Volgens de Nederlandse inlichtingendienst (AIVD) is het internet ondertussen “één van de belangrijkste doorgeefkanalen geworden van extremistische denkbeelden en beïnvloeding.”³²³

De invloed van het wereldwijde web is op twee manieren belangrijk voor de radicalisering. Enerzijds zijn er op het internet islamisten aanwezig die trachten moslimjongeren in contact te brengen met de radicaal islamistische boodschap door websites te creëren waarop ze hun gedachtegoed aanbrenge of door een rechtstreeks contact op te bouwen met de jongeren via forums of chatboxen, in de hoop hen te overtuigen en hun radicaliseringsproces te stimuleren.

³²¹ MASCINI, P., VERHOEVEN, M., Kan de gewelddadige jihad zonder sympathisanten? In: SCHEEPMAKER, M.P.C., TER VEER, P.B.A., KLEIN-MEIJER, M.A.V., o.c., p.67.

³²² HERZBERG, Nathaniel, PRIEUR, Cecile, o.c., p.34.

³²³ AIVD, o.c., 28 apr. 2005, p.37.

Anderzijds is er de laatste tijd steeds meer sprake van 'zelfontbranding' onder de islamitische jongeren. Jongeren gaan zichzelf en elkaar steeds verder infecteren met de radicaal islamistische ideologie, zonder dat er binnen dit proces echt sprake is van een tussenpersoon die hen tracht te radicaliseren.³²⁴ De jonge moslims gaan dus zichzelf radicaliseren en binnen dit proces is er een centrale rol weggelegd voor het internet.

In het eerste geval, waarbij de rekruteurs of radicaal islamistische predikers persoonlijk de radicalisering van de internetgebruiker tracht te bekomen, creëren deze ronselaars een resem van websites waar ze teksten of videoboodschappen op plaatsen, of vullen ze bestaande websites aan met hun bijdrages in de hoop hierop reactie te krijgen van jonge moslims. Op chatsites of internetfora gaan ze ook in op vragen of opmerkingen van jonge islamieten.³²⁵

Na onderzoek van een groot aantal websites besluit Roy dat "de sites en discussielijsten blijven steken in extreem dogmatisme. Belediging, uitsluiting, vuilspuiterij, laster, roddel en niet-verifieerbare of tendentieuze informatie zijn typische kenmerken."³²⁶ Het gaat, nog volgens Roy, vrijwel steeds om sites met een radicaal islamistische tendens.³²⁷

De Franse onderzoeker meent dat de islamisten de jongeren aan zich trachten te binden door hen adviezen en aanwijzingen te geven over de manier waarop ze de 'ware islam' correct moeten beleven in een samenleving die onverschillig of zelf vijandig staat tegenover hun religie. Bovendien zijn de radicale sites vaak met elkaar verbonden, zodat ze de jongeren een soort 'virtuele oemma' bieden. Ze geven de vervreemde jongeren het gevoel dat er zoiets bestaat als een gemeenschap van gelovigen die los staat van grondgebied, etnische afkomst of sociale context. Daarbij doet het internet dienst als ontmoetingsplaats van de leden van die wereldwijde gemeenschap van gelovigen.³²⁸

Het onderzoek van Roy wordt ook in de praktijk bevestigd. Na de moord op Theo Van Gogh voerde de AIVD een onderzoek naar de dader Mohammed Bouyeri en de radicale Hofstadgroep waartoe Bouyeri zou behoren. Ze stelden vast dat "het

³²⁴ AIVD, o.c., 23 dec. 2004, pp.43-44.

³²⁵ AIVD, o.c., 9 jun. 2004, p.8.

³²⁶ ROY, Olivier, o.c. Uitgeverij Van Genneep, 2003, p.154.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Ibid., pp.158-159.

internet een zeer belangrijke rol speelde in het radicaliseringsproces. Veel van de redeneringen die in de brieven van Mohammed B. zijn terug te vinden, circuleren al geruime tijd in nieuwsgroepen en chatrooms of zijn afkomstig van internationale websites waar verhandelingen te vinden zijn over de 'ware' islam. De Hofstadgroep werd via het internet overigens niet alleen ideologisch gevoed, maar legde op deze wijze ook contact met jongeren die openstonden voor de denkwereld van de groep.³²⁹

De tweede manier waarop het internet een invloed heeft op het contact tussen moslimjongeren en de radicale islamistische ideologie staat in nauw verband met het proces van zelfontbranding. Jongeren gaan, los van de aanwezigheid van een 'echte' ronselaar, radicaliseren en pogen autonoom over te gaan tot de islamistische strijd.³³⁰ De AIVD meent dat groepsdruk in dit proces een grote rol speelt. Jongeren gaan elkaar radicaliseren door elkaar over de streep te trekken.³³¹ Het wereldwijde web kan op twee manieren de zelfontbranding stimuleren: door de verspreiding van teksten op het net die door jongeren worden gedownload en besproken en anderzijds door de aanwezigheid van chatrooms en fora op het internet.

In het eerste geval speelt het web de rol van distributeur van radicale teksten en handleidingen, die door moslimjongeren worden afgehaald en besproken. Volgens Garbi Schmidt komt het vaak voor dat in studiegroepen van jonge moslims teksten van het net worden meegebracht en worden besproken. Wanneer het gaat om radicaal islamistische teksten kan dit het begin zijn van het proces van zelfontbranding.³³²

Anderzijds zijn ook chatrooms en islamitische forums op het internet zeer belangrijk bij het zelfontbrandingsproces. Een aantal reacties op fora tonen aan dat moslimjongeren elkaar in contact brengen met de radicale islam, of zelf opruiend taalgebruik hanteren dat dicht bij het islamitische discours aanleunt. In hun jaarverslag in 2004 stelt de AIVD het als volgt: "ondanks de regulerende

³²⁹ AIVD, o.c., 28 apr. 2005, p.20.

³³⁰ Ibid., p.22.

³³¹ Ibid.

³³² SCHMIDT, Garbi, o.c., p.36.

activiteiten van forumbeheerders waren er toch controversiële, schokkende en zelfs bedreigende uitlatingen te lezen. Deze uitlatingen waren vooral gericht tegen ‘het Westen’ en de ongelovigen in het algemeen, en politici en opiniemakers in het bijzonder. (...) Daarnaast zijn ook gematigde moslims een frequent doelwit; zij werden o.a. afgeschilderd als ‘afvalligen’, ‘hypocrieten’, of ‘heulend met het Westen’.³³³ Op deze wijze ‘infecteren’ de jongeren elkaar met de radicale islamistische ideologie.³³⁴

Als illustratie bij de radicale excessen op chatfora kan een kijkje genomen worden op het forum van www.marokko.nl, een site die vooral Nederlandse moslims tot zijn bezoekers mag rekenen. Sommige forumbezoekers tonen openlijk hun sympathie voor de terroristen van elf september. Een persoon met de nickname ‘jihad_islam’ zegt in dit verband: “Hetgeen deze broeders hebben gedaan betuigt dat ze dit leven, dat maar een spel is, gegeven hebben voor agira inshallah. En in jihad worden er kinderen of wat dan ook (sic.) vermoord. Kijk maar naar Palestina, telkens worden de kinderen die les volgen geraakt door kogels van de joden. Zijn die kinderen dan niet onschuldig? Voor mij is het zo: elke Amerikaan die vermoord wordt door welke daad ook is goed. En de islam zal overwinnen door het bloed van de martelaren. Moge Allah de moedjahedien steunen in Palestina en Irak en Afghanistan en Tsjetsjenië.”³³⁵

Het Parool schreef aanvankelijk dat Mohammed Bouyeri de avond voor de moord op Theo van Gogh ook nog actief was op deze site. Volgens de Nederlandse krant reageerde Bouyeri onder de schuilnaam ‘rifo79’ op een zekere ‘gaviel’ die de buitenlandse moslimstrijders in Irak gespuis noemde. ‘Rifo79’ antwoordde op volgende wijze: “Zij komen de kopjes van jou broeders en van die dikke varken Allawie (sic.) wat kleiner maken. Want wat jij gespuis noemt, noem ik mannen met ballen, en niet zoals die homotjes (sic.) die vanuit apaches en f16’s aanvallen. Overigens zij horen daar thuis dat kan ik van die roze varkentjes niet zeggen, zij zijn pakweg 12 000 km van hun huis verwijderd en hopelijk gaan ze in stukjes terug.”³³⁶ Nadien moest Het Parool wel toegeven dat ‘Rifo79’ onmogelijk Bouyeri

³³³ AIVD, , 28 apr. 2005, p.37.

³³⁴ Ibid., p.33.

³³⁵ fragment gepost op 13 februari 2005 door jihad_islam op het forum van www.marokko.nl, bekeken op 29 juni 2005.

³³⁶ BULTE, Annemie, De klok en de klepel: de slag om Europa volgens islamkenner Gilles Kepel. In: Humo, 14 dec. 2004, nr.51/3354, p.162.

kon zijn, maar deze tekst illustreert wel het discours dat soms op dergelijke forums te lezen is.³³⁷ Bovendien zijn er op deze website ook videofragmenten te zien waarop Mohammed Bouyeri openlijk als een heldhaftige moedjahedien wordt verheerlijkt.³³⁸

Er kan dus worden geconcludeerd dat het internet een zeer belangrijke bron is voor de radicalisering van islamitische jongeren; zowel als middel voor contact tussen de internetgebruiker en de rekruteur als voor het proces van zelfontbranding. Kepel beweert zelf dat het huidige terrorisme zonder het internet niet zou bestaan. Als voorbeeld verwijst hij naar de terroristische aanslagen in Madrid op 11 maart 2004, waarbij hij stelt dat de daders de kennis die ze nodig hadden om de aanslagen succesvol uit te voeren grotendeels van het net haalden.³³⁹

³³⁷ (anon.), Bezoeker www.marokko.nl meldt zich weer. In: Het Parool, 17 nov.2004.

³³⁸ Videofragment gepost op 14 juni 2005 door hhuizinga op het forum van www.marokko.nl, bekeken op 29 juni 2005.

³³⁹ BULTE, Annemie, o.c., p.161.

Slotbeschouwing

De doelstelling van deze scriptie was een mogelijke verklaring te bieden voor de islamistische radicalisering van een aantal jongeren in Europa. Concreet lag de nadruk hierbij op het onderzoek naar de lokale, Europese factoren die dit radicaliseringsproces stimuleren.

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie werd onderzocht of er sprake is van een Europese vorm van radicaal islamisme en wat die islamistische ideologie inhoudt. Om het islamistische discours in Europa te leren kennen, was het noodzakelijk om terug te koppelen naar de ontstaansgeschiedenis van het radicaal islamisme. In dit kader werden de denkbeelden van een aantal cruciale ideologen en onderzocht. De nadruk hierbij lag vooral bij de historische ontwikkelingen van een aantal basisbegrippen en kenmerken van de huidige islamistische leer. Onderwerpen als jihad, zuivere islambeleving volgens de heilige bronnen en het antiwesterse karakter van de hedendaagse islamistische boodschap werden dieper uitgewerkt en vanuit een historische context belicht.

Daarnaast werd gewezen op de aanwezigheid van het hedendaagse islamistische discours in Europa waarbij ook enkele specificiteiten aan het licht werden gebracht. In dezelfde context werd ook de positie van al-Qaeda in Europa belicht. Hoewel er onenigheid is over de rol van deze groepering in het radicale islamistische geweld in Europa kan toch worden geconcludeerd dat al-Qaeda een grote invloed heeft: misschien organisatorisch, maar zeker ideologisch.

Met de beschrijving van de aanwezigheid en de inhoud van een radicale islamistische ideologie in Europa werd al meteen een eerste basisfactor voor islamistische radicalisering aangegeven. Mochten moslims in Europa immers niet in contact kunnen komen met deze ideologie, dan zouden ze nooit radicale islamisten kunnen worden.

Hoewel een zekere kennis van de islamistische leer noodzakelijk is om islamist te worden, biedt de aanwezigheid van het islamisme nog geen afdoende verklaring voor de radicalisering van een aantal islamitische jongeren in Europa. Daarom werd in het tweede hoofdstuk onderzocht of er in Europa sprake kon zijn van

lokale processen en omstandigheden die als voedingsbodems voor de radicalisering van een aantal jongeren in Europa konden worden gezien. We bekeken in dit verband twee groepen: jongeren met een islamitische culturele achtergrond en jongeren met een westerse christelijke of seculiere achtergrond die zich bekeerden.

Ten eerste werden enkele voedingsbodems bij jongeren van allochtone afkomst belicht. We concentreerden ons op integratieproblemen en op de vorming van de identiteit bij deze jongeren.

We konden vaststellen dat, globaal bekeken, met betrekking tot de integratie van deze jongeren in de Europese samenleving een aantal problemen aan het licht kwamen. Zowel op het domein van onderwijs, werkgelegenheid als inkomen uit arbeid werd vastgesteld dat er grote verschillen waren tussen allochtonen/minderheidsgroepen en autochtonen in Europa, waarbij allochtonen in elk van deze domeinen in een ongunstige positie stonden ten opzichte van de autochtonen. Bovendien constateerden we ook dat er in sommige wijken van Europese steden sprake is van een grote concentratie van mensen met een allochtone achtergrond. Deze gettovorming is allerm minst bevorderlijk voor integratie. Tot slot werd ook het klimaat van xenofobie en discriminatie in Europa besproken. Meer specifiek met betrekking tot de moslimbevolking werd het fenomeen van de islamofobie belicht: waar moslims vroeger werden aangesproken op hun etnische of raciale afkomst, gebeurt dit nu steeds vaker op basis van hun religie.

Deze integratieproblemen kunnen aanleiding geven tot een radicalisering bij een aantal jongeren. Het gevoel niet te kunnen integreren in de samenleving waarin je dagelijks vertoeft, kan de aanzet zijn om zich af te zetten tegen deze samenleving en alles te kaderen in een gesimplificeerde discours van 'wij tegen zij'. Het is precies dit discours dat de islamistische extremisten in Europa uitbuiten in hun poging de jongeren te rekruteren voor de islamistische strijd. Ze bieden immers de jongeren een antiwesterse ideologie aan die de Europese waarden verwerpt.

Een tweede voedingsbodems bij jongeren van allochtone moslimse afkomst bleek het proces van identiteitsvorming. Een aantal jongeren van de tweede of derde generatie ontwikkelen hun identiteit in Europa in een samenleving waar ze zich niet thuis in voelen. Bovendien zijn ze ook niet meer vertrouwd met het land van

herkomst van hun ouders of grootouders. Een aantal van deze jongeren zullen hun identiteit dan ook opbouwen rond hun eigen religieuze achtergrond. Ze zullen zich identificeren met hun godsdienst en met de gemeenschap van gelovigen.

Dit proces van herislamisering is op zich niet nefast, maar kan de aanleiding zijn voor islamistische radicalisering. Herislamisering gaat immers dikwijls gepaard met een individuele zoektocht naar een interpretatie van de islam die de eigen leefomgeving zin geeft. Hierbij wordt de interpretatie van ouders of grootouders, die vaak nog een sterke band hebben met het land van herkomst, dikwijls afgewezen en opteren de jongeren voor een nieuwe interpretatie die betekenis geeft aan de Europese context waarin ze leven. De interpretaties die aldus worden ontwikkeld kunnen zowel sterk humanistisch en liberaal zijn als zeer fundamentalistisch en antiwesters. Vooral binnen de aanhangers van deze laatste interpretatie schuilt het gevaar voor radicalisering en een mogelijke rekrutering voor de radicaal islamistische strijd. Radicaal islamisten zullen immers het proces van identiteitsvorming bij de betrokken jongeren begeleiden en kaderen binnen de islamistische ideologie, en hen een alternatief bieden voor het verderfelijke Westen. Op deze wijze zal de vorming van identiteit bij een aantal jongeren leiden tot een radicalisering.

In het laatste deel van het tweede hoofdstuk werden de mogelijke voedingsbodems bij bekeerlingen behandeld. Deze jongeren kozen er voor zich te bekeren tot de islam, en vaak lag in hun persoonlijke reden tot bekering een potentiële voedingsbodem voor radicalisering. We gebruikten de classificatie van Roy om de factoren die leiden tot bekering en mogelijk tot radicalisering te onderscheiden.

Allereerst zijn er de jongeren die zoeken naar solidariteit en een gevoel van verbondenheid omdat ze die niet vinden in hun leefomgeving. Vaak gaat het hierbij om jongeren die een zware jeugd gehad hebben en niet zelden een crimineel verleden kenden. Door de islam vinden ze geborgenheid en een thuis binnen de gemeenschap van gelovigen. Dit bekeringsproces kan echter gepaard gaan met een afkeer van de westerse waarden omdat men de oorzaak van het gebrek aan solidariteit of geborgenheid dat men had voordat men met de islam in contact kwam, gaat leggen bij de kille Europese samenleving. Wanneer dit plaatsgrijpt is er een gevaar voor radicalisering tot het islamisme.

Een tweede groep bekeert zich bewust tot de islam omdat ze in deze godsdienst een alternatief zien voor het westerse kapitalisme. Ze beschouwen de islam als een godsdienst van verdrukten, van slachtoffers van het westerse systeem. Deze antiwesterse gedachten maken hen dan ook uitermate vatbaar voor het radicaal islamistische discours, met zijn antiwesterse opvattingen.

Een laatste categorie bekeerlingen kiest doelbewust voor de radicale islamistische ideologie. Hun bekering tot de islam heeft dus als doel te radicaliseren tot islamist. Hier is dus niet echt sprake van een voedingsbodem voor radicalisering, omdat het de diepste wens is van de bekeerling om te radicaliseren op basis van de islamistische leer.

In het derde hoofdstuk werden de contacten tussen de radicale islamistische ideologie en moslimjongeren van naderbij bekeken. Onze aandacht ging uit naar drie plaatsen waar er veelvuldig sprake is van dergelijke contacten: moskeeën, gevangenissen en het internet.

In of in de nabijheid van moskeeën kwamen twee soorten contacten aan het licht, namelijk het persoonlijke contact tussen een ronselaar en een potentiële rekrut en het openlijk prediken van de radicale boodschap door islamistische predikers in moskeeën die bekend staan om hun radicaal islamistische karakter.

Vervolgens constateerden we dat ook penitentiaire instellingen vaak het toneel zijn van radicalisering van jongeren. Processen van herislamisering en bekering komen veelvuldig voor in gevangenissen en kunnen onder meer verklaard worden omdat het gevoel in de steek gelaten te zijn en de nood aan een nieuwe zingeving in het leven, nog sterker dan buiten de gevangensmuren, worden aangevoeld. De islam vervult immers deze verlangens. Het gevaar voor radicalisering wordt in de gevangenissen versterkt door de aanwezigheid van radicale islamisten die trachten de nieuwe of hernieuwde moslims aan zich te binden om hen zo vertrouwd te maken met de radicaal islamistische leer.

Tot slot werd ook het internet als contactplaats behandeld. We stelden vast dat er contacten werden gelegd op bepaalde websites en chatrooms, waar ronselaars proberen het vertrouwen van potentiële rekruten te winnen. Anderzijds zijn er ook steeds meer gevallen bekend van zelfontbranding, waarbij jongeren autonoom, zonder de invloed van een rekruteur op zoek gaan naar de radicaal islamistische

boodschap op het net en daarbij via onder meer chatrooms of internetfora zichzelf en anderen 'besmetten' met het radicale gedachtegoed.

Met dit onderzoek heb ik getracht een beeld te geven van een aantal lokale Europese factoren die de islamistische radicalisering van een aantal jongeren stimuleren. De aanwezigheid van de radicale islamistische leer in Europa, de voedingsbodems en het contact met het islamistische discours kan ertoe leiden dat sommige Europese jongeren radicaliseren, wat een voorbode is van een mogelijke rekrutering. Het centrale woord in voorgaande zin is ongetwijfeld het woord 'kan': het gaat hier absoluut niet over een causale relatie; maar om factoren die kunnen leiden tot radicalisering. In dat opzicht is radicalisering het gevolg van een samenspel van deze factoren, dat soms voorkomt, maar soms ook niet.

Of radicalisering voorkomt is dus afhankelijk van de door mij geschetste factoren, maar er zijn nog factoren die een rol spelen in het radicaliseringsproces. Zoals reeds vermeld in de inleiding spelen psychologische kenmerken van de jongeren en de internationale context zeker een rol in het radicaliseringsproces. Deze zaken werden echter door mij niet verwerkt in de scriptie, in het geval van de psychologische kenmerken omdat dit niet past binnen een politiek-sociaal onderzoek, in het geval van de internationale context omdat ik me wou concentreren op de specifieke Europese factoren.

Toch meen ik te mogen stellen dat ik, niettegenstaande de keuze om sommige aspecten minder uitgebreid of helemaal niet in deze scriptie op te nemen, er toch in geslaagd ben op zijn minst een gedeeltelijke verklaring te bieden voor het fenomeen van de radicalisering van moslimjongeren in Europa.

Ik wil er nogmaals op wijzen dat de problematiek die ik behandeld heb in deze scriptie zeker nog meer onderzoek behoeft. De actualiteit en de ernst van dit onderwerp toont de noodzaak aan om blijvend onderzoek te verrichten naar de radicalisering van jongeren in Europa. De recente discussie over de 'homegrown terrorists' na de aanslagen van Londen maakt dit jammer genoeg duidelijk.

Het is schrijnend om vast te stellen dat de aandacht voor de voedingsbodems van radicalisering van Europese islamistische terroristen zo traag op gang komt.

Wanneer duidelijk werd wie achter de aanslagen van elf september zat, werd op vrij korte tijd een militair plan uitgedokterd om de 'nieuwe' vijand te verslaan. Helaas resulteerde de overwinning in Afghanistan niet in een veiligere wereld, en zeker niet in een veiliger Europa.

Het besef groeit stilaan dat deze 'war on terror' niet op korte termijn, en zeker niet met militaire middelen kan worden gewonnen. Om het met de woorden van Rik Coolsaet te zeggen: "Stel dat Osama bin Laden morgen wordt aangehouden en al-Qaeda helemaal opgedoekt, dan zal er ergens ter wereld wel een andere bin Laden opstaan om het vaandel van de jihad over te nemen".³⁴⁰ De oplossing voor deze problematiek zal vele jaren in beslag nemen, en zal zowel van de wereldleiders, als van gewone burgers, zowel moslims als niet-moslims een grote inspanning vragen, maar wanneer er geen duurzame oplossingen komen die de voedingsbodems van de radicalisering aanpakken, zal de strijd tegen het terrorisme een maat voor niks zijn.³⁴¹

Om de voedingsbodems aan te pakken is het echter noodzakelijk te onderzoeken waar de pijnpunten zich bevinden, en in dit kader wil ik deze scriptie dan ook zien als een bescheiden poging om een oplossing te bieden voor deze problematiek, althans in de Europese context.

³⁴⁰ COOLSAET, Rik, o.c., 2004, p.100.

³⁴¹ Voor meer informatie hieromtrent verwijs ik graag door naar COOLSAET, Rik, Het islamistische terrorisme: Percepties wieden en kweekvijvers dreggen. In: SCHEEPMAKER, M.P.C., TER VEER, P.B.A., KLEIN-MEIJER, M.A.V., o.c., pp.9-27; COOLSAET, Rik, Between al-Andalus and a failing integration. Europe's pursuit of a long-term counterterrorism strategy in the post-al-Qaeda era. Brussels, Royal Institute for International Relations, May 2005, 25p. Gepubliceerd op www.irri-kiib.be/paperegm/ep5.pdf, afgehaald op 2 mei 2005.

Bijlage

Bijlage 1

Bron: SAVAGE, Timothy M., Europe and Islam: crescent waxing, cultures clashing. In: The Washington Quarterly, Summer 2004, 27:3, pp.25-50.

Tabel 1: Moslims in de nieuwe EU-lidstaten ³⁴²						
Islam		Totaal aantal moslims ² [1982]	% van de bevolking ² [1982]	Officieel staatsburgerschap van een staat met een moslimcultuur		Etniciteit van de moslims/land van herkomst (procent van de moslims ³)
Erkend?	Positie ¹			%	Aantal	
Cyprus Ja	2 ^{de}	200.000 [155.000]	26,0 [24,4]	100	200.000	Turks Cyprioten/Turkije
Estland Ja	5 ^{de}	<6.000	0,4	NG ⁴	NG	Tatar
Hongarije Neen	5 ^{de}	NG	<0,1	NG	NG	
Letland Ja	5 ^{de}	300	<0,1	NG	NG	Tatar
Litouwen Ja	5 ^{de}	2.700	0,1	NG	NG	Tatar
Malta Neen	3 ^{de}	3.000	0,8	25	750	
Polen Neen	4 ^{de}	5.123 [22.000]	<0,1 [<0,1]	NG	NG	Tatar
Slovakije Neen	5 ^{de}	<5.000	<0,1	NG	NG	
Slovenië Ja	4 ^{de}	47.488 [20.000]	2,4 [1,1]	NG	NG	Bosnië
Tsjechië Neen	4 ^{de}	20.000- 30.000	0,2- 0,3	NG	NG	
Totaal		290.000 [208.000]	0,4 [0,4]			

Noten:

1. Positie volgens de vijf grootste godsdiensten: katholicisme, islam, jodendom, orthodoxe kerk en protestantisme.
2. Recentste cijfers van het U.S DEPARTMENT OF STATE, Annual Report on International Religious Freedom, 2003; geschatte cijfers uit 1982 ter vergelijking, tussen haakjes, uit: KETTANI, ALI M., Muslim Minorities in the World Today. Mansell Publishing Ltd., Londen, 1986, 267p.
3. De gegevens zijn enkel opgenomen wanneer de groep groter is dan 10 procent; percentages werden vermeld indien ze bekend waren.
4. NG = niet gekend

³⁴² SAVAGE, Timothy M., o.c., p.35.

Tabel 2: Moslims in andere Europese staten (niet-EU)³⁴³

Islam		Totaal aantal moslims ² [1982]	% van de bevolking ² [1982]	Officieel staatsburgerschap van een staat met een moslimcultuur		Etniciteit van de moslims/land van herkomst (procent van de moslims ³)
Erkend?	Positie ¹			%	Aantal	
<u>Albanië</u> Ja	1 ^{ste}	2.150.000 [2.110.000]	70,0 [75,0]	100	2.150.000	Albanië
<u>Bosnië</u> Neen	1 ^{ste}	1.520.000 [2.130.000]	40,0 [51,6]	100	1.520.000	Bosnië
<u>Bulgarije</u> Ja	2 ^{de}	963.800 1.700.000	12,2 [19,3]	100	963.800	Turkije (75) Pomak (20) Tatar
<u>IJsland</u> Ja	3 ^{de}	229	<0,1	NG ⁵	NG	
<u>Kroatië</u> Ja	3 ^{de}	44.370 [150.000]	1,0 [3,3]	100	44.370	Bosnië
<u>Liechtenstein</u> Ja	3 ^{de}	1347	4,0	NG	NG	
<u>Macedonië</u> Ja	2 ^{de}	600.000 [600.000]	30,0 [31,4]	100	600.000	Albanië
<u>Noorwegen</u> Ja	2 ^{de}	68.899 [12.000]	1,5 [0,4]	15- 30	10.000- 20.000	Pakistan (31) Bosnië (17) Turkije (13) Irak (11) Iran (11) Somalië (11)
<u>Roemenië</u> Ja	4 ^{de}	67.257 [65.000]	0,3 [0,3]	100	67.257	Turkije Tatar
<u>Servië- Montenegro</u> Ja	2 ^{de}	2.020.000 ⁴ [1.930.000]	19,0 [19,7]	100	2.020.000	Albanië Bosnië
<u>Turkije</u> Ja	1 ^{ste}	67.100.000 [46.900.000]	99,0 [99,0]	100	67.100.000	Turkije/Koerdisch
<u>Zwitserland</u> Neen	3 ^{de}	310.807 [70.000]	4,3 [1,1]	10	36.481	Turkije (43) Joegoslavië (36)
Totaal		74.800.000 [56.000.000]	56,0 [50,0]			
Totaal zonder Turkije		7.700.000 [8.800.000]	10,0 [14,0]			

Noten:

1. Positie volgens de vijf grootste godsdiensten: katholicisme, islam, jodendom, orthodoxe kerk en protestantisme.
2. Recentste cijfers van het U.S DEPARTMENT OF STATE, Annual Report on International Religious Freedom, 2003; geschatte cijfers uit 1982 ter vergelijking, tussen haakjes, uit: KETTANI, Ali M., Muslim Minorities in the World Today. Mansell Publishing Ltd., Londen, 1986, 267p.
3. De gegevens zijn enkel opgenomen wanneer de groep groter is dan 10 procent; percentages werden vermeld indien ze bekend waren.
4. Aantal voor Servië-Montenegro inclusief Kosovo
5. NG = niet gekend

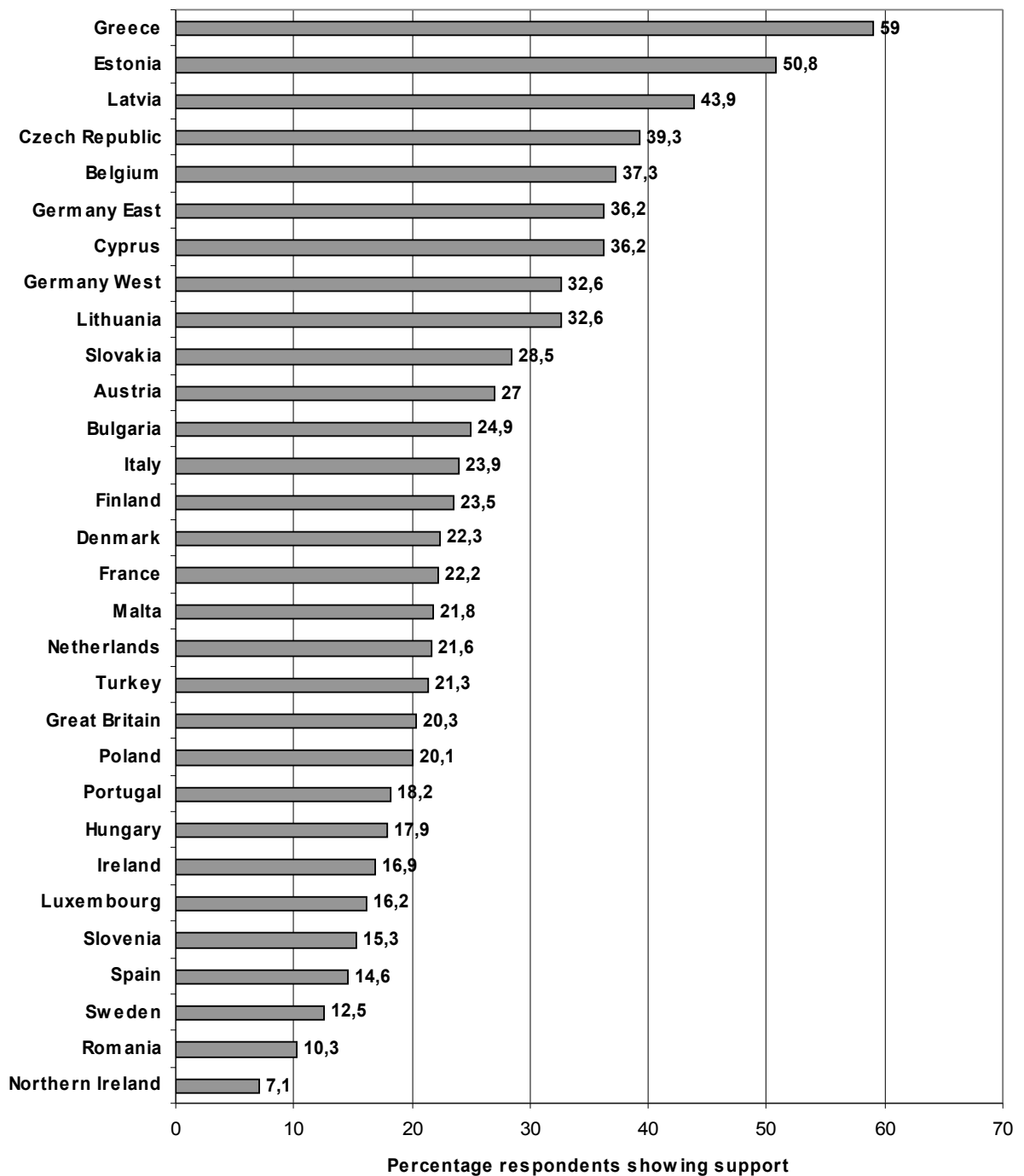
³⁴³ SAVAGE, Timothy M., o.c., p.37.

Bijlage 2

Bron: (anon.), Majorities' Attitudes Towards Minorities: Key Findings from the Eurobarometer and the European Social Survey. Summary. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, Mar. 2005.

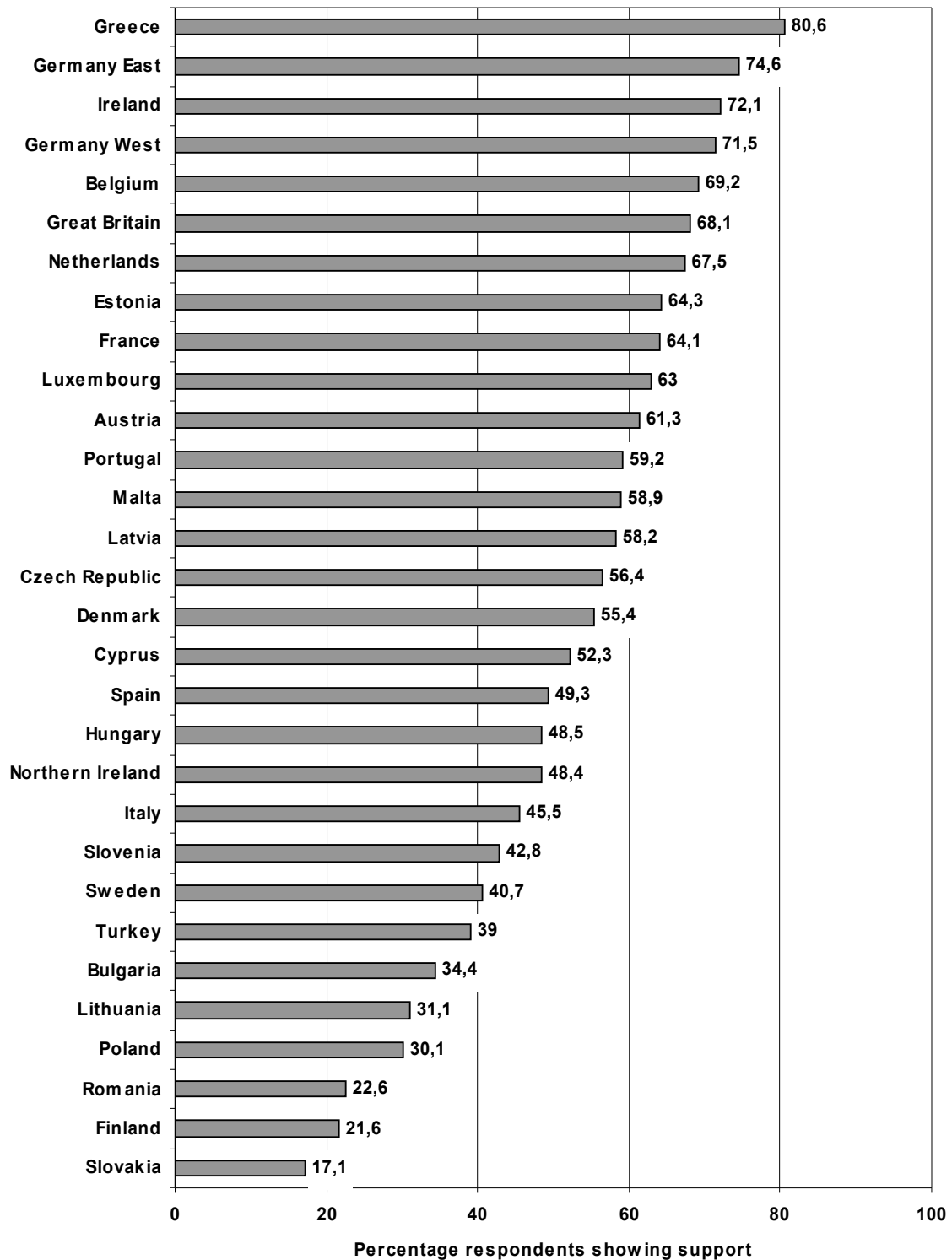
Resistance to Multicultural Society – Eurobarometer 2003

- It is a good thing for any society to be made up of people from different races, religions or cultures.
- (COUNTRY X'S) diversity in terms of race, religion or culture adds to its strengths.

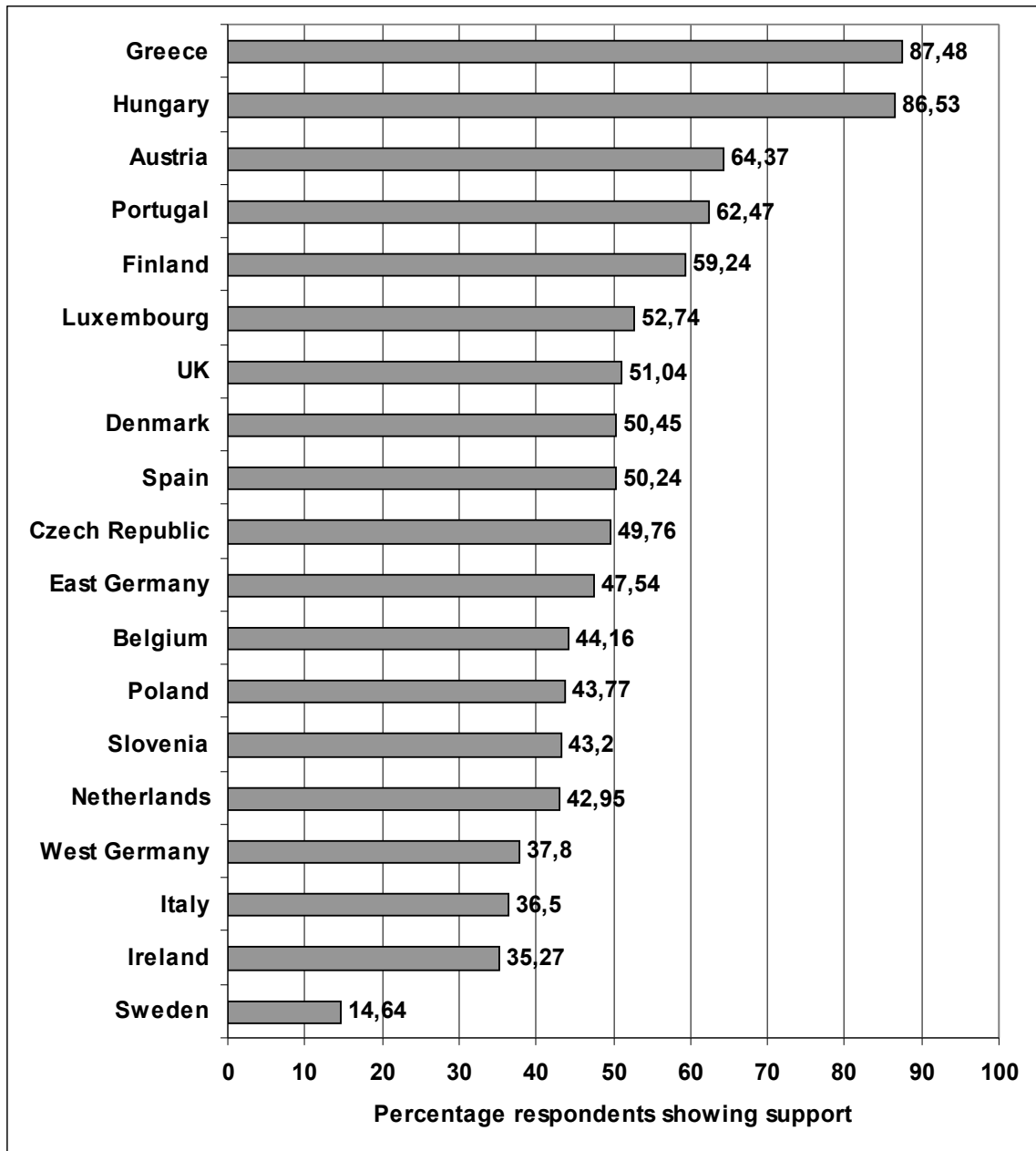
Limits to Multicultural Society – Eurobarometer 2003

- There is a limit to how many people of other races, religions or cultures a society can accept.
- (COUNTRY X) has reached its limits; if there were to more people belonging to these minority groups we would have problems.

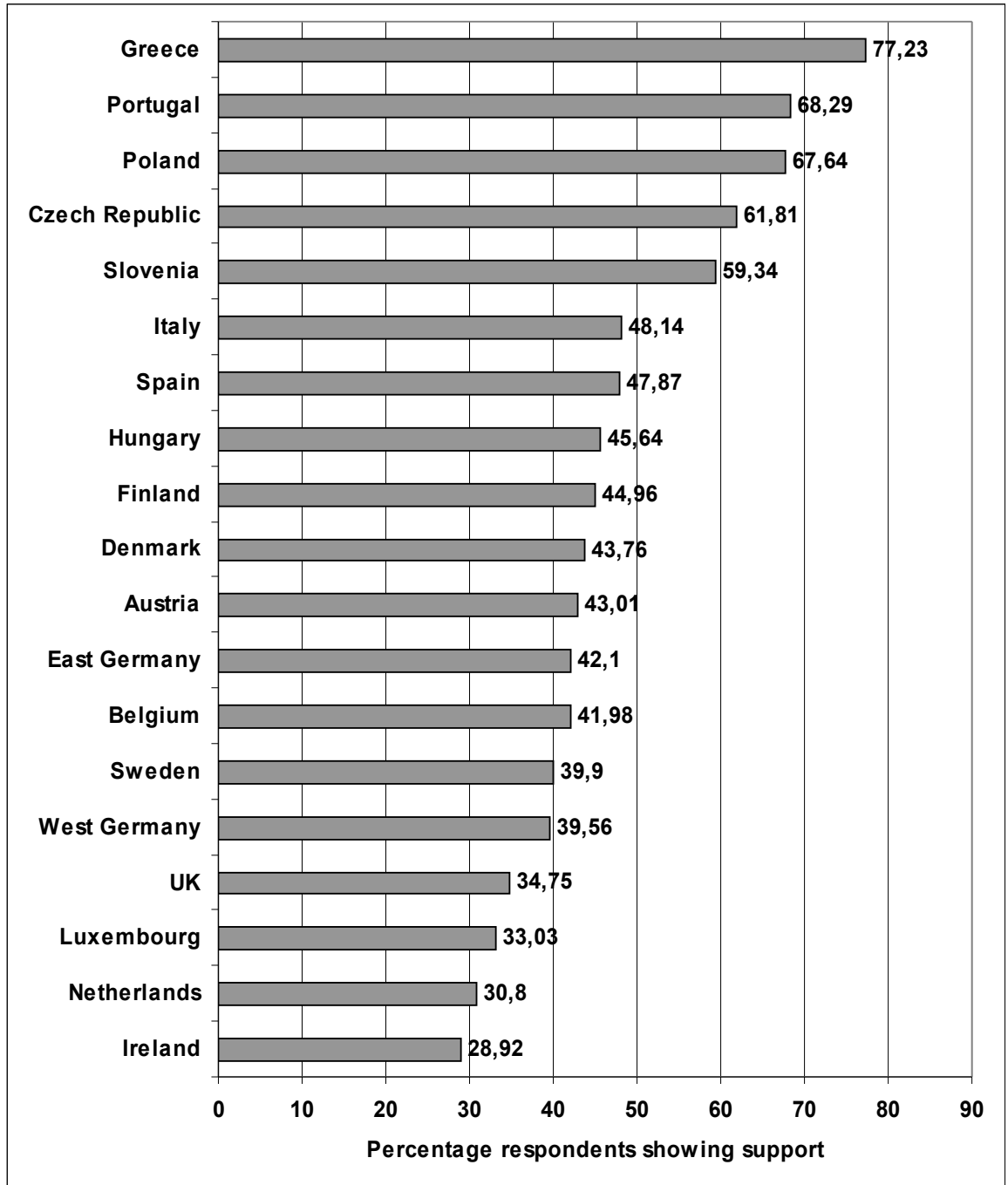
Resistance to Immigrants – European Social Survey 2003

- Allow many/few immigrants of different race/ethnic group from majority
- Allow many/few immigrants from poorer countries in Europe
- Allow many/few immigrants from poorer countries outside Europe

Resistance to diversity – European Social Survey 2003

- It is better for a country if almost everyone shares customs and traditions
- It is better for a country if there is a variety of different religions

Bibliografie

Boeken

AARTS, Paul, KEULEN, Jan, (red.), Islam, de woede en het Westen. Uitgeverij Bulaaq, Amsterdam, 2001, 192p.

ALI, Tariq, The Clash of Fundamentalisms. Crusades, Jihads and Modernity. Verso, London/New York, 2002, 342p.

ANGENENT, Huub. Criminaliteit van allochtone jongeren. Feiten, oorzaken en achtergronden. Uitgeverij Intro, Baarn, 1997, 215p.

BENJAMIN, Daniel, SIMON, Steven, The age of sacred terror. Random House, New York, 2002, 490p.

CASTELLS, Manuel, The power of identity. Blackwell Publishing Ltd., United Kingdom, 2004, 538p.

CATHERINE, Lucas, Islam voor ongelovigen. Uitgeverij EPO, Berchem, 1997, 320p.

COOLSAET, Rik, De Mythe Al-Qaeda. Terrorisme als symptoom van een zieke samenleving. Leuven, Uitgeverij Van Halewyck, 2004, 107p.

CORBIN, Jane, Al-Qaeda: het terreurnetwerk van Osama Bin Laden. Manteau, Antwerpen, 2002, 285p.

DJAVANN, Chahdortt, Que pense Allah de l'Europe? Paris, Gallimard, 2004, 55p.

ESPOSITA, John L., BURGAT, François (Edit.), Modernizing Islam. Religion in the public sphere in Europe and the Middle East. Hurst & Company, London, 2003, 278p.

JACQUARD, Roland, In de naam van Osama Bin Laden. Achter de schermen van een wereldwijd terreurnetwerk. Amsterdam, Uitgeverij Van Genneep, 2002, 332p.

JANSEN, J.J.G., Inleiding tot de islam. Dick Coutinho, Muiderberg/Nederland, 1987, 190p.

KEPEL, Gilles, Jihad: The Trail of Political Islam. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 2002, 416p.

KEPEL, Gilles, The War for Muslim Minds, Islam and The West. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge/Massachusetts, London, 2004, 327p.

KHOSROKHAVAR, Farhad, L'islam dans les prisons. Editions Balland, Paris, 2004, 285p.

KHOSROKHAVAR, Farhad, Les nouveaux martyrs d'Allah. Champs/Flammarion, France, 2003, 367p.

LAQUEUR, Walter, No end to war: terrorism in the twenty-first century. New York/London, Continuum, 2003, 288p.

LEEMHUIS, Fred (vert.), De koran. Uitgeverij Fibula/Unieboek, Houten, 1989, 436p.

LEWIS, Bernard, SCHNAPPER, Dominique, (Edit.), Muslims in Europe. Pinter Publishers, United Kingdom, 1994, 184p.

MAUDUDI, A.A., De boodschap van de islam. Uitgeverij Het Laatste Kwartier, Den Haag, 1987, 143p.

MOADDEL, Mansoor, TALATTOF, Kamran, (Eds.), Modernist and fundamentalist debates in Islam. A reader. Palgrave Macmillan, New York, 2002, 382p.

NIELSEN, Jørgen, Muslims in Western Europe. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2004, 195p.

PATTYN, Bart, WOUTERS, Jan (red.), Schokgolven. Terrorisme en fundamentalisme. Uitgeverij Davidsfonds, Leuven, 2002, 303p.

ROY, Olivier, De globalisering van de Islam. Uitgeverij Van Genneep, 2003, 215p.

SCHEEPMAKER, M.P.C., TER VEER, P.B.A., KLEIN-MEIJER, M.A.V., Justitiële verkenningen: Radicalisering en jihad. Boom Juridische uitgevers, Den Haag, feb. 2005, 132p.

Rapporten, nota's en verslagen

(anon.), Ethnic Minorities and the Labour Market. Final Report. Cabinet Office, Londen, Mar. 2003, 152p. Gepubliceerd op http://www.strategy.gov.uk/downloads/su/ethnic_minorities/report/downloads/ethnic_minorities.pdf, afgehaald op 2 mei 2005.

(anon.), How Credible are Europe's Anti-Terrorism Defences? Conference Report. 15 Oct. 2002, 9p. Gepubliceerd op <http://www.forum-europe.com/PDFdoc/TerrorismConference.pdf>, afgehaald op 27 mrt. 2004.

(anon.), Majorities' Attitudes Towards Minorities: Key Findings from the Eurobarometer and the European Social Survey Summary. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, Mar. 2005, 40p.

(anon.), Nota weerbaarheid tegen radicalisering van moslimjongeren. Ministerie voor Vreemdelingenzaken en Integratie, Nederland, 25 mrt. 2005, 13p. Gepubliceerd op http://www.justitie.nl/Images/Nota%20weerbaarheid%20tegen%20radicalisering_tcm74-34111.pdf, afgehaald op 12 jun. 2005.

(anon.), Transnational terrorism: the threat to Australia. Commonwealth of Australia, Canberra, 2004, 112p. Gepubliceerd op

http://www.dfat.gov.au/publications/terrorism/transnational_terrorism.pdf,

afgehaald op 14 jul. 2005.

AIVD, De politieke Islam in Nederland. Leidschendam, AIVD, mei 1998, 22p.

Gepubliceerd op 26 jun. 1998 op

http://www.aivd.nl/contents/pages/1015/pol_islam_ned.pdf, afgehaald op 1 mrt.

2005.

AIVD, Jaarverslag 2004. Den Haag, AIVD, 28 apr. 2005, 142p. Gepubliceerd op

25 apr. 2005 op

http://www.aivd.nl/contents/pages/42686/jaarverslag_aivd_2004.pdf, afgehaald op

29 apr. 2005.

AIVD, Notitie Remkes over jihadrekruten in Nederland. Den Haag, AIVD, 10 mrt.

2004, 3p. Gepubliceerd op 10 mrt. 2004 op

http://www.aivd.nl/actueel_publicaties/andere_publicaties/notitie_remkes_over,

afgehaald op 1 mrt. 2005.

AIVD, Rekrutering in Nederland voor de jihad. Van incident naar trend. Den Haag,

AIVD, dec. 2002, 40p. Gepubliceerd op 9 dec. 2002 op

<http://www.aivd.nl/contents/pages/1396/Rekrutering.pdf>, afgehaald op 1 mrt. 2005.

AIVD, Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafitische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme. Den Haag, AIVD, 9 jun. 2004,

12p. Gepubliceerd op 9 jun. 2004 op

<http://www.aivd.nl/contents/pages/8931/rapportsaoedischeinvloeden.pdf>,

afgehaald op 1 mrt. 2005.

AIVD, Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radicale islam tegen de democratische rechtsorde. Den Haag, AIVD, 23 dec. 2004, 60p. Gepubliceerd op

23 dec. 2004 op

<http://www.aivd.nl/contents/pages/10835/notavandawatotjihad.pdf>, afgehaald op 1

mrt. 2005.

ARRIJN, Peter, FELD, Serge, NAYER, André, International Migration Papers 23. Discrimination in access to employment on grounds of foreign origin: the case of Belgium. International Labour Organization, Employment Department, Geneva, 1998, 125p. Gepubliceerd op <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp23e.pdf>, afgehaald op 3 mei 2005.

BOVENKERK, F., GRAS, M.J.I., RAMSOEDH, D., International migration papers. Discrimination against migrant workers and ethnic minorities in access to employment in the Netherlands. International Labour Organization, Employment Department, Geneva, 1995, 58p. Gepubliceerd op <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp04.pdf>, afgehaald op 3 mei 2005.

HAYNES, Angela, JURADO, Teresa, JAMIN, Jérôme, e.a., Towards emerging ethnic classes in Europe? Volume 3: Western Europe. Country reports on Belgium, Germany, the Netherlands and the United Kingdom. Freudenberg Stiftung, Weinheim/Germany, Feb. 2000, 191p.

INTERNATIONAL HELSINKI FEDERATION FOR HUMAN RIGHTS, Intolerance and Discrimination against Muslims in the EU. Developments since September 11. International Helsinki Federation for Human Rights, Wenen, Mar.2005, 160p. Gepubliceerd op http://www.ihf-hr.org/documents/doc_summary.php?sec_id=3&d_id=4029, afgehaald op 2 apr. 2005.

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION, Facts and Figures on International Migration. In: Migration policy Issues, No. 2, Mar. 2003, 2p. Gepubliceerd op http://www.iom.int/DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/MPI_series_No_2_eng.pdf, afgehaald op 6 apr. 2005.

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION, World Migration Report 2000. International Organization for Migration, Geneva, 2000, 297p.

JANDL, Michael, KRALER, Albert, STEPIEN, Anna, Migrants, minorities and employment: exclusion, discrimination and anti-discrimination in 15 member states of the European Union. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, Oct. 2003, 123p.

LUCIAK, Mikael, Migrants, minorities and education. Documenting discrimination and integration in 15 member states of the European Union. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Luxemburg, Jun. 2004, 139p.

NATIONAL COMMISSION ON TERRORIST ATTACKS UPON THE UNITED STATES, The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. W.W. Naton & Company, New York, 567p.

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT, Knowledge and Skills for life. First results from the OECD programme for international student assessment (PISA) 2000. OECD, Paris, 2001, 322p. Gepubliceerd op <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/44/53/33691596.pdf>, afgehaald op 25 apr. 2005.

VERSTAND-BOGAERT,A.E., Gelijke beloning. Brief van de staatssecretaris van sociale zaken en werkgelegenheid. Tweede Kamer, 's-Gravenhage, nr.27 099, 2002, 15p. Gepubliceerd op <http://www.tweedekamer.nl/documentatie/parlando/index.jsp>, afgehaald op 5 mei 2005.

WRENCH, John, MODOOD, Tariq, The effectiveness of employment equality policies in relation to immigrants and ethnic minorities in the UK. International Labour Organization, Geneva, Jun. 2000, 94p. Gepubliceerd op <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp38.pdf>, afgehaald op 5 mei 2005.

Wetenschappelijke artikels

COOLSAET, Rik, Between al-Andalus and a failing integration. Europe's pursuit of a long-term counterterrorism strategy in the post-al-Qaeda era. Brussels, Royal Institute for International Relations, May 2005, 25p. Gepubliceerd op www.irri-kiib.be/paperegm/ep5.pdf, afgehaald op 2 mei 2005.

DE LEY, Herman, De Islam: Thuis in Vlaanderen? Gepubliceerd op <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/deley1.htm>, afgehaald op 2 mei 2005. In licht aangepaste versie gepubliceerd in: Ons Erfdeel, 42e jaargang, nr. 3, mei-juni 1999, pp.366-374.

DE LEY, Herman, Islam in het Westen: racisme als "anti-moslimisme". 1999, 5p. Gepubliceerd op <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/deley4.htm>, afgehaald op 2 mei 2005. Oorspronkelijk verschenen in: Actief, jg.24, nr.1, 1999.

DE LEY, Herman, Moslims in de Europese, i.c. Belgische, lekenstaat. Gepubliceerd op http://www.flwi.ugent.be/cie/RUG/deley30_2.htm, afgehaald op 2 mei 2005.

DIEPVENTS, Phillippe, IPIS-dossier 131. Bang van Bin Laden. IPIS vzw, Antwerpen, 2001, 24p.

HENZEL, Christopher, The origins of al Qaeda's ideology: implications for US strategy. In: Parameters, Spring 2005, pp.69-80.

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, Understanding Islamism. International Crisis Group, Middle East/North Africa Report No 37, 2 Mar. 2005, 31p. Gepubliceerd op http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/egypt_north_africa/37_understanding_islamism.pdf, afgehaald op 19 mei 2005.

JORDAN, Javier, BOIX, Luisa, Al-Qaeda and Western Islam. In: Terrorism and Political Violence, Vol.16, No.1, Spring 2004, pp.1-17.

KEPEL, Gilles, The trail of political Islam. Gepubliceerd op 3 juli 2002 op <http://www.opendemocracy.net/debates/article-5-57-421.jsp>, afgehaald op 5 nov. 2004, 8p.

MAHMUTCHEHAJIC, Rusmir, Muslims as 'The Others' of Europe. In: Journal of Muslim Minority Affairs, Vol.18, Apr. 1998, Issue 1, pp.169-177.

MALIK, Mustafa, Muslims pluralize the West, resist assimilation. In: Middle East Policy, vol. 11, Spring 2004, no. 1, pp.70-83.

MASCI, David, An uncertain road: Muslims and the future of Europe. The PEW forum on religion and public life, Washington, Dec. 2004, 17p. Gepubliceerd op <http://pewforum.org/docs/index.php?DocID=60>, afgehaald op 2 mrt. 2005.

PHARES, Walid, RABIL, Robert G., The Neglected Duty: Terrorism's Justification. Gepubliceerd op <http://www.inthenationalinterest.com/Articles/Vol3Issue18/Vol3Issue18Rabil.html>, afgehaald op 5 jul. 2005.

PILLAR, Paul R., Counterterrorism after Al-Qaeda. In: The Washington Quarterly, Summer 2004, 27:3, pp.101-113.

ROY, Olivier, EuroIslam: The Jihad Within? In: The National Interest, 2003, Spring, pp.63-73.

SAVAGE, Timothy M., Europe and Islam: crescent waxing, cultures clashing. In: The Washington Quarterly, Summer 2004, 27:3, pp.25-50.

SCHMIDT, Garbi, Islamic identity formation among young Muslims: the case of Denmark, Sweden and the United States. In: Journal of Muslim Affairs, April 2004, Vol.24, No.1, pp.31-45.

STEVENSON, Jonathan, Al-Qaeda: one year on. Down, but far from out. In: Strategic Comments, vol.8, issue 6, Sep.2002. Gepubliceerd op <http://www.iiss.org/stratcomfree.php?sclD=233>, afgehaald op 27 mrt. 2004.

TASPINAR, Omer, Europe's Muslim Street. In: Foreign Policy, Mar/Apr 2003, Issue 135, p.76.

ZEMNI, Sami, Is er een plaats voor islam in Europa. Gepubliceerd op <http://www.flwi.ugent.be/cie/CIE/zemni2.htm>, afgehaald op 2 mei 2005. Oorspronkelijk verschenen in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, 33ste jaargang, nummer 3, september 1999, pp.32-35.

Persberichten en opiniestukken

(anon.), A profile of Zacarias Moussaoui. Gepubliceerd op 22 apr. 2005 op <http://www.cnn.com/2005/LAW/04/22/moussaoui.profile/index.html>, afgehaald op 6 jun. 2005.

(anon.), Abu Hamza: controversial Muslim figure. Gepubliceerd op 27 mei 2004 op <http://www.cnn.com/2004/WORLD/europe/05/27/uk.hamza.profile/index.html>, afgehaald op 6 jun. 2005.

(anon.), Arrestation d'un ancien imam marocain suspecté de liens avec des islamistes. Belga, 23 nov. 2004.

(anon.), Bezoeker www.marokko.nl meldt zich weer. In: Het Parool, 17 nov. 2004.

(anon.), 'Bin Laden' biedt Europa bestand aan. In: De Standaard, 16 apr. 2004, pp.10-11.

(anon.), De leeszaal. In: De Standaard, 8 dec. 2001, p.40.

(anon.), Extract: 'Al-Qaeda' warns of more attacks. Gepubliceerd op 18 mrt. 2004 op <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3523804.stm>, afgehaald op 13 jul. 2005.

(anon.), Homegrown terrorists. In: The New York Times, 18 Jul. 2005.

(anon.), John Walker sprak driemaal met Osama bin Laden. In: Het Parool, 16 jan. 2002, p.7.

(anon.), Le Français abattu en Belgique s'était converti à l'Islam. Belga, 30 mar. 1996, 1p.

(anon.), Le Français islamiste abattu en Belgique avait combattu en Bosnie. Belga, 5 avr. 1996, 1p.

(anon.), Levenslang voor "Shoebomber". In: De Standaard, 1 feb. 2003.

(anon.), Moordenaar Massoed bekeerde zich in Brussel tot moslim. In: De Standaard, 11 jun. 2002.

(anon.), Muslim cleric faces expulsion. Gepubliceerd op 17 jan. 2003 op <http://news.bbc.co.uk/1/hi/england/2668049.stm>, afgehaald op 6 jun. 2005.

(anon.), Prise d'otages au dénouement heureux à Courtrai. Belga, 29 mar. 1996.

(anon.), Salafisme voedingsbodem voor extremistische moslims. In: De Telegraaf, 22 feb. 2005.

(anon.), Statement claiming London attacks. Gepubliceerd op 7 jul. 2005 op <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4660391.stm>, afgehaald op 13 jul. 2005.

(anon.), Tien jaar voor moslimextremist. In: De Standaard, 16 mrt. 2005, p.14.

AMANPOUR, Christiane, Q&A with Muslim cleric Abu Qatada. Gepubliceerd op 29 nov. 2001 op <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/11/27/gen.qatada.transcript.cnn/>, afgehaald op 6 mei 2005.

BECKERS, Bart, Groeten van Captain Hook: Abu Hamza, Londens radicale imam, predikt de liefde. In: Humo: 18 mrt. 2003, nr.13/3263, pp.222-224.

BERMAN, Paul, The Philosopher of Islamic Terror. In: The New York Times, 23 Mar. 2003.

BERNSTEIN, Richard, Tape, Probably bin Laden's, offers 'Truce' to Europe. In: The New York Times, 16 Apr. 2004.

BRESLAU, Karen, SOLOWAY, Colin, "He's a really good boy'. The parents of the American Talib describe their son. Gepubliceerd op 7 dec.2001op <http://msnbc.msn.com/id/3067393/site/newsweek/>, afgehaald op 22 mei 2005.

BULTE, Annemie, De klok en de klepel: de slag om Europa volgens islamkenner Gilles Kepel. In: Humo, 14 dec.2004, nr.51/3354, pp.160-163.

COENEN, Martin, 'NV Terreur: Loretta Napoleoni traceerde het geld van Osama bin Laden. In: Humo, 25 jan. 2004, nr.04/3360, pp.34-39.

DE COCK, Jorn, Theoretische straatprediker of opzweepende terrorist. In: De Standaard, 28 mei 2004, p.19.

DE GRAAF, Anne, Justitie houdt 30 extremistische moskeeën tegen het licht. In: De Morgen, 26 jun. 2002, p.3.

DE SMET, Tom, John Walker Lindh, de Amerikaanse nachtmerrie. In: De Gazet van Antwerpen, 3 okt. 2002, p.9.

DOORNAERT, Mia, Parijs en Madrid willen misbruik islam tegengaan. In: De Standaard, 6 mei 2004, p.14.

ERKUL, Ayfer, PIETERS, Rudy, In kaart gebracht: de organisatie. In: De Morgen, 13 nov. 2004, p.17.

FOLEY, Vivienne, U.N. details al Qaeda threat. Gepubliceerd op <http://www.cnn.com/2003/US/11/20/un.alqaeda/index.html>, afgehaald op 12 feb. 2004.

FV, Algerijnse terroristen hadden banden met Afghaanse mujaheddin. Grens tussen banditisme en religieus streven was erg vaag. In: De Standaard, 15 sep. 2001.

GIBSON, Helen, Looking for trouble. In: Time, 21 Jan. 2002, Vol.159, No.3. Gepubliceerd op <http://www.time.com/time/europe/eu/magazine/0,13716,193661,00.html>, afgehaald op 3 mei 2005.

HERZBERG, Nathaniel, PRIEUR, Cecile, Danger of Islamist proselytism inside jails ignored. In: Manchester Guardian Weekly, 21 Nov. 2001, p.34.

HT, In Rotterdam aangehouden Fransman betrokken bij plannen Trabelsi. In: De Standaard, 14 mrt. 2002.

JDC, Mohammed B. zwijgt en lacht. Eerste dag van proces tegen verdachte van moord op Theo van Gogh. In: De Standaard, 12 jul. 2005, p.11.

JDC, Nederland wijst drie imams uit; volgens minister Verdonk bedreiging voor westerse samenleving. In: De Standaard, 17 jun. 2005, p.17.

JENKINS, Brian Michael, Bin Laden may be fishing for allies on Europe's secular left. In: The Los Angeles Times, 25 Apr. 2005. Gepubliceerd op <http://www.rand.org/commentary/042504LAT.html>, Afgehaald op 1 apr. 2005.

LESAFFER, Pieter, Waarom er zo weinig allochtone studenten zijn. De kloof is groot, maar niet diep. In: De Standaard, 1 jun. 2005, p.35.

LLC, Trabelsi krijgt tien jaar voor beramen aanslag Kleine Broegel. In: De Standaard, 30 sep. 2003.

NOU, RMB, JFS, Jailed Muslims trying to convert prisoners. Agence France Presse, Paris, 3 Oct. 2003.

PELTON, Robert Young, Transcript of John Walker interview. Gepubliceerd op 4 jul. 2002 op <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/12/20/ret.walker.transcript/index.html> , afgehaald op 22 mei 2005.

SMITH, Craig S., Europe fears Islamic converts may give cover for extremism. In: The New York Times, 19 Jul. 2004.

SMITH, Craig S., Islam in jail: Europe's neglect breeds angry radicals. In: The New York Times, 8 Dec. 2004, p.3.

TARQUINI, Antonella Between 30,000 and 50,000 French converted to Islam. ANSA English Media Service, Paris, 7 Oct. 2003.

TER STEEGE, René, Verdachte geplande aanslag Madrid gepakt. In: Het Parool, 20 okt. 2004, p.3.

VAN DORSSELAER, Isa, Eigen terroristen eerst. Al-Qaeda in Europa: import of steeds meer van eigen bodem? In: De Standaard, 10 apr. 2004, p.21.

VAN DORSSELAER, Isa, Madrid een jaar na de bommen. Het grote vergeten. In: De Standaard, 11 mrt. 2005, p.14.

VERBEKEN, Pascal, Jihad in de Lage Landen: Siem Eikelenboom brengt het moslimextremisme in kaart. In: Humo, 1 jun. 2004, nr.23/3326, pp.38-39.

Internetbronnen

(anon.), International terrorism: significant attacks associated with Al Qaida. Gepubliceerd op 14 jul. 2005 op <http://www.number-10.gov.uk/output/Page7930.asp>, afgehaald op 14 jul. 2005.

<http://www.number-10.gov.uk> is de officiële website van het bureau van de Britse eerste minister.

(anon.), Interview with Xavier Raufer. Frontline, 13 Oct. 2003. Gepubliceerd op <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/interviews/raufer.html>, afgehaald op 5 jul. 2005.

<http://www.pbs.org> is de webstek van PBS, een Amerikaans mediabedrijf. Frontline is een informatief televisieprogramma dat wordt gemaakt door PBS.

JANSEN, Johannes J.G., De radicaal-islamitische ideologie: Van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden, Oratie Universiteit van Utrecht, 3 februari 2004. Gepubliceerd op <http://www.arabistjansen.nl/tekstoratie.doc>, afgehaald op 14 mrt. 2005, 14p.

Dr J.J.G. Jansen (1942) is sinds 1 mei 2003 bijzonder hoogleraar voor 'het hedendaags islamitisch denken' aan de Universiteit van Utrecht. Hij is geboren en opgegroeid in Amsterdam, waar hij aan de Universiteit van Amsterdam het propaedeutisch theologie (1961) en in 1964 de kandidatuur in Semitische Taal- en Letterkunde heeft behaald met de vakken Hebreeuws, Aramees en Arabisch. Hij heeft het doctoraal-examen (Arabisch en Turks) afgelegd aan de Universiteit van Leiden in 1968. Ook is hij daar op 2 oktober 1974 gepromoveerd. Van 1982 tot 2005 is hij universitair docent Arabisch en Islamkunde in Leiden geweest. Daarvoor was hij o.a. directeur van het Nederlands Instituut in Caïro en wetenschappelijk (hoofd)medewerker in Groningen.

PAVLIN, James, Ibn Taymiyya, Taqi al-Din (1263-1328). Gepubliceerd op <http://www.muslimphilosophy.com/ip/rep/H039.htm>, afgehaald op 14 mrt. 2005.

www.muslimphilosophy.com is eigendom van Islamic Philosophy Online, Inc. Islamic Philosophy Online, Inc claimt dat deze website zonder

winstoogmerk is opgezet, en streeft ernaar om een academische studie van de islamitische filosofie te willen brengen. Ik heb deze site enkel geraadpleegd voor feitenmateriaal, die ik meermaals heb gecheckt.

PISCATORI, James, Political Islam, Singapore, Nanyang Technological University, Institute of Defence and Strategic Studies, Mar. 2002, 3p. Gepubliceerd op http://www.ntu.edu.sg/idss/Perspective/research_050205.htm, afgehaald op 3 mei 2004.

<http://www.ntu.edu.sg> is de officiële webstek van de Nanyang Technological University. James Piscatori is als onderzoeker gebonden aan het Institute for Social Policy and Understanding en lid van de faculteit Sociale Studies en de faculteit Oosterse Studies van de Universiteit van Oxford. Hij stelde deze paper voor op de conferentie 'September 11 and its Implications for World Politics' van het Institute of Defense and Strategic Studies (IDSS), dat gebonden is aan de Nanyang Technological University.

RAMADAN, Tariq, Islam in Europe. 27 Sep. 2004. Gepubliceerd op http://www.tariqramadan.com/imprimer.php3?id_article=73, afgehaald op 2 mei 2005.

<http://www.tariqramadan.com> is de persoonlijke website van Tariq Ramadan, filosoof en auteur. Hij behaalde een master in de filosofie en in de Franse literatuur aan de universiteit van Genève. Met zijn geschriften poogt hij vooral een bijdrage te brengen aan het debat over moslims in het Westen en de islamitische revival in de moslimwereld.

www.marokko.nl

www.marokko.nl is een uitgave van Marokko Media. Marokko Media is een bureau voor etnomarketing, communicatie met Marokkanen, multicultureel marktonderzoek en interculturele reclamecampagnes.

Marokko Media wil Marokkaanse jongeren amuseren, informeren en tot denken zetten over maatschappelijke en sociale verhoudingen binnen de Nederlandse samenleving.

Geraadpleegde bronnen waar niet naar verwezen werd

(anon.), Anti-Islamic reactions within the European Union after the recent acts of terror against the USA. A collection of the EUMC of country reports from RAXEN National Focal Points (NFPs). European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, 10 Oct. 2001, 18p.

AKERBOOM, E.S.M., Contraterrorisme in Nederland. Den Haag, AIVD, 25 juli 2003, 10p. Gepubliceerd op 25 jul. 2003 op http://www.aivd.nl/contents/pages/1656/Contraterrorisme_in_Nederland.pdf, afgehaald op 1 mrt. 2005.

AL-BERRY, Khaled, De aarde is mooier dan het paradijs. Uitgeverij De Arbeidspers, Amsterdam/Antwerpen, 2002, 156p.

ALLEN, Christopher, NIELSEN, Jørgen S., Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna, May 2002, 61p.

BAKKER, Edwin, Zin en onzin van de zoektocht naar oorzaken van terrorisme. In: Internationale Spectator, nov. 2004, LVIII, nr.11, pp.542-547.

BEN SMIDA, Mehdi, Olivier Roy: "La critique de l'islam comme religion permet de reprendre un discours anti-immigration en le 'déracialisant'." oumma.com, 11 mai 2005, 4p. Gepubliceerd op http://oumma.com/article.php3?id_article=1514, afgehaald op 16 jun. 2005.

<http://oumma.com> is een Franse onafhankelijke site die tracht een verzamelplaats te zijn voor moslims. Bovendien willen ze informatie doorgeven over de culturele beleving van de islam, het debat over integratie en de aanwezigheid van de islam in Europa stimuleren en in dialoog treden met andere religies of overtuigingen. Op deze wijze wil oumma.com de banden tussen intellectuelen, moslimorganisaties, de media en de overheden aanhalen.

BERGER, Maurits, Kruistocht en jihad. De aanslagen in de Verenigde Staten en de dreiging van de islam. Uitgeverij Contact. Amsterdam/ Antwerpen, 2001, 79p.

BERGER, Maurits, Niet alle boosheid is islamitisch, maar alle moslims zijn boos. In: Internationale Spectator, nov. 2004, LVIII, nr.11, pp.539-542.

COOLSAET, Rik, De wereld na 11 september. Academia Press, Gent, 2002, 79p.

DUCHATEAU, Kris, VAN POECK, Barbara, HEBBERECHT, Patrick, Het levensverhaal van jongeren van Turkse en Marokkaanse origine met een instellingsverleden. Universiteit Gent, 2004, 291p.

ISRAELI, Raphael, Western Democracies and Islamic Fundamentalist Violence. In: Terrorism and Political Violence, Vol. 12, No. 3 / 4, Autumn/Winter 2000, pp.160-173.

LAQUEUR, Walter, Terrorisme. Uitgeverij In den Toren, Baarn/ Nederland, 1978, 278p.

LEHMANN, David, Fundamentalism and globalism. In: Third World Quarterly, Vol. 19, No. 4, 1998, pp.607-634.

MALIK, Mustafa, Islam In Europe: Quest for a Paradigm. In: Middle East Policy, vol. VIII, nr.2, Jun.2001, pp.100-115.

MGHARI, Mohamed, De Maghrebijnse migratie naar Europa. In: Verslag colloquium 'De internationale migraties naar Europa. Landen van oorsprong, migratiebeleid', Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 23 mrt. 2001, pp.35-46.

MULRINE, Anna, Europe's identity crisis. In: U.S. News & World Report, Vol. 138, 01/10/2005, Issue 1, pp.36-41.

RAMADAN, Tariq, Quelle présence musulmane? Identité et citoyenneté. 4 jan. 2005, 3p. Gepubliceerd op www.tariqramadan.com/imprimer.php3?id_article=176, afgehaald op 2 mei 2005.

REICH, Walter (Edit), Origins of terrorism. Psychologies, ideologies, theologies, states of mind. Woodrow Wilson International Center for scholars/ Cambridge University Press, Cambridge, 1990, 289p.

VAN BEEMEN, Olivier, Het paradijs werd een getto. In: Knack, 34, 2004, 48, pp.110-111.

WOLTERING, Robbert A. F. L., The roots of Islamist popularity. In: Third World Quarterly, Vol. 23, No.6, 2002, pp.1133-1143.

www.clingendael.nl

www.clingendael.nl is eigendom van Clingendael, the Netherlands Institute of International Relations. Clingendael is een Nederlandse onafhankelijke non-profit organisatie die wil bijdragen aan een beter begrip van internationale aangelegenheden.